

Prednosti i nedostatci razvoja gambling turizma

Giljan, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:292421>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Poduzetništvo u kulturi i turizmu

Luka Giljan

Prednosti i nedostaci razvoja gambling turizma

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Poduzetništvo u kulturi i turizmu

Prednosti i nedostaci razvoja gambling turizma

Diplomski rad

Student/ica:

Luka Giljan

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Božena Krce Miočić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Luka Giljan**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Prednosti i nedostaci razvoja gambling turizma** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2023.

SADRŽAJ:

1. UVOD	2
1.1. Problem i predmet istraživanja	2
1.2. Ciljevi istraživanja	4
1.3. Istraživačko pitanje	4
1.4. Korištene znanstvene metode	5
2. KOCKANJE.....	6
2.1. Pojmovno određenje kockanja.....	6
2.2. Kockanje kroz povijest	7
3. PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI KOCKANJA	10
3.1. Motivacija za kockanjem.....	10
3.2. Patološko i problematično kockanje.....	11
3.3. Utjecaj kockanja na pojedinca i društvo.....	14
3.3.1. Društvene koristi	14
3.3.2. Društveni trošak	15
4. KOCKARNICE I EKONOMSKI RAST	17
4.1. Model ekonomskog rasta.....	17
4.2. Veća razina zaposlenosti i rast plaća	19
4.3. Kapitalni priljevi.....	20
4.4. Porezni prihodi	21
4.5. Supstitucija uvoza.....	24
5. ZAKONODAVNA REGULACIJA KOCKANJA	25
5.1. Zakonski okvir u Republici Hrvatskoj.....	26
5.2. Zakon o igrama na sreću.....	27
6. KOCKARNICE.....	29
6.1. Pojmovno određenje kockarnica i igara na sreću	29
6.2. Pregled povijesnog razvoja kockarnica	33

6.2.1.	Povijesni razvoj kockarnica u Europi.....	33
6.2.2.	Povijesni razvoj kockarnica u Sjedinjenim Američkim Državama.....	34
6.3.	Organizacijski ustroj kockarnica	36
7.	GAMBLING TURIZAM / TURIZAM KOCKARNICA	42
7.1.	Pojmovno određenje <i>gambling</i> turizma.....	42
7.2.	Destinacije <i>gambling</i> turizma.....	43
7.3.	<i>Gambling</i> turizam u Republici Hrvatskoj.....	52
8.	TRENDOVI U KOCKANJU	60
8.1.	Cyber (online) kockanje i klađenje.....	60
8.2.	Žene u svijetu kockanja	61
8.3.	Inovacije u kockanju.....	63
9.	REZULTATI PRIMARNOG ISTRAŽIVANJA	66
9.1.	Metodologija istraživanja	66
9.2.	Rezultati istraživanja i rasprava rezultata	67
10.	ZAKLJUČAK	79
	SAŽETAK.....	82
	SUMMARY	84
	POPIS LITERATURE	86
	POPIS ILUSTRACIJA.....	90
	POPIS TABLICA.....	92
	POPIS GRAFIKONA	94
	PRILOZI.....	95

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

Turist 21. stoljeća ne želi samo proizvod sunce i more ili snježni pokrivač. Za svoj novac želi kvalitetu te cjelokupni doživljaj od trenutka kada uđe u destinaciju. Turizam jedne države, kao industrija doživljaja, mora to turistu i pružiti. Hrvatska turistička ponuda se treba razvijati u skladu s tržišnim trendovima, s novim tehnologijama te sa konkurencijom iz okoline. Republika Hrvatska posljednjih nekoliko godina postaje sve atraktivnija turistička destinacija te se kontinuirano bilježi konstantni porast u dolascima i noćenjima turista: „U 2022. u komercijalnim smještajnim objektima ostvareno je 17,8 milijuna dolazaka i 90,0 milijuna noćenja turista. U odnosu na 2021., ostvaren je porast dolazaka turista za 39,1% te porast njihovih noćenja za 28,3%. Uspoređujući s podacima iz pretpandemijske 2019., ostvareno je za 9,2% manje dolazaka i za 1,3% manje noćenja turista.“¹ Kontinuirani porast dolazaka i noćenja turista ostavlja pozitivan utjecaj na gospodarstvo države.

Usporedno s koristima koje donosi globalizacija 21. stoljeća (razvoj turizma, razvoj gospodarstva Republike Hrvatske, razvoj novih tehnologija) dolaze i negativni čimbenici iste koji ostavljaju određene efekte na stanovništvo.

Za razumijevanje predmeta istraživanja ovog rada treba istaknuti nekoliko stvari. Razvojem novih tehnologija i virtualizacijom gotovo svih segmenata života razvile su se i nove vrste ovisnosti – digitalne ovisnosti i koncept *gamification*. Koncept *gamification* (eng. *game – igra*) je trend koji se razvija u velikom broju područja - poslovanje, obrazovanje, zdravstvo. Kroz širok raspon aplikacija i razvojnih platformi potencijal se ogleda i u turizmu koji također iskorištava taj potencijal (virtualni turizam). *Gamification* (eng. *game – igra*) u turizmu ostavlja određeni broj nagrađivanih interakcija (eng. *Rewarding interactions*) i time viši stupanj kvalitete i veću razinu zadovoljstva turista, kao i povećanje svijesti o brandu i lojalnosti prema destinaciji.²

Pored učinaka koncepta igara u turizmu, učinci istog ogledaju se i na lokalnom stanovništvu: „Svjedoci smo da se posljednjih godina u Republici Hrvatskoj značajno i drastično povećala

¹DZS, Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista u 2022. – <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29506> (5.5.2023.)

²FEFEI X., DIMITRIOUS B., WEBER J.: **Serious games and the gamification of tourism**, Tourism Management, Vol. 60, June 2017, p. 244.

ponuda, dostupnost i promidžba igara na sreću što je u konačnici dovelo i do sve većeg broja ovisnika o igrama na sreću, odnosno ovisnika o kockanju i sportskom klađenju. Iako kod nas ne postoji registar ovisnika o kockanju, ako se slijede inozemni statistički podatci može se reći kako je u Hrvatskoj oko 50.000 ljudi ovisno o kockanju.³ Kockanje do unazad dvadeset godina nije bilo dostupno u mjeri u kakvoj je danas. Kockali su i kartali imućni građani. „Posljednjih petnaestak godina, nakon zakonodavne liberalizacije od državno-monopolne k tržišnoj regulaciji priređivanja igara na sreću, u Hrvatskoj su vidno eskalirali ponuda, promidžbeni marketing, pa time i potražnja igara na sreću (napose sportskih kladionica), sukladno čemu je značajno porastao i broj ovisnika o igrama na sreću (napose o kockanju i klađenju).“⁴ Danas su svi tipovi kockanja i klađenja postali sastavni dio društva, društvena pojava te marketinški dobro promovirana djelatnost.

Koristi od povećanog broja kockarskih aktivnosti ima i Republika Hrvatska u državnom proračunu. Samo se u posljednjih nekoliko godina iznos prihoda od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću i naknada za priređivanje igara na sreću se povećao za 13,3 puta, a najveći porast prihoda statistički podaci bilježe od 2013. do 2019. godine.

Iz dosad navedenoga proizlazi predmet istraživanja, odnosno definiranje pozitivnih i negativnih učinaka kockanja te identificiranje i razumijevanje čimbenika povezanih sa kockanjem kroz analizu i usporedbu utjecaja tržišnih trendova, novih tehnologija i globalizacije na turizam, cjelokupno gospodarstvo i lokalnu zajednicu.

Iz navedenog proizlaze problemi istraživanja, odnosno pozitivni i negativni socioekonomski učinci razvijanja *gambling* turizma u destinaciji, sve veća dostupnost i povećana promocija kockarnica i igara na sreću, povećan broj kockanja i ovisnosti o kockanju u posljednjih nekoliko godina, povećanje iznosa prihoda od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću u državnom proračunu u posljednjih desetak godina.

³PSIHIJATRIJSKA BOLNICA "SVETI IVAN" <http://www.pbsvi.hr/strucni-programi/kocka-terapijsko-rehabilitacijski-program-za-ovisnost-o-kockanju/> (3.1.2018.)

⁴ZORIČIĆ, Z., TORRE, R., OREŠKOVIĆ, A.: **Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba**, MEDICUS, Vol. 18, 2009. p. 205.

1.2. Ciljevi istraživanja

S razvojem tržišnih trendova i razvoj novih tehnologija kockanje je postalo društveno prihvaćenom pojavom i više se ne marginalizira, već se smatra aktivnošću provođenja slobodnog vremena. Kao fenomen, kockanje ostavlja pozitivne i negativne učinke na različite sfere ljudskih života. Motivirani željom za kockanjem turisti su posjećivali destinacije koje su im nudile takvu ponudu poput Monte Carla, Las Vegasa i sl. Danas kako s liberalizacijom kockanja destinacije uključuju kockarnice u svoju redovitu ponudu što izaziva i negativne i pozitivne učinke na destinaciju. U ovom radu promatrat će se postojanje kockarnica na području Zadarske županije, koje je visoko turistički razvijeno. Shodno navedenom, ciljevi istraživanja su:

- ispitati, utvrditi i analizirati stavove dionika turističke ponude Zadarske županije o pozitivnim i negativnim učincima razvitka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te o spremnosti uključenja u razvoj istog.
- istražiti i ukazati na pozitivne i negativne učinke turizma kockarnica na stanovništvo
- usporediti učinke turizma kockarnica na destinaciju sa primjerima iz svijeta

1.3. Istraživačko pitanje

S obzirom na definirani problem i navedene ciljeve istraživanja, postavljaju se sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje sve pozitivne i negativne učinke ostavlja kockanje na gospodarstvo jedne zemlje, turizam i lokalno stanovništvo?
2. Koje su potencijalne koristi i nedostaci *gambling* turizma kao specifičnog oblika turizma u turizmu Zadarske županije?
3. Jesu li kockarnice dio turističke ponude koji nedostaje u ukupnoj turističkoj ponudi Zadarske županije?
4. Postoji li spremnost uključivanja dionika turističke ponude u razvoj *gambling* turizma

1.4. Korištene znanstvene metode

Za izradu ovog diplomskog rada ponajprije će se koristiti prikupljeni sekundarni izvori podataka – za identificiranje i razumijevanje učinaka kockanja s ekonomskog i psihosocijalnog aspekta. Nadalje, prikupit će se sekundarni podaci vezani za učinke kockanja na turizam, cjelokupno gospodarstvo i lokalno stanovništvo te će se isti analizirati, interpretirati i ukomponirati u strukturu rada. Koristit će se metoda deskripcije kako bi se opisali ključni konstrukti ovog rada. Također će se koristiti metode analize i sinteze te povijesna metoda kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja i postavili temelji za provođenje primarnog istraživanja.

Za prikupljanje ključnih, primarnih podataka koristit će se kvalitativna vrsta istraživanja – polustrukturirani intervju, a bit će sastavljen od standardiziranih pitanja kako bi se na temelju istih mogli ispitati, utvrditi i analizirati stavovi dionika turističke ponude Zadarske županije o pozitivnim i negativnim učincima razvitka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te o spremnosti uključenja u razvoj istog.

2. KOCKANJE

Kako bi se bolje razumjela priroda *gambling* turizma, u sljedećem poglavlju napraviti će se pregled teorija, definicija i znanstvenih spoznaja o samom kockanju, kao temeljnom pokretaču, tj. motivu za razvijanje ovog specifičnog oblika turizma – kako je nastalo, razvoj kroz povijest te oblici i vrste koje ono kao aktivnost poprima danas.

2.1. Pojmovno određenje kockanja

Kockanje je jedna od rijetkih društvenih aktivnosti koja se odvija u gotovo svim kulturama i vremenskim razdobljima – može se smatrati kako je gotovo univerzalni fenomen u ljudskom društvu.

Kada se govori o kockanju kao aktivnosti, smatra se kako je to ulaganje neke vrijednosti u događaj čiji rezultat može biti povoljan, tj. veći od uložene vrijednosti. Kao takvo, glavne karakteristike kockanja su slučajnost (u ishodu) i potencijalni rizik.⁵ Pored dvije navedene glavne karakteristike kockanja, nagrada kao potencijalni pozitivan ishod, uvelike doprinosi motivaciji i želji za kockanjem te bi se kao takva mogla također uvrstiti u glavne karakteristike kockanja.

Prema Collinsu kockanje je definirano kao slijed aktivnosti koji mora zadovoljavati sljedeće uvjete:

- dvije ili više strana preuzimaju rizik i ulažu vrijednosti (ulozi, eng. *the stakes*)
- u nadi da ćete osvojiti veću vrijednost od uložene (nagrada, eng. *the prize*), a
- konačni ishod tko pobjeđuje, a tko gubi, ovisi o rezultatima događaja koji su nepoznati sudionicima u trenutku oklade (rezultat, eng. *the result*).⁶

Navedena definicija obuhvaća sve potrebne preuvjete koji trebaju biti zadovoljeni kako bi se jedna aktivnost mogla smatrati kockanjem. U slučaju da postoji odsutnost barem jednog od navedena tri uvjeta, tada se aktivnost ne može smatrati kockanjem. Također, definicija

⁵DODIG, D., RICIJAS, N.: „Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata“, Ljetopis socijalnog rada, 18 (1), 2011, p. 104.

⁶COLLINS, P.: „*Gambling and the public interest*“, Praeger Publishers. Westport, 2003., p. 15.

obuhvaća sve oblike kockanja, bez obzira bili oni provedeni privatno ili ponuđeni komercijalno.

Definicija ujedno pokriva i brojne aktivnosti koje ljudi ne povezuju s kockanjem. Uključuje, osim klađenja na razne sportske i ostale događaje i igranja casino igara za novac, aktivnosti poput kupnje lutrijskih srećki, sudjelovanja u izvlačenju nagrada (tombolama), izrezivanje kupona iz novina i sl.

Takve se aktivnosti u većini slučajeva ne smatraju kockanjem, posebice kada se radi o relativno niskim ulozima. Nadalje, ne smatraju se kockanjem jer su, barem dijelom, organizirane radi promicanja viših ciljeva (npr. dobrotvorne svrhe) i iz toga razloga ne dovode u pitanje moral i opravdanost sudjelovanja u igri.

Pod pojmom kockanje u ovom radu govorit će se uglavnom o aktivnostima igranja casino igara za novac u kockarnicama - mjestima gdje je održavanje ove aktivnosti zakonodavno regulirano.

2.2. Kockanje kroz povijest

Za kockanje kao društvenu aktivnost smatra se da je stara skoro kao i čovječanstvo. Povijesni zapisi, pronalasci i ostatci upućuju da zastupljenost ove aktivnosti u raznim oblicima koji su se mijenjali i unaprjeđivali s vremenom, civilizacijama i tehnološkim dostignućima.

U nastavku ovog poglavlja može se izdvojiti pregled važnijih događaja tijekom povijesti koji prikazuju kada i kako se kockanje razvijalo kao društvena aktivnost, gdje je bilo zabranjivano, a gdje dopušteno i sl. U niže navedenoj tablici je kronologija najvažnijih kockarskih događaja u vremenskom periodu od vremena pr.n.e. do početka 21. stoljeća.

Tablica 1.: Kronologija najvažnijih igračkih/casino događaja

Iz Knjige Postanka	Adam i Eva kockaju se s budućnosti čovječanstva jedući zabranjeno voće sa Drveta života.
50.000–10.000 g. pr.n.e	Domicilno stanovništvo istočne hemisfere se kocka na rezultate raznih natjecanja.
6000 g. pr.n.e.	Kockice se koriste za igre koje se igraju na Bliskom Istoku.
2800 g. pr.n.e.	U Egiptu se održavaju prve utrke pasa.
2500 g. pr.n.e.	Igrače kockice pronađene su u piramidalnim grobnicama egipatskih faraona.
624 g. pr.n.e.	Na 33. Olimpijskim igrama se održava konjička utrka.
500-400 g. pr.n.e.	Održavanje borbi pijetlova u Grčkoj
200. g.	Rimljani organiziraju svečani susret s konjskom utrkom.
800. g.	Karte za igranje koriste se u sjevernoj Indiji.
1174. g.	Henry II. Iz Engleske osniva tjedne utrke konja.
1492. g.	Dok Kolumbo plovi ka zapadnoj hemisferi, njegova posada igra kartaške igre.
1530. g.	Italija (Firenca) –prva europska država koja ima lutriju.
1566. g.	Engleska osniva svoju prvu vladinu lutriju.
1638. g.	Otvaranje kockarnice u Veneciji – prva igrača kuća s dozvolom Vlade u Europi.
1765. g.	Britanski parlament donosi akt koji predviđa oporezivanje dobitaka od kartaških igara.
1780.-1830. g.	Lutrije su postale ekonomski alat za financiranje građanskih projekata u SAD-u.
1812. g.	Prvi parobrod „New Orleans“ Roberta Fultona, djeluje na rijeci Mississippi čime započinje razdoblje kockanja na riječnim brodovima.
1827. g.	Otvorena prva kockarnica u SAD-u (New Orleans)
1834. g.	Kockanje je zabranjeno u Engleskoj.
1865. g.	Izum totalizatora u Francuskoj; olakšano oporezivanje klađenja na konjske utrke.
1876. g.	Američki kongres zabranjuje korištenje pošte za oglašavanje lutrije.
1887. g.	Charles Fey izumio prvi automat za igre u San Franciscu (SAD).
1902. g.	Belgijski zakon sve kockarnice proglašavane zakonitima.
1907. g.	Francuski zakon dopušta kockarnice; moraju biti u najmanje 100 kilometara udaljene od Pariza.
1915. g.	Na Kubi se prvi puta održavaju konjske utrke.
1919. g.	Italija zatvara kockarnice, da bi tek 1927. Započela postupak selektivnog licenciranja i ponovnog otvaranja.
1922. g.	Kanadski kazneni zakon izmijenjen je i zabranjuje uporabu kockica u bilo kojoj vrsti kockanja.
1928. g.	Otvorena je prva kockarnica u Čileu.

1934. g.	Kockarnice su legalizirane u Macau (Kina) i ubrzo postaje kockarski centar Azije.
1945. g.	Kockarnice u Panami preuzima država pod svoje vlasništvo.
1948. g.	U Njemačkoj su otvorene prve poslijeratne kockarnice.
1959.-1961. g.	Fidel Castro zatvara kockarnice i lutriju na Kubi.
1967. g.	U Koreji se otvaraju kockarnice, ali samo za strane igrače.
1973. g.	Nakon katastrofalnih šumskih požara, Tasmanijska vlada određuje kockarnice sredstvom stjecanja prihoda za rješavanje katastrofe. Tasmanijske kockarnice su prvi dopuštene kockarnice u Australiji.
1984. g.	Donald Trump otvara „Harrah’s Trump Plaza“, prvu od tri kockarnice Atlantic City-a.
1986. g.	Donald Trump otvara svoju drugu kockarnicu, „Trump Castle“, u Atlantic City-u, za koju mu je dozvolu odobrio kongres.
1989. g.	Donald Trump otvara „Taj Mahal“ u Atlantic City-u, treću od svoje tri kockarnice.
1990. g.	Novo zakonodavstvo dopušta kockarnice u Danskoj, Novi Zeland dopušta otvaranje kockarnica.
1996. g.	Nova vlada Južne Afrike dopušta osnivanje 40 kockarnica.
1997. g.	Velika ekspanzija i masovno otvaranje kockarnica u Las Vegasu.
2001. g.	Švedska dozvoljava osnivanje državnih kockarnica. Rusija donosi zakonodavstvo koje se odnosi na otvaranje kockarnica u četiri određena područja države.

Izvor: obrada autora prema: THOMPSON W. N.: „**The international encyclopedia of gambling**“, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, 2010., p. 23-37.

Može se smatrati kako se kockanje, i svi ostali obuhvaćeni oblici ove aktivnosti, razvijalo paralelno sa razvitkom modernog društva i tehnologija. Prvi oblici ove aktivnosti potječu još iz Starog svijeta, iz vremena pr.n.e., kada je tadašnje stanovništvo ulagalo svoja dobra na rezultate raznih natjecanja, najčešće životinjskih utrka i borbi (utrke pasa, borbe pijetlova te konjičke utrke). Kroz antiku i srednji vijek kockanje postaje zastupljenije među društvom zbog čega je bilo potrebno regulirati razvoj i uspostaviti praćenje ove aktivnosti. Kockanje se kao aktivnost proširilo i populariziralo među lokalnim stanovništvom diljem svijeta, prije čega je bilo namijenjeno samo za turiste koji bi putovali i boravili u destinacijama gdje je moguće kockati.

Može se istaknuti kako su mnoge zemlje diljem svijeta mijenjale svoje zakonske regulative o kockanju kroz vrijeme - dozvoljavale i/ili zabranjivale kockanje, mijenjale vlasništvo iz

privatnog u državno zbog raznih benefita koji proizlaze poslovanjem kockarnica (ostvarivanje profita, ubiranje poreza i sl.).

3. PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI KOCKANJA

Kockanje, kao i sve druge aktivnosti kojima se čovjek bavi, uvjetovano je određenim, individualnim psihosocijalnim motivima. Motivi za kockanjem mogu biti različiti, a ovise o samom karakteru pojedinca.

3.1. Motivacija za kockanjem

Poput svih aktivnosti kojima se ljudi u današnje vrijeme povremeno ili učestalo bave, kockanje je povezano s određenim unutarnjim motivima koji se mogu razlikovati od osobe do osobe.

Dodig i Ricijaš navode pet glavnih motiva koji potiču aktivnost kockanja:

„(1) socijalizacija,

(2) zabava,

(3) izbjegavanje,

(4) uzbuđenje te

(5) financijska motivacija.“⁷

Unatoč tome što je zabava jedan od početnih motiva za uključivanja u kockanje, osoba tijekom kockanja zadovoljava i psihološke potrebe: potreba za povezanošću i pripadanjem, potreba za samostalnošću te autonomijom, kao i potrebe za kompetentnošću i ovladavanjem određenim znanjima i vještinama.⁸

⁷DODIG, D., RICIJAS, N.: „Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata“, Ljetopis socijalnog rada, 18 (1), 2011, p. 105.

⁸ Ibid.

Nadalje, kockanje kao aktivnost razlikuje se i po učestalosti tj. frekventnosti obavljanja iste, a razlikujemo minimalno, umjereno i prekomjerno kockanje.⁹ Može se smatrati kako minimalno, umjereno i prekomjerno kockanje proizlaze kao tri načina, tj. kategorije kockanja prema učestalosti obavljanja radnje.

Ukoliko osoba kocka prekomjerno, to kockanje može rezultirati štetnim posljedicama koje u konačnici narušavaju psihosocijalno stanje pojedinca. Tada se govori o patološkom kockanju, o kojemu će biti riječ kasnije u poglavlju.

Pored navedenih glavnih motiva koji su povezani s kockanjem, postoji i sveobuhvatan motivacijski model koji, analizirajući iz antropološke perspektive, autor Dodig navodi pet ključnih motiva zbog kojih ljudi odlučuju kockati: „(1) nada za osvajanje glavnog zgoditka, (2) društvena nagrada (socijalizacija, natjecanje, prestiž koji osigurava dobitak i/ili iskazivanje vještine), (3) intelektualni izazov, (4) promjena raspoloženja (uslijed uzbudljivog karaktera većine igara), te (5) šansa da se pobjedi.“¹⁰ Navedeni motivi mogu varirati i ovisiti o ličnosti osobe te o vrsti igre koja se igra. Šansa za pobjedom je motiv koji je prisutan u svakom slučaju, dok ostali motivi i ne moraju nužno biti zastupljeni.

Može se smatrati kako je opisani model primjenjiv prvenstveno za rekreativno i povremeno igranje igara na sreću. Osobe kod kojih se razvijaju problemi vezani uz kockanje, počinju s kockanjem kao povremenom i neučestalom aktivnošću pritom misleći kako će im to predstavljati samo povremenu razonodu i da mogu stati kad god to poželeva. Učestalost kockanja i vjerojatnost kako će osoba razviti određene probleme ovisiti o više čimbenika iz okruženja, ali i o samoj ličnosti osobe.

3.2. Patološko i problematično kockanje

Pored rekreativnog i povremenog kockanja, kada igrač više nije u mogućnosti kontrolirati svoj poriv, tada se govori o problematičnom kockanju povezanom sa poremećajem kontrole, tj. govori se o patološkom kockanju.

Danas, kada su igre na sreću sve dostupnije i masovnije, patološko kockanje se pojavljuje sve učestalije, i od 1980. g. uvršteno je u Međunarodnu klasifikaciju bolesti. Prema autorici Koić,

⁹BINDE, P.: „**Gambling Motivation and Involvement: A review of Social Science Research**“, Swedish National Institute of Public Health, Oestersund, 2009.

¹⁰Ibid.

patološko kockanje je situacija u kojoj igrač više nije sposoban kontrolirati svoj unutarnji poriv za kockanjem, a pritom nanosi bilo koju vrstu štete sebi ili drugima oko sebe.¹¹ Patološko kockanje svrstava se među šest kategorija tzv. „poremećaja kontrole poriva”, koji je karakteriziran nemogućnošću otpora unutarnjem nagonu, iskušenju i porivu, tj. izostanak sposobnosti suzdržavanja od izvođenja radnje koja je opasna ili štetna pojedincu ili drugima oko njega.

Uz patološko kockanje, autorica Koić navodi i ostale poremećaje koji su u kategoriji poremećaja kontrole poriva: „intermitentni eksplozivni poremećaj, kleptomanija, piromanija, trihotilomanijalni poremećaj kontrole poriva (neodređen)“.¹² Za istaknuti je kako je zajedničko obilježje tih poremećaja rastući osjećaj uzbuđenja ili napetosti kod osobe. Za vrijeme same aktivnosti, osoba osjeća zadovoljenje i užitek, a nakon aktivnosti mogu se (ali i ne moraju) javiti žaljenje, predbacivanje ili osjećaj krivnje.

Kada se govori o kockarima i kockanju kao ovisnosti, postoje mnoge karakteristike i sličnosti koje se manifestiraju i u ostalim oblicima ovisnosti, a to su: „gubitak kontrole, preokupiranost, negativan utjecaj na ostala životna područja, tolerancija, sindrom ustezanja, uključivanje u grupe samopomoći u liječenju njih samih, kao i članova njihovih obitelji te stigmatizacija.“¹³ Razlike između kockanja i ostalih ovisnosti manifestiraju se kroz fantazije o uspjehu i utjecaju, kognitivne distorzije te naposljetku iracionalno ponašanje.¹⁴

Za istaknuti je činjenica što kod kockara ne postoje biološki testovi kojima bi se otkrila ovisnost, ne postoji samoograničenje te se brže stvaraju privatni problemi, prvenstveno financijske prirode.

U klasifikaciji kockanja razlikuje se nekoliko temeljnih vrsta ove aktivnosti, koje su poredane skalom prema učestalosti, tj. intenzitetu:

- „Profesionalno kockanje
- Socijalni, društveni tip kockanja
- Nefrekventno, epizodično kockanje
- Frekventno, redovito kockanje

¹¹ KOIĆ, E.: „**Problematično i patološko kockanje**“, Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok” Virovitičko-podravske županije, Virovitica, 2009., p. 10.

¹² KOIĆ, E.: op.cit., p. 11.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

- Osobe s rizikom od razvoja problematičnog kockanja
- Osobe visokog rizika za razvoj problematičnog kockanja
- Problematično kockanje
- Patološko ili kompulzivno kockanje.¹⁵

Socijalni, društveni tip kockanja traje ograničeno vremensko razdoblje uz predviđene i prihvatljive gubitke. Ono može biti: nefrekventno, epizodično kockanje (manje od jednom na mjesec) ili frekventno, redovito kockanje (barem jednom na mjesec).¹⁶

Autorica Koić također navodi kako se razlikuju osobe s rizikom od razvoja problematičnog kockanja (koje kockaju često i ponavljano u posljednjih 18 mjeseci) i osobe visokog rizika za razvoj problematičnog kockanja, koje kockaju ponavljano i učestalo i imaju jedan ili dva problema povezana s kockanjem, a koji ne zadovoljavaju u potpunosti kriterije za patološko kockanje.¹⁷

Problematično kockanje je ono koje je kod osobe već izazvalo probleme u većini životnih područja, uključujući emocionalne ili druge odnose, bračni status, zaposlenje, financije ili zakonske probleme. Problematični kockari kockaju učestalo i imaju tri ili četiri problema u svezi s kockanjem (npr. kratkotrajan “lov na dugove” ili gubitak kontrole).¹⁸

Patološko ili kompulzivno, kockanje - ovisnost o kockanju definira se kod osoba koje u posljednjih 18 mjeseci učestalo kockaju i imaju pet ili više problema povezan s kockanjem te ih karakterizira nemogućnost otpora unutarnjem nagonu za kockanjem (npr. problemi u raznim životnim područjima, uključujući odnose, bračni status, zaposlenje, financije ili zakonske probleme).¹⁹

Iz navedenog proizlazi zaključak kako aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću kod pojedinca dovode do stvaranja navike, a ista se razlikuje po intenzitetu i učestalosti obavljanja aktivnosti. Na skali od društvenog i nefrekventnog tipa kockanja, pa sve do stvaranja ovisnosti o kockanju i daljnjoj nemogućnosti opiranja unutarnjem nagonu za kockanjem – patološkog kockanja, a koje osim na pojedinca utječe i na njegovu okolinu (problemi u obitelji i sl.).

¹⁵ KOIĆ, E.: op.cit., p. 18.

¹⁶ KOIĆ, E.: op.cit., p. 18.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

3.3. Utjecaj kockanja na pojedinca i društvo

Kako bi se bolje shvatio utjecaj koji kockanje ostavlja na pojedinca i društvo, potrebno je dati pregled prednosti i nedostataka koji su direktno ili indirektno povezani s aktivnošću kockanja - usporediti će se i vrednovati svi troškovi i koristi koji iz njega proizlaze.

Dosadašnja istraživanja autora Grinolsa uključuju mnoge segmente u skupinu troškova i koristi proizašlih iz kockanja. Također, autorove studije koje mjere i procjenjuju ekonomske učinke i rast uvjetovan poslovanjem kockarnica često uključuju različite faktore kao troškove i koristi što dovodi do različitih rezultata i teorija o povezanosti troškova i koristi, u kakvom su međuodnosu i kako ih se treba promatrati. Analiza troškova i koristi aktivnosti kockanja autora Grinolsa identificirala je tri glavne prednosti: „(1) dobitak i korist (za one koji kockaju umjereno i iz zabave), (2) dodatni ekonomski učinci poput otvaranja radnih mjesta i zapošljavanja, poticanje investicija, razvoj turizma, rast gospodarstva i smanjenje siromaštva“ te (3) izvor dodatnih prihoda javnom sektoru.“²⁰ Isti autor je naveo i dva glavna troška: „(1) moralno neodobravanje i (2) strah od negativnih društvenih utjecaja, kao što su patološko kockanje i kriminalne radnje.“²¹ Iako su prema autoru dobitak i korist kao produkti kockanja uvrštene u koristi, može se smatrati kako je to unutarnja korist pojedinca i kućanstva i razlikuje se od onih eksternih koristi, koje doprinose cijelom društvu i kao takav predstavlja izazov za formiranje jedinstvenog okvira troškova i koristi. Navedeni troškovi ukazuju na zaključak kako su troškovi suptilniji i manje opipljiviji od nastalih koristi.

3.3.1. Društvene koristi

Koristi u analizi troškova i koristi su prepoznatljive komponente svega što dovodi do poboljšanja potrošačeva blagostanja. Prema autoru Grinolsu, potrošači vide vrijednost te cijene stvari koje doprinose njihovoj dobrobiti.²²

Grinols društvene koristi proizašle rastom broja kockarnica predstavlja kao koristi bilo koje poslovne aktivnosti. Prednosti, tj. koristi nove poslovne aktivnosti, ako postoje, uključuju sljedeće:

²⁰GRINOLS, E.: „**Gambling in America: Costs and Benefits**“, Cambridge University Press, Cambridge, 2004., p. 96.

²¹Ibid.

²²Ibid.

- neto povećanje dobiti u poduzećima
- neto povećanje poreza za sve porezne obveznike
- potrošačev višak (niže cijene)
- daljinski potrošačev višak (potrošači imaju koristi od bližeg pristupa kasinu)
- kapitalni dobitci potrošača (izazvani aktivnošću kockanja)²³

Može se smatrati kako gotovo svaka aktivnost poslovnog subjekta na neki način pridonosi društvu i dio je društvenih koristi. Slično je i sa aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću koje su usluge, a usluge dobivaju vrijednost iz vrijednosti koju im pripisuju ljudi tj. korisnici usluga.

3.3.2. Društveni trošak

Pored društvenih koristi, utjecajem kockanja na društvo proizlaze i određeni društveni troškovi. Društveni troškovi kockanja stvarni su negativni vanjski učinci, a koji utječu i na one koji kockaju i na one koji to ne čine.

Prema autoru Grinolsu u društvene troškove proizašle iz aktivnosti kockanja ubrajaju se:

- a) „kriminal - kockanje je uvijek bilo povezano sa različitim oblicima kriminala – nasilni zločini (ubojstva, otmice, silovanja), zločini nad imovinom (provala, pljačka), zločinima kao što su prijevara, utaja poreza, prostitucija i sl.
- b) poslodavčevi troškovi poslovanja i troškovi zapošljavanja – gubitak zaposlenikove produktivnosti na poslu i smanjena učinkovitost, gubitak posla
- c) bankrot - neisplaćeni dugovi kockara društveni su trošak za ostatak društva
- d) samoubojstvo,
- e) bolest - niz oblika bolesti, uključujući depresiju, bolesti povezane sa stresom, kronične ili jake glavobolje, tjeskobu, kognitivne distorzije i kardiovaskularne poremećaje. Mnoge troškove bolesti snosi kockar, ali također može doći do stvarnih troškova za društvo u cjelini, obično u obliku troškova liječenja
- f) troškovi socijalnih usluga - financijski stres i poteškoće pri zapošljavanju povezane s problematičnim i patološkim kockanjem mogu dovesti do nezaposlenosti i zahtijevaju

²³GRINOLS, E.: „**Gambling in America: Costs and Benefits**“, Cambridge University Press, Cambridge, 2004., p. 97.

državnu pomoć. Troškovi socijalnih usluga uključuju troškove terapija i liječenja, kao i troškove osiguranja i naknade u slučaju nezaposlenosti

- g) obiteljski troškovi - troškovi razvoda, rastave, zlostavljanja supružnika te zanemarivanja i zlostavljanja djece. Djeca patoloških kockara prijavljuju reakcije depresije, ljutnje i tuge; mnogi supružnici i djeca patoloških kockara fizički su i verbalno zlostavljani.“²⁴

Može se smatrati kako aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću imaju utjecaj na pojedinca, na pojedinčevu okolinu, ali i na društvo u cijelosti. Utjecaji kockanja su dvojaki, a isti se mogu razdijeliti na društvene koristi i društvene troškove. U poglavlju su društvene koristi od kockarnica prikazane kao koristi bilo koje poslovne aktivnosti, dok su društveni troškovi kockanja kriminal, bankrot, samoubojstvo, razne bolesti i sl.

²⁴Op.cit. p. 133.

4. KOCKARNICE I EKONOMSKI RAST

Aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću uključuju novac, koji uložen u rizik igre biva osvojen ili izgubljen. Novac u obliku prihoda odlazi u blagajnu raznih subjekata, tj. organizacija kao što su kockarnice, lutrije, dobrotvorne organizacije i redistribuira se putem poreza, javnih sredstava, profita, nadnica i sl. Prema autoru Walkeru postoji nekoliko koristi i pozitivnih učinaka kockarnica na ekonomski rast određenog mjesta ili regije, a o kojima će biti više rečeno kasnije u poglavlju.

Novac povezan s kockanjem može uvelike doprinijeti razvoju kako ekonomije lokalne zajednice, tako i šireg područja (regije). Pored mogućih doprinosa lokalnoj zajednici, aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću mogu uzrokovati i pretjerano izvlačenje novca iz lokalnih zajednica.²⁵ Postojanje kockanja predstavlja jednu od mogućnosti za izražavanje osobnih sloboda, a s druge strane kockanje također može nametnuti troškove društvima zbog problematičnog ponašanja osoba koje nisu u mogućnosti kontrolirati kockarske porive.

Jedan od primarnih razloga zbog kojih su vlade legalizirale kockanje u kockarnicama je ekonomska korist od razvoja kasina. Među prednostima ekonomske koristi je gospodarski rast.

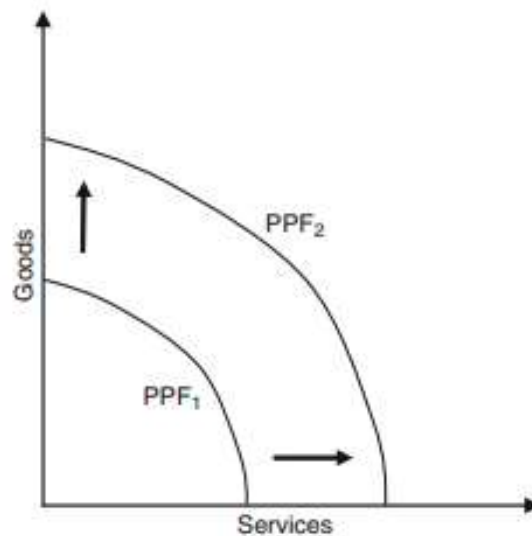
4.1. Model ekonomskog rasta

Utjecaj aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću na ekonomski rast može se prikazati granicom proizvodnih mogućnosti (eng. *PPF – the production possibilities frontier*) Granica proizvodnih mogućnosti (PPF) jednostavan je ekonomski model koji ilustrira maksimalne količine dobara koje se mogu proizvesti, s obzirom na uložene resurse dostupne u društvu, uz pretpostavku pune zaposlenosti svih inputa. Negativan nagib granice proizvodnih mogućnosti pokazuje da postoji oportunitetni trošak proizvodnje više jedne vrste dobara, odnosno da se mora proizvesti manje drugog dobra.²⁶

²⁵ THOMPSON W.N.: „*The international encyclopedia of Gambling*“, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, SAD, 2010., p. 55

²⁶ WALKER D.M.: „*Casinomics: The socioeconomic impacts of the Casino industry*“, Springer, Charleston, 2013., p. 11

Slika 1.: Ekonomski rast prikazan rastom granice proizvodnih mogućnosti

Izvor: WALKER D.M.; „Casinonomics: The socioeconomic impacts of the Casino industry“, Springer, Charleston, 2013., p. 11.

Ekonomski rast u gospodarstvu može se predstaviti kao povećanje granice proizvodnih mogućnosti ili udaljavanje od izvora. To je prikazano na slici 1. Za određenu populaciju proširenje, tj. pomicanje granice proizvodnih mogućnosti u desno znači viši životni standard jer je tada veći broj dobara i usluga dostupnih za potrošnju (PPF1 postaje PPF2).

Uvođenje i ekspanzija kockarnica u lokalno gospodarstvo predstavlja novo dobro koje je dostupno potrošačima. Izgradnja i rad kockarnica generiraju, tj. stvaraju novu gospodarsku aktivnost u lokalnom gospodarstvu. Ova gospodarska aktivnost može dovesti do generiranja ekonomskog rasta. Međutim, do dovođenja bilo kojeg rasta ovisi o brojnim čimbenicima i prilikama u nekoj zemlji. U mjeri u kojoj industrija kockanja, klađenja i igranja igara na sreću crpi svoje „resurse“, tj. potrošače izvan matične regije u kojoj se nalaze, kockarnice tada mogu generirati rast. Međutim, na makroekonomskoj razini, koristi u jednoj regiji mogu proizlaziti iz šteta ili troškova drugih regija iz kojih se resursi prilijevaju.

4.2. Veća razina zaposlenosti i rast plaća

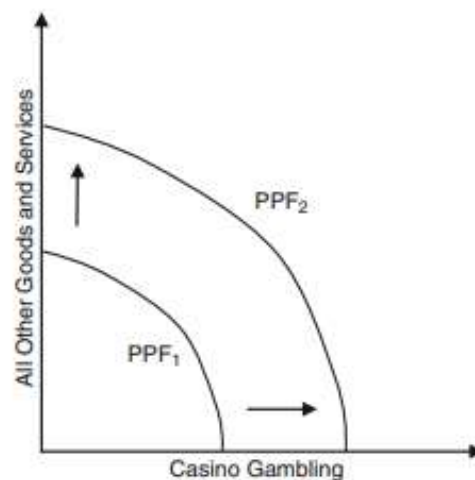
Kada zajednica razmišlja o legalizaciji kockanja u kockarnicama, jedna od glavnih očekivanih prednosti je povećanje zaposlenosti lokalnog stanovništva i povećanje prosječne plaće.

Analiza pozitivnih i negativnih učinaka nove industrije na zajednicu ne mora uvijek biti pozitivna za sve industrije, koje su već razvijene unutar neke zajednice. Iz navedenog proizlazi pitanje otvaraju li se s novim industrijama nova radna mjesta za lokalno stanovništvo ili se poslovi samo prebacuju tj. mijenjaju među industrijama.²⁷

Može se smatrati kako bi industrija kockanja, klađenja i igranja igara na sreću sa sobom donijela i koristi lokalnoj zajednici u smislu povećanja plaća ili povećane konkurencije među poslodavcima za kvalificiranije potencijalne zaposlenike - industrija kockanja, klađenja i igranja igara na sreću radno je intenzivnija i „agresivnija“ od drugih djelatnosti. Čak i ako su druge industrije ugrožene ili oštećene zbog prisutnosti kockarnica, zapošljavanje i prosječne plaće mogu se povećati kao rezultat uvođenja kockarnica zbog većeg priljeva novca, veće potrošnje i ostvarivanja većeg profita. Jasno je da bi učinak kockarnica mogao biti različit u različitim gospodarstvima.

Općenito, vjerojatno postoje značajne koristi za zapošljavanje od širenja industrije kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, barem u malim gospodarstvima. Nerijetko će nova industrija privući priljev radne snage iz susjednih područja.²⁸

Slika 2.: Ekonomski rast prikazan priljevom proizvodnih resursa

²⁷Op.cit. p. 12.

²⁸Ibid.

Izvor: WALKER D.M.; „Casinonomics: The socioeconomic impacts of the Casino industry“, Springer, Charleston, 2013., p. 13.

Može se smatrati kako priljev radne snage učinkovito pomiče granicu proizvodnih mogućnosti određenog područja ili regije u desno i samim time se granica povećava, kao što je prikazano na slici 2., pritom povećavajući proizvodni kapacitet u tom području.

Priljev radne snage u lokalno područje uglavnom uvjetuje smanjenje proizvodnog kapaciteta izvan tog područja ili regije. Može se istaknuti kako bi uvođenje kockarnica moglo koristiti jednoj regiji, ali te prednosti mogu doći na štetu drugih regija. U slučaju da to područje ne privuče novu radnu snagu, vjeruje se kako nema neto dobiti za gospodarstvo od premještanja posla s jednog mjesta na drugo osim ako ne povećava profit gospodarstva.

Kao i svaka druga industrija, očekivano je kako bi povećana konkurencija za radnu snagu trebala koristiti radnicima - ako poslodavci žele zaposliti sposobne i produktivne radnike, trebali bi ponuditi plaće dovoljno konkurentne da ih privuku iz drugih industrija.²⁹

Iz navedenog proizlazi zaključak kako kockarnice stvaraju koristi i za zapošljavanje i za više plaće u zajednicama koje okružuju kockarnice, te da je učinak rasta zaposlenosti povezan s populacijom određenog područja ili regije, što je očekivano za širenje bilo koje nove industrije.

4.3. Kapitalni priljevi

Sljedeći učinak legaliziranog kockanja je potencijalni priljev novog kapitala u lokalnu zajednicu. Primjerice zgrada kockarnice ili casino resort tj. odmaralište bi bili dobar primjer ovog priljeva kapitala. Priljev i povećanje kapitala istovremeno pomiče granicu proizvodnih mogućnosti, kao što je prikazano na slici 2. u prethodnom poglavlju.

Manje kapitalno intenzivne industrije koje također pripadaju aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću (npr. staze za utrke) mogu imati iste učinke, ali u manjoj mjeri od kockarnica. Učinci priljeva kapitala zbog legaliziranog kockanja su konceptualno slični

²⁹Op.cit. p. 13.

učincima priljeva radne snage. Alternativno gledište je, naravno, da ekspanzija kockarnica jednostavno smanjuje kapital namijenjen širenju drugih industrija u lokalnom gospodarstvu.³⁰ Može se smatrati kako se uspostavljanjem kockarnica razvija potencijal za ulazak drugih tvrtki na tržište te uspjeh može porasti ili pasti. Navedeno u velikoj mjeri ovisi o uvjetima i prilikama na lokalnom tržištu gdje se kockarnice razvijaju. Vrlo je vjerojatno kako će se proširiti ona industrija koja ipak najviše odgovara potrošačima.

4.4. Porezni prihodi

Može se smatrati kako su porezni prihodi primarna korist od legaliziranih aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću. Međutim, iz ekonomske perspektive, porezni prihod ne bi se trebao smatrati neto koristi od bilo koje politike. Razlog je taj što porezi koje ubire država idu na teret poreznog obveznika. Drugim riječima, koristi za jednu skupinu kompenziraju se troškovima druge skupine.

Porezi na kockanje mogu se suočiti s manje protivljenja, nego što bi bio slučaj s povećanjem općeg poreza na promet. Općenito, porezni obveznici lakše prihvaćaju poreze koji se mogu izbjeći naspram neizbježnih poreza, pa bi se u tom smislu porezi na kockanje mogli smatrati jednostavnijim za prihvaćanje. U slučajevima kada se kockarnice nalaze na graničnim ili pograničnim mjestima, veliki dio poreznih prihoda može se prilijevati izvan matične države. U ovom slučaju, „izvoz poreza” se može računati kao korist za lokalno stanovništvo koje može vidjeti smanjenje vlastitog poreznog opterećenja kao rezultat širenja kockarnica. U određivanju neto poreznih olakšica od kockarnica, kao i kod drugih navodnih koristi od širenja kockarnica, potrebno je uzeti u obzir neto promjenu poreznih prihoda, a ne samo apsolutne poreze koje plaćaju kockarnice.³¹

U Zakonu o igrama na sreću RH, o kojem će biti više rečeno u poglavlju koje slijedi, jasno su definirani odnosi i iznosi poreznih stopa koji se odnose i na građanin (igrač), ali i na priređivače igara na sreću: „Građanin koji stječe dobitak od lutrijskih igara obveznik je poreza na dobitke od lutrijskih igara na sreću. Obveznik obračuna i plaćanja poreza po odbitku je priređivač igre na sreću.”³²

³⁰Op.cit. p. 14.

³¹Ibid.

³²[https://www.porezna-uprava.hr/Gradani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-\(lutrijske-igre\).aspx](https://www.porezna-uprava.hr/Gradani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-(lutrijske-igre).aspx) (01.02.2022.)

Tablica 2.: Prikaz poreznih davanja na dobitke od lutrijskih igara na sreću Republici Hrvatskoj

Porezni obveznik	Obveznik obračuna i plaćanja poreza po odbitku	Porezna osnovica		Porezna stopa	Rok plaćanja poreza
		Na novčane dobitke – novčani iznos pojedinačnog dobitka koji predstavlja razliku između ostvarenog dobitka i iznosa uplaćenog za igru po pojedinoj potvrdi o uplati (listiću)	Na dobitke što se sastoje od stvari, usluga ili prava – tržišna vrijednost stvari, usluga ili prave koje čine pojedinačni dobitak, a predstavlja razliku između tržišne vrijednosti i iznosa uplaćenog za igru po pojedinoj potvrdi o uplati.		
Građanin koji stječe dobitak od lutrijskih igara	Priređivač igre na sreću	Dobitak iznad 750,00 kn do 10.000,00 kn	Dobitak iznad 750,00 kn do 10.000,00 kn	10%	Do 15. dana u mjesecu za prethodni mjesec
		Dobitak iznad 10.000,00 kn do 30.000,00 kn	Dobitak iznad 10.000,00 kn do 30.000,00 kn	15%	
		Dobitak iznad 30.000,00 kn do 500.000,00 kn	Dobitak iznad 30.000,00 kn do 500.000,00 kn	20%	
		Dobitak iznad 500.000,00 kn	Dobitak iznad 500.000,00 kn	30%	

Izvor: obrada autora prema: <https://www.porezna-uprava.hr/> (01.02.2022.)

Osim poreza na dobitke od lutrijskih igara na sreću, Zakonom su, kao neovisna kategorija, uređeni i iznosi poreza na dobitke od klađenja: „Fizička osoba koja ostvaruje dobitak od igara klađenja obveznik je poreza na dobitke od igara klađenja. Obveznik obračuna i plaćanja poreza po odbitku je priređivač igre klađenja“³³

Tablica 3.: Prikazi poreznih davanja na dobitke od igara klađenja u Republici Hrvatskoj

Porezni obveznik	Obveznik obračuna i plaćanja poreza po odbitku	Porezna osnovica – novčani iznos pojedinačnog dobitka koji predstavlja razliku između ostvarenog dobitka i iznosa uplaćenog u igru po pojedinom listiću.	Porezna stopa	Rok plaćanja poreza
Fizička osoba koja ostvaruje	Priređivač igre klađenja	Dobitak do 10.000,00 kn	10%	Do 15. dana u mjesecu za prethodni
		Dobitak iznad 10.000,00 kn do 30.000,00 kn	15%	
		Dobitak iznad 30.000,00 kn do 500.000,00 kn	20%	

³³Ibid.

dobitak od igre klađenja		Dobitak iznad 500.000,00 kn	30%	mjesec
--------------------------------	--	-----------------------------	-----	--------

Izvor: obrada autora prema: <https://www.porezna-uprava.hr/> (01.02.2022.)

Na primjeru Republike Hrvatske može se vidjeti kako je u posljednjih nekoliko godina znatno porastao iznos prihoda od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću i naknada za priređivanje igara na sreću.

Tablica 4.: Prihodi od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću u državnom proračunu Republike Hrvatske po godinama

Godina	Porez na dobitke od igara na sreću i ostali porezi od igara na sreću (kn)
2013.	28.132.057,46 kn
2014.	117.469.733,74 kn
2015.	305.311.230,88 kn
2016.	326.735.117,31kn
2017.	339.887.512,71 kn
2018.	349.813.818,66 kn
2019.	373.936.093,39 kn
2020.	293.042.608,46 kn
2021. (I.-VI.)	156.697.223,86 kn

Izvor: obrada autora prema: <http://www.mfin.hr/hr/proracun> (24.01.2022.)

Iz navedene tablice može se vidjeti kako proračun Republike Hrvatske bilježi kontinuirani rast od prihoda temeljenih na porezu na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću nakon velikog skoka 2014. godine. U 2020. godini se bilježi pad ostvarenog iznosa poreza, ponajprije uzrokovan epidemijom Korona virusa i čestim zatvaranjem i prekidanjem rada kockarnica i drugih objekata koji organiziraju igre na sreću. Unatoč zatvaranju, iznos prihoda poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću dostigao je 78,37% iznosa iz 2019. godine te je u prvoj polovici 2021. godine dostigao više od 50% iznosa iz 2020. godine. Iz navedenog proizlazi zaključak kako aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću nisu doživjele drastičan pad kao neke druge djelatnosti u Republici Hrvatskoj 2020. godine. Online poslovanje i iznimno brza prilagodba subjekata iz ove industrije na novonastale uvjete može se istaknuti kao jedan od razloga. Vjeruje se kako će prihodi od poreza od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću nastaviti bilježiti pozitivan rast tokom sljedećih godina.

Tablica 5.: Prihodi od naknada za priređivanje igara na sreću u državnom proračunu Republike Hrvatske po godinama

Godina	Naknade za priređivanje igara na sreću (kn)
2013.	741.663.876,11 kn
2014.	728.216.385,25 kn
2015.	740.683.560,16 kn
2016.	801.571.285,10 kn
2017.	890.417.522,05 kn
2018.	970.656.423,49 kn
2019.	1.104.229.522,19 kn
2020.	992.359.043,18 kn
2021. (I.-VI.)	358.686.957,14 kn

Izvor: obrada autora prema: <http://www.mfin.hr/hr/proracun> (24.01.2022.)

Iz tablice se može vidjeti kako se iznos „naknada za priređivanje igara na sreću“ bilježi kontinuirani rast u vremenskom periodu od 2014. do 2020. godine. U 2020. godini je ostvareno 89,87% iznosa naknada za priređivanje igara na sreću iz rekordne, 2019. godine, kada je iznos prešao milijardu kuna (1.104.229.522,19 kn).

4.5. Supstitucija uvoza

Važan argument za legalizaciju aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću u određenoj državi, regiji ili zemlji je odlazak građana i uživanje u kockanju van matične zemlje, regije ili sredine.

Kad bi igrači umjesto toga imali priliku kockati se u kasinu u svom matičnom području, koristi lokalne zajednice potencijalno bi bile veće. Dakle, umjesto „uvoza“ usluga kockanja (npr. odlazak u drugu državu kako bi se posjetila kockarnica) zamjenjuje se uvozom usluga kockanja koje se pružaju igračima, tj. potrošačima u lokalnoj zajednici. Porezni prihodi „zadržani kod kuće“ jedan su od argumenata koji koriste pristaše legaliziranih kockarnica i smatra se primarnim motivom za nedavnu i sve veću legalizaciju kasina.³⁴

Može se smatrati kako navedena supstitucija uvoza i istovremeno nastojanje zadržavanja poreznih prihoda unutar zemlje, može rezultirati pozitivnim gospodarskim učincima u vidu velike ekspanzije kasina, razvoja kapitala, povećane potražnje na tržištima rada te povećanje poreznih prihoda.

³⁴Op.cit. p.15.

5. ZAKONODAVNA REGULACIJA KOCKANJA

U poglavlju koje slijedi dati će se kratak pregled zakonodavne regulacije kockanja u Europi, kao i primjer prijelaza od državno-monopolne ka tržišnoj regulaciji aktivnosti. Govorit će se o zakonskom okviru u Republici Hrvatskoj te o glavnim zakonima kojima je su regulirane aktivnosti kockanja i kockanje kao specifični oblik turizma.

Aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću velikim su dijelom regulirane od strane zakonodavstava zemalja na način koji ih stavlja po nadzor države licenciranjem ili potpunom zabranom tih aktivnosti. Posljednjih nekoliko desetljeća nametnuo se trend sve veće legalizacije kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, a sve s ciljem ostvarivanja prihoda od igara na sreću i oporezivanja istoga.

Diljem zemalja članica Europske unije prevladavaju uglavnom monopolni ili oligopolni sustavi nadzora aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.³⁵ Po pitanju zakonodavne regulacije, unutar EU postoje različiti pristupi. Primjerice Velika Britanija (do izlaska iz EU) i Austrija gdje su igre na sreću prepuštene tržišnoj regulaciji, dok npr. skandinavske zemlje teže ka zadržavanju i održavanju monopola nad igrama na sreću i njihovim priređivanjem.

Može se smatrati kako među zemljama EU postoje razlike u stupnjevima liberalizacije tržišta kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, i istovremeno nije dopuštena sloboda razvoja i neometanog tržišnog djelovanja te međusobnog nadmetanja poput tržišta kockarnica u Sjedinjenim Američkim Državama.

Priređivanje igara na sreću na zajedničkom tržištu u državama Europske Unije još uvijek nije usvojeno niti definirano: „Sve su države članice EU-a zadržale pravo priređivanja igara na sreću prema nacionalnoj regulativi koju su imale prije priključenja, uz obvezu poštivanja principa ravnopravnosti, odnosno jednakopravnosti svih priređivača zainteresiranih za priređivanje igara na sreću koji ispunjavaju uvjete tražene postojećim propisima pojedine zemlje članice. Naime, institucije EU prepoznale su činjenicu da su igre na sreću posebna vrsta usluge s potencijalnom društvenom opasnošću, pa za sada prevladava stav da se tržište

³⁵TORRE, R. et.al.: „**Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja**“, Medica Jadertina , Vol. 40, No. 1-2, 2010., p. 28.

igara na sreću ne treba liberalizirati, već treba zadržati princip ograničenog broja koncesija, uz nadzor regulatora.“³⁶

Iz navedenog primjera zakonodavne regulacije na području EU proizlazi zaključak kako je zakonodavna regulacija aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću uglavnom regulirana od strane države. Ponajprije jer se radi o uslugama s potencijalnom društvenom opasnošću i zato ih se ograničava i regulira.

5.1. Zakonski okvir u Republici Hrvatskoj

Unazad posljednjih tridesetak godina kockanje kao aktivnost znatno je proširena među ljudima različitih socio-ekonomskih statusa. Do tada kockanje nije bilo toliko zastupljeno među širom populacijom, a kockali su uglavnom imućni ljudi.

Nadalje, u posljednjih dvadesetak godina, uz zakonodavnu liberalizaciju od državno-monopolne prema tržišnoj regulaciji organiziranja i priređivanja igara na sreću u Republici Hrvatskoj se donekle razvila ponuda kockarnica, promidžbeni marketing, a samim time i sve veća potražnja za igrama na sreću. Kockanje i klađenje od tada više nisu percipirane kao socijalno nepoželjna pojava rezervirana za osobe s margine društva, kako je to bilo do tada. Kockanje, klađenje i igranje igara na sreću danas su postale legalne aktivnosti, zakonski regulirane, društveno prihvaćene te marketinški promovirane djelatnosti.³⁷

Može se smatrati kako su u posljednjih tridesetak godina aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću uvelike proširene među stanovništvom, ponajprije zbog prijelaza od državno-monopolne ka tržišnoj regulaciji aktivnosti.

Tržište igara na sreću, kladionica i kockarnica kod nas je još uvijek relativno u fazi razvoja i još uvijek raste. Tržište još uvijek nije doseglo zrelost linearnog rasta ili stagnaciju ponude i potražnje, već i dalje eksponencijalno raste. Tadašnja monopolistička uloga, tj. pozicija Hrvatske lutrije uvelike je destabilizirana današnjom pojavom drugih priređivača igara na sreću.³⁸

³⁶Ibid.

³⁷Ibid.

³⁸Op.cit. p. 30.

Kao pozitivna strana destabilizacije monopolističke uloge Hrvatske lutrije pojavom drugih priređivača igara na sreću, može se smatrati kako pozicija ponuditelja usluga u monopolu teži ka manje kvalitetnoj, a istovremeno skupljoj ponudi igara na sreću. S druge strane, destabilizacijom se stvara kompetitivni odnos oligopola koji nižim cijenama te raznovrsnijom i kvalitetnijom ponudom i istovremenom promidžbom potiče potražnju za aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.³⁹

Izravnu dobit od zakonodavne regulacije i legalizacije igara na sreću, kockanja i klađenja, imaju, s jedne strane vlade, koja kroz oporezivanje prihoda od igara na sreću licenciranih priređivača, prihoduje u državni proračun. U slučaju stjecanja dobitka i fizička osoba obvezna je poreza na dobitke od lutrijskih igara na sreću. S druge strane sami priređivači igara na sreću, vlasnici kockarnica i kladionica ostvaruju prihode direktno od igrača.⁴⁰

Može se smatrati kako obje strane svoje prihode ostvaruju od novca samih igrača.

Povežu li se aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću sa turizmom kao velikim generatorom novca i potencijalnih igrača, i sa druge strane kao jednim od specifičnih oblika turizma, glavni zakon koji ga regulira nije *Zakon o pružanju usluga u turizmu*, već *Zakon o igrama na sreću* i *Zakon o sprečavanju pranja novca*. *Zakon o pružanju usluga u turizmu*, kao temeljni i najvažniji zakon nema sadržan *gambling* turizam kao poseban oblik turizma u kojem se mogu pružati turističke usluge.

5.2. Zakon o igrama na sreću

Kao temeljni zakon koji uređuje odnose, prava, ali i obaveze u aktivnostima priređivanja igara na sreću je *Zakon o igrama na sreću (NN 87/2009)*. *Zakon o igrama na sreću (NN 87/2009)*, donesen je na sjednici Hrvatskog sabora 10. srpnja 2009. godine i njime su uređeni:

- „1) sustav, vrste i uvjeti priređivanja igara na sreću,
- 2) pravila i postupci stjecanja i oduzimanja prava na priređivanje igara na sreću,
- 3) prava i obveze priređivača igara na sreću,
- 4) način raspodjele prihoda od igara na sreću,

³⁹Ibid.

⁴⁰Porezna uprava, Porez na dobitke od lutrijskih igara na sreću: https://www.porezna-uprava.hr/HR_porezni_sustav/Stranice/porez_dobitak_lutrijske_igre.aspx (01.03.2023.)

5) nadzor nad priređivanjem igara na sreću.“⁴¹

U smislu ovoga Zakona, igrom na sreću smatra se igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, uslugama ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežito o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju.“⁴²

Zakonski okvir vezan za kockanje u Republici Hrvatskoj temelji se na *Zakonu o igrama na sreću*. Ovaj zakon regulira sve vrste igara na sreću, uključujući kockarnice, automat-klubove, sportske kladionice, online kockanje i druge oblike kockanja. Može se smatrati kako je jedan od ključnih aspekata zakonskog okvira licenciranje priređivača igara na sreću, kako bi legalno pružali usluge kockanja i klađenja uz ispunjavanje određenih standarda i uvjeta. Nadalje, važan aspekt su nadzor i regulacija Porezne uprave i Ministarstva financija koji su odgovorni za regulaciju kockarske industrije kroz provedbe inspekcija, provjeravanje usklađenosti s propisima, prikupljanje poreza te osiguravanje poštivanja svih pravila i regulativa. Zaštita igrača je također sadržana zakonskim odredbama, a priređivači igara na sreću moraju promicati odgovorno kockanje, pružati informacije o rizicima kockanja i osigurati mehanizme za samolimitiranje i isključenje igrača. Zakon također obuhvaća regulaciju online kockanja. Operatori koji žele pružati usluge online kockanja moraju dobiti posebnu licencu za tu svrhu. Ova licenca propisuje uvjete za pružanje online kockanja, uključujući tehničke zahtjeve, sigurnost transakcija i zaštitu maloljetnika. Važno je za istaknuti i poreze koje su priređivači igara na sreću obvezni plaćati, a porezne stope mogu se razlikovati ovisno o vrsti igara i prihodima. Iz navedenog proizlazi zaključak kako je *Zakon o igrama na sreću* (NN 87/2009) temeljni dokument kojim su regulirane sve povezane aktivnosti, subjekti i radnje pri aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

⁴¹ **Zakon o igrama na sreću**, (NN 87/2009), „Narodne novine“, 2009, br. 2128, ([Zakon o igrama na sreću \(nn.hr\)](#)) (10.01.2022.)

⁴² Ibid.

6. KOCKARNICE

U svrhu boljeg razumijevanja koncepta kockanja i klađenja, potrebno je pobliže teorijski objasniti i definirati mjesta na kojima se primarno izvode aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

6.1. Pojmovno određenje kockarnica i igara na sreću

Kockarnica je jedinstveno mjesto na kojem se kocka, tj. na kojem se igraju kockarske igre. Sam pojam je promjenjiv iznačenje mu se možemijenjati s mnogim atributima, ovisno o opsegu i namjeni mjesta gdje se igra.⁴³ U ovom radu govori se o legalnim kockarnicama, licenciranima od strane Vlade pojedine zemlje i reguliranim zakonima, koji svoje prihode od poslovanja dijele s državnim riznicama kroz provizije i oporezivanja svojih prihoda. Takve kockarnice imaju trajnost i orijentirane su isključivo na igru, doživljaj i kockanje, za razliku od mjesta koja nude samo povremene kockarske događaje uz ostale gospodarske aktivnosti koje pritom obavljaju.⁴⁴

Kako bi razlikovali kockarnice od ostalih, sličnih značenja te riječi, u Španjolskoj se uvriježio izraz „kockarnice igara” (*esp. Casinos de juegos*), dok se u Njemačkoj za pojam kockarnica najčešće koristi izraz „*Spielbanken*”, a koji opisuje gospodarski subjekt, tj. poduzeće gdje se igre uobičajeno igraju za novac.

Kockarnica, čija gospodarska djelatnost i aktivnost proizlaze isključivo iz kockanja, trebala bi se razlikovati od mjesta kojima to nije primarna djelatnost i koja imaju tzv. „pomoćnu” sobu ili odvojeni dio za igranje igara unutar većeg objekta koji je prvenstveno namijenjen za druge gospodarske aktivnosti.

U Republici Hrvatskoj, pojam kockarnica, tj. casino definiran je „Zakonom o igrama na sreću (NN 87/2009)“: „Casino je posebno uređen prostor za obavljanje djelatnosti priređivanja igara

⁴³THOMPSON W.N.: „*The international encyclopedia of Gambling*“, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, SAD, 2010., p. 6.

⁴⁴Ibid.

na sreću na stolovima i automatima za igre na sreću prema odobrenim pravilima igre, a čini ga prostor koji se smatra zasebnom cjelinom.“⁴⁵

Iz navedene definicije proizlazi zaključak kako su kockarnice mjesta u kojima se organizator bavi priređivanjem igara na sreću pritom poštujući određena pravila i norme koje nalaže Zakon. Zakon o igrama na sreću pored osnovnih odnosa u priređivanju igara na sreću, člankom 5. definira i osnovne oblike igara na sreću.

Tablica 6.: Klasifikacija igara na sreću

Igre na sreću	
Lutrijske igre	<p>1. igre čiji je rezultat uvjetovan izvlačenjem brojeva ili simbola nakon zaključenja prodaje:</p> <p>a) loto i slične igre, b) brojčane lutrije, c) bingo i slične igre, d) keno i slične igre, e) tombola i slične igre, f) dodatne igre uz igre iz ove točke;</p> <p>2. igre s unaprijed određenim (rezultatom) dobitcima:</p> <p>a) ekspres lutrije, b) instant lutrije, c) druge slične igre;</p> <p>3. igre čiji je rezultat uvjetovan ishodom natjecanja:</p> <p>a) sportska prognoza, b) druge slične igre;</p> <p>4. igre čiji je rezultat uvjetovan igračevim odabirom puta, redoslijeda odigravanja pojedinih elemenata igre:</p> <p>a) srećke sa slučajnim odabirom brojeva ili simbola, b) druge slične igre.</p>

⁴⁵Zakon o igrama na sreću, (NN 87/2009), „Narodne novine“, 2009, br. 2128, ([Zakon o igrama na sreću \(nn.hr\)](#)) (10.01.2022.)

Igre u casinima	<p>1. igre koje igrači igraju protiv casina ili jedan protiv drugoga na stolovima za igru s kuglicama, kartama ili kockicama u skladu s međunarodnim pravilima</p> <p>2. razne vrste turnira u kojima nije unaprijed određen broj igrača niti je poznat broj uplata.</p>
Igre kladenja	<p>1. igre kladenja na rezultate pojedinačnih ili skupnih sportskih natjecanja,</p> <p>2. igre kladenja na ostale događaje.</p>
Igre na sreću na automatima	<p>1. igre na elektromehaničkim, elektroničkim ili sličnim uređajima (automatima za igre) na kojima igrači uplatom određenog iznosa imaju mogućnost ostvarenja dobitka.</p>

Izvor: obrada autora prema: **Zakon o igrama na sreću**, (NN 87/2009), „Narodne novine“, 2009, br. 2128, ([Zakon o igrama na sreću \(nn.hr\)](#)) (10.01.2022.)

Iz navedene tablice može se uočiti kako su igre na sreću podijeljene u četiri osnovne kategorije igara. Odnosi, prava i obveze su definirani člankom 4. Zakona o igrama na sreću navedene kategorije igara:

„1) Lutrijske igre na sreću:

a) igre s izvlačenjem (brojčane igre) čiji je rezultat posljedica izvlačenja brojeva, simbola ili kupona koje provodi priređivač igre. Izvlačenje je slučajni odabir određenog broja brojeva, simbola ili slova iz definirane skupine brojeva, simbola ili slova koje se provodi nakon zaključenja uplate (loto, keno, bingo, klasična lutrija, joker i slično),

b) igre s unaprijed utvrđenim rezultatom kod kojih je unaprijed određen ishod, odnosno predodređena je dobitnost ili nedobitnost pojedine srećke odnosno kombinacije te broj i visina mogućih dobitaka u seriji odnosno kolu. Igrač neposredno nakon uključanja u igru saznaje ishod igre (instant i ekspres lutrije, elektronske lutrije i slično),

c) igre čiji je rezultat uvjetovan ishodom neizvjesnog događaja, sportskih ili nekih drugih natjecanja predloženih od priređivača, a okolnost koja odlučuje o dobitku ili gubitku ne smije

biti nikome unaprijed poznata i mora biti takve naravi da na nju ne mogu utjecati ni priređivači ni igrači (sportska prognoza),

d) igre čiji je rezultat uvjetovan igračevim odabirom redoslijeda odigravanja pojedinih elemenata igre. Svaka odigrana srećka odnosno kombinacija potencijalno je dobitna dok je igrač ne odigra.

2) Igre na sreću u casinima - igre koje igrači igraju protiv casina ili jedan protiv drugoga na stolovima za igru s kuglicama, kartama ili kockicama u skladu s međunarodnim pravilima i koje se priređuju isključivo u prostorima casina. Uz igre na stolovima u prostorima casina mogu se priređivati i igre na sreću na automatima.

3) Igrekladenja - igre u kojima sudionici (igrači) pogađaju ishode različitih događaja predloženih od priređivača kladenja, a okolnost koja odlučuje o dobitku ili gubitku ne smije biti nikome unaprijed poznata i mora biti takve naravi da na nju ne mogu utjecati ni priređivač ni igrači, a iznos dobitka ovisi o visini uloga po kombinaciji i o tečaju pojedinog događaja (sportsko kladenje, kladenje na utrke konja i pasa, kladenje na događaje prema ponudi priređivača i slično).

4) Igre na sreću na automatima - igre koje se igraju na elektromehaničkim ili elektroničkim uređajima programski upravljanim, a na kojima igrači uplatom određenog iznosa imaju mogućnost stjecanja dobitka koji ovisi o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju.⁴⁶

Iz navedene klasifikacije igara na sreću može se zaključiti kako su igre na sreću podijeljene prema načinu na koji se igraju – lutrija, casino, kladenje i igrači automati. Razvojem tehnologija, novih poslovnih rješenja, ali i razvojem potražnje za istima, vjeruje se kako će u budućnosti biti i novih vrsta igara u praksi, ali i u zakonskoj klasifikaciji.

⁴⁶**Zakon o igrama na sreću, (NN 87/2009)**, „Narodne novine“, 2009, br. 2128, ([Zakon o igrama na sreću \(nn.hr\)](#)) (10.01.2022.)

6.2. Pregled povijesnog razvoja kockarnica

Razvoj kockarnica kroz povijest poglavito je vezan za europski (tada euroazijski) i sjevernoamerički kontinent. U nastavku poglavlja razradit će se najvažniji elementi razvoja kockarnica na području Europe i nastavak, tj. preuzimanje daljnjeg razvoja na kontinentu Sjeverne Amerike te međusobne sličnosti i razlike.

6.2.1. Povijesni razvoj kockarnica u Europi

Materijalni dokazi i tragovi o razvoju kockarnica sežu još u prapovijest Euroazijskog kontinenta.

Povijesni tragovi azijskih kockarnica poprilično su nepotpuni i dosadanedovoljno istraženi, dok je europska prapovijest poznata po putovanjima bogatih Grka i Rimljana u odmarališta na plažama ili odmarališta koja su geografski bila pozicionirana uz prirodna lječilišta i termalne izvore gdje su svoje slobodno vrijeme osim na odmor, koristili i na zabavu i razonodu. Mnoga današnja „casino” odmarališta na području Europe, a ponajviše na području današnje SR Njemačke datiraju još iz tih doba (npr. Spa, Bad Aachen, Trier...). Tijekom razdoblja srednjeg vijeka na tim istim mjestima kockanje, kao društvena aktivnost bogatih ljudi, doživljava procvat.

Početkom 17. stoljeća na području Europe, Venecija postaje jedna od prvih destinacija s kockarnicom – *Il Ridotto*, čiju je djelatnost odobrila Vlada pod uvjetom da se plati naknada, tj. porez na dobit ostvarenu igranjem igrača. Međutim, Vlada je imala velikih poteškoća u kontroliranju mnogih malih privatnih operatera koji su također u ovome vidjeli svoju priliku za udio na tržištu te svojim načinom poslovanja nisu štitali privatnost igrača. U nadi kako će privatni operateri izgubiti svoje korisnike, tadašnja licencirana kockarnica *Il Ridotto* u svoje poslovanje uvodi zaštitu privatnosti igrača kao komparativnu prednost nad ostalima na način da su svi igrači bili obavezni nositi karnevalske maske na licima kako se ne bi otkrio njihov identitet. Praksa nošenja karnevalskih maski tijekom aktivnosti kockanja se uvriježila, a identiteti pojedinca su ostali zaštićeni od javnosti. Nedostatak ovakvog načina poslovanja je u

praksi omogućila mnogim varalicama obavljanje sumnjivih poslova bez straha od razotkrivanja.⁴⁷

U 18. stoljeću dolazi do ponovnog spajanja odmora u termalnim odmaralištima i zabave te su ponovno otvorene *Spa* kockarnice na području današnje Belgije, kao i kockarnice na području Bad Emsa, Wiesbadena, Bad Kissingena te Baden-Badena. Doba je to razvitka i organiziranih igara na raznim mjestima u Francuskoj, posebice u Parizu.⁴⁸

Veliko širenje kockarnica diljem cijele Europe karakteristično je za 19. stoljeće. Za veliku ekspanziju i razvoj poslovanja svoj doprinos su dali braća Blanc – Louis i Francois. Svoj početak u osnivanju kockarnica započeli su u Parizu (*Palais Royal*), a potom sele u Bad Hamburg gdje su vodili kockarnicu do 1850-ih kada je Pruska Vlada odlučila zabraniti svaki vid kockanja, klađenja i sličnih aktivnosti koje imaju povezanost s igrama na sreću. Zbog nastale situacije na području Prusije i nemogućnosti daljnjeg razvijanja kockarnica, braća Blanc prihvaćaju poziv za preuzimanjem propadajuće kockarnice u Monaku, čije poslovanje razvijaju u jedno od danas najpoznatijih kockarnica u Monte Carlu.⁴⁹

Može se smatrati kako je razvoj kockarnica u Europi povezan najprije s ljudima višeg socio-ekonomskog statusa. Kockanje kao aktivnost tada nije bilo dostupno širokim masama i kockali su samo bogati – najčešće za vrijeme putovanja u neka od tadašnjih odmarališta gdje su svoje slobodno vrijeme osim na odmor, koristili i na zabavu i razonodu. Najvažnija razdoblja za razvoj kockarnica u Europi su 17. stoljeće (Italija), 18. stoljeće (Njemačka i Belgija) te 19. stoljeće (Francuska).

6.2.2. Povijesni razvoj kockarnica u Sjedinjenim Američkim Državama

Nakon 19. stoljeća i dotadašnjeg pojedinačnog razvoja kockarnica u Europi, dolazi do preokreta i dislociranjapotražnje za kockanjem i igrama na sreću te se kockarnice sve više prebacuju na sjevernoamerički kontinent, a posebno u Sjedinjene Američke države. U to doba otvaraju se i razvijaju mnoge ilegalne kockarnice, a posebno veliki uzlet tada ima savezna država Nevada, gdje Las Vegas prednjači i vlada na tržištu kockarnica sve do danas.

⁴⁷ THOMPSON W.N.: op. cit. p. 7-8.

⁴⁸ Ibid..

⁴⁹ Ibid.

Razvijanjem kockarnica u Sjedinjenim Američkim Državama, poglavito u Las Vegasu, dolazi do nastanka različitih tipova kockarnica i novih koncepata na tadašnjem tržištu. Na jednoj mikrolokaciji pokrivena su gotovo sve vrste kockarnica za koje se do tada znalo. Za razliku od kockarnica u Europi, gdje je ulaz i sudjelovanje ovisilo o socioekonomskom statusu, kockarnice u Las Vegasu tada su otvorene za široku javnost.⁵⁰

Uvodeći takav način poslovanja kockarnica, dolazi do preokretakoji kockanje čini javno dostupnim svim građanima bez obzira na socioekonomski status.

Uznapredovanim razvojem kockarnica na području Las Vegasa, razvijaju se i brojni tipovi kockarnica. U prvu kategoriju može se uvrstiti odmaralište (eng. *resort*) ili casino hotel koji opslužuje posjetitelje iz cijeloga svijeta, a koji putuju zbog razonode i/ili zabave. U drugu kategoriju karakteriziraju također *casino* odmarališta ili hoteli, ali oni čiji su ciljani korisnici poslovni klijenti koji su u destinaciji primarno iz poslovnih razloga (npr. poslovna putovanja – seminari, sastanci i sl.) Treća kategorija se sastoji od kockarnica koje su orijentirane na srednju klasu i klijente koji traže odmor u odmaralištu po pristupačnim cijenama sa svim dodatnim sadržajima, kockanjem i znamenitostima Las Vegasa. U četvrtoj kategoriji nalazi se nekoliko manjih kockarnica kojima ciljana publika tj. klijenti stižu iz susjednih država i gradova, a koje klijente privlače, zadržavaju i vraćaju povoljnim cijenama usluga.⁵¹

Pored navedene četiri glavne kategorije kockarnica, kockanje kao aktivnost proširena je i na ostala mjesta, koja se ne mogu direktno kategorizirati u kockarnice. U petu kategoriju ubrajaju se barovi, taverne, trgovine pićem, drogerije, restorani, pa čak i trgovine mješovitom robom, a koji su u svoje poslovne prostore također uveli automate za kockanje i klađenje te bingo. Svi navedeni objekti uglavnom ostvaruju prihode od ljudi, tj. igrača srednjeg i nižeg ekonomskog statusa neovisno o dobi.⁵²

Iz navedenog proizlazi zaključak kako su se s razvojem kockarnica u SAD-u razvili brojni tipovi kockarnica. Na prvom mjestu su to tipovi objekata u kojima se odvijaju aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću. U ovu skupinu se ubrajaju hoteli i odmarališta koji imaju kockarnicu pri svom turističkom proizvodu. Također u ovu skupinu pripadaju i kockarnice kao samostalni registrirani objekti. S druge strane, u SAD-u su se paralelno

⁵⁰Ibid.

⁵¹Ibid.

⁵²Ibid.

razvijali i tipovi kockarnica kojima su ciljani publika korisnici točno određenog profila. U ovu skupinu mogu se ubrojiti kockarnice kojima su ciljana publika korisnici koji putuju zbog razonode i/ili zabave te korisnici koji u destinaciju putuju primarno iz poslovnih razloga (npr. poslovna putovanja – seminari, sastanci i sl.). Kao treći tip kockarnica mogu se istaknuti one koje su orijentirane na srednju klasu i klijente koji traže odmor u destinaciji po pristupačnim cijenama sa svim dodatnim sadržajima i aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

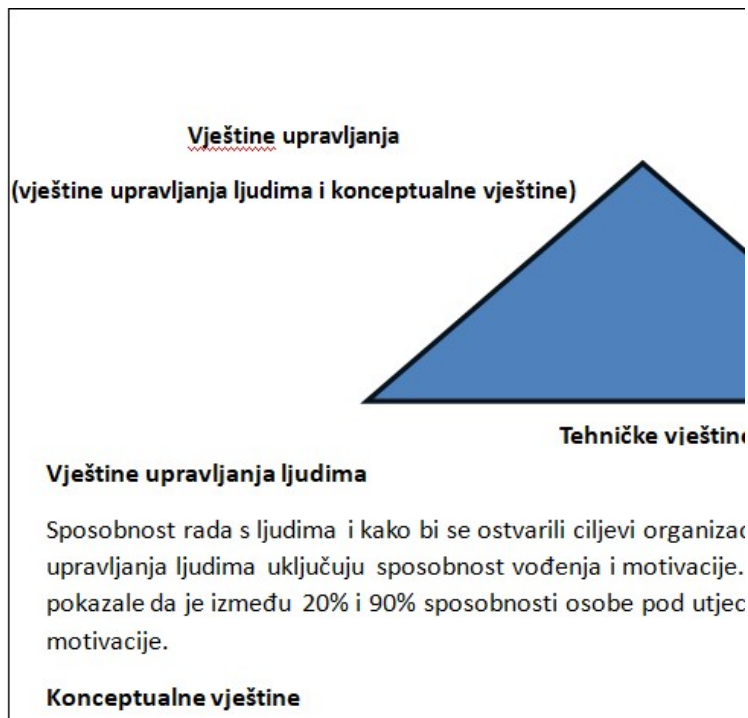
6.3. Organizacijski ustroj kockarnica

Za svaku organizaciju, pa tako i za kockarnice, ključna je učinkovitost upravljačkog tima. Iskustvo i organizacija upravljačkog tima imaju izravan utjecaj na profitabilnost rada kockarnice. U ovom poglavlju predstaviti će se i raspraviti organizacijska struktura kockarnice kao samostalne organizacije te kockarnice pri hotelu.

Svaki odjel unutar organizacije i svaka pozicija u organizacijskoj hijerarhiji kockarnice su jednako važni za uspjeh organizacije. Na dnu hijerarhije nalaze se operativni zaposlenici koji su u direktnom kontaktu s igračima (djelitelji karata – *dileri*, blagajnici i sl.). Na vrhu organizacije su rukovodeće pozicije, poput voditelja odjela, direktora operacija i sl. Kako zaposlenici napreduju unutar organizacijske strukture, mijenjaju im se i vještine potrebne za obavljanje radnih funkcija.⁵³ Operativni zaposlenici koriste tehničke vještine za svoj rad, dok se među rukovodećim pozicijama manje zahtijevaju tehničke vještine, a više upravljačke vještine.

Slika 3.: Upravljačka piramida

⁵³FOX, J., KILBY, J., LUCAS, A.F.: “*Casino Operations Management*”, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2005., p. 43.

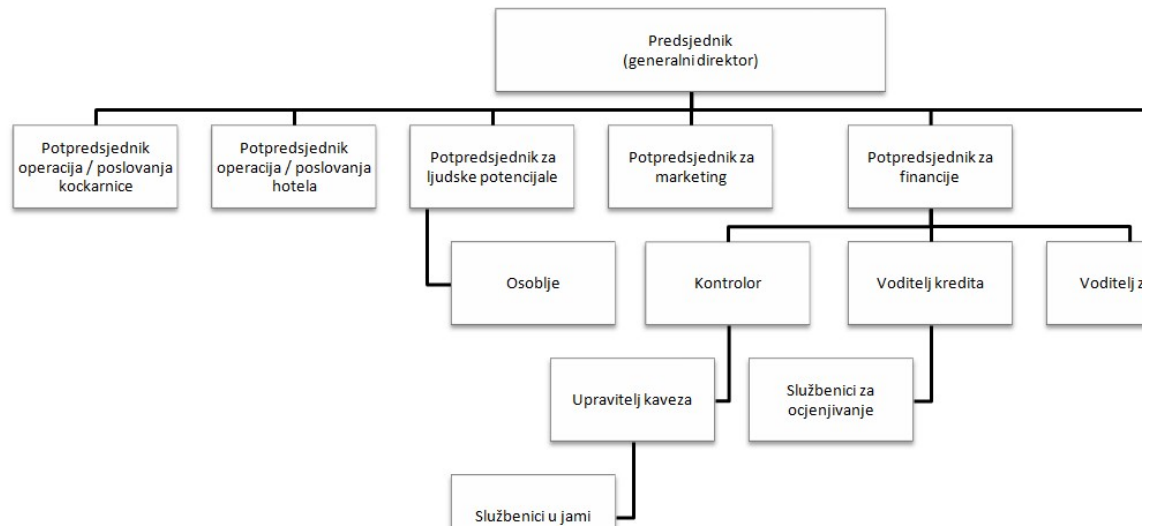
Izvor: obrada autora prema: FOX, J., KILBY, J., LUCAS, A.F.: “**Casino Operations Management**”, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2005., p. 44.

Na slici upravljačke piramide može se vidjeti odnos između vještina potrebnih za obavljanje određenog rada i razine upravljanja unutar organizacijske strukture.

Postoje mnoge varijacije organizacijskih struktura kockarnica. Strukture ovise o veličini poslovanja, broju i vrsti igara koje se nude u kockarnici i sl. Izvješćivanje i delegiranje ovlasti unutar organizacije također ovise o brojnim varijablama. Tipična organizacija počinje s predsjednikom i grana se temelju funkcionalnih odgovornosti i odjela. Odjeli unutar organizacije su funkcionalne vertikalne linije koje osiguravaju specijalizaciju aktivnosti kao i podjelu odgovornosti.⁵⁴ Primjerice, voditelji odjela kvalitete, ljudskih resursa i financijaimaju odgovornosti koje zahtijevaju neovisno djelovanje od voditelja operativnih odjela. Samim time nisu direktno odgovorni za aktivnosti i rezultate poslovanja tih odjela.

⁵⁴Op.cit. p. 45.

Slika 4.: Organizacijska struktura casino hotela i hotelskih odjela važnih za kockarnicu

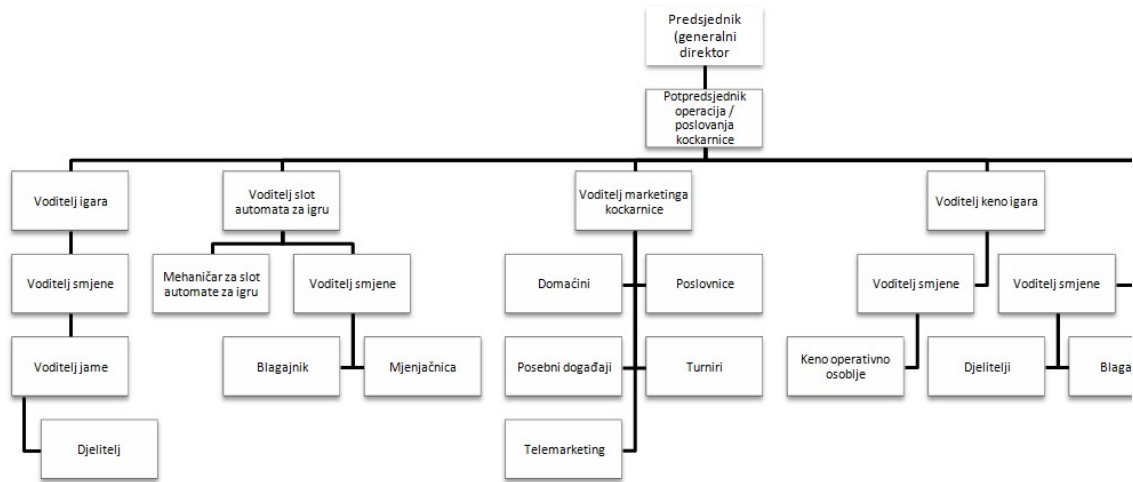
Izvor: obrada autora prema: FOX, J., KILBY, J., LUCAS, A.F.: **“Casino Operations Management”**, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2005., p. 45.

Na prikazanoj organizacijskoj strukturi mogu se vidjeti ključne pozicije unutar strukture kockarnice pri hotelu:

- Predsjednik (generalni direktor) - odgovoran za cjelokupno poslovanje kockarnice, uključujući hotel i sve povezane operacije. Svi zaposlenici odgovaraju predsjedniku. Osoba na ovom položaju odgovara predstavnicima vlasnika ili vlasniku direktno.
- Potpredsjednik poslovanja kockarnice - odgovoran za cjelokupan rad kockarnice, uključujući automate, stolne igre i druge igre koje se nude u kockarnici.
- Potpredsjednik za financije - odgovoran za sve financijske aktivnosti poslovanja organizacije. Izravna izvješća obično uključuju računovodstvo, riznicu, naplate, informacijske sustave i nabavu.
- Potpredsjednik za ljudske resurse - odgovoran za zapošljavanje, naknade, beneficije, radne odnose, kao i za usklađenost s državnim i lokalnim regulativama ili zakonima koji se odnose na područje gdje organizacija obavlja svoju djelatnost.
- Potpredsjednik za sigurnost - odgovoran za nadzor, sigurnosti upravljanje rizikom.⁵⁵

⁵⁵Op.cit. p. 47.

Slika 5.: Organizacijska struktura kockarnice

Izvor: FOX, J., KILBY, J., LUCAS, A.F.: **“Casino Operations Management”**, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2005., p. 47.

Na slici je prikazana organizacijska struktura kockarnice koju donose autori Fox i dr. sa ključnim pozicijama:

Igrači stolovi

- voditelj igara (eng. *Casino Manager*) – osoba odgovorna za operacije, tj. poslovanje igara u kockarnici i osoblja.; nadzire voditelje smjena.
- voditelj smjene (eng. *Shift Manager*) – osoba odgovorna za rad „stolnih” igara i osoblja tijekom određene smjene. Nadzire voditelje jame (eng. *pit*) i sve ostalo osoblje za stolne igre tijekom smjene.
- voditelj jame (eng. *Pit Manager*) – odgovoran je za nadzor rada igračih stolova i igara u određenom igračem sektoru kockarnice.
- djelitelj (eng. *Dealer*)—odgovoran je za rad igre za koju je zadužen
- jamski službenik (eng. *Pit Clerk*) - dovršava transakcije u jami kao što su popunjavanje i ovjeravanje korištenjem računalnog sustava ili ručno. Ova pozicija izvještava direktno riznicu ili nadzorno osoblje kockarnice.

Automati za igre

- voditelj automata (eng. *Slot Manager*) - odgovoran je za rad odjela za igre na automatima, održavanje i rad strojeva. Nadzire voditelje smjena i glavni mehaničar utora.

- upravitelj smjene (slotovi) (eng. *Slots Shift Manager*) - nadzire rad odjela za smjene, uključujući svo osoblje tijekom određene smjene. Odgovornosti uključuju odnose s kupcima, tj. igračima i provjere velikih isplata dobitaka.
- mehaničar za automate (eng. *Head Slot Mechanic*) – odgovoran je za održavanje i popravak svih automate za igre na sreću u kockarnici; vodi evidenciju koja se odnosi na sve automate za igre na sreću.
- blagajnici (eng. *Cashiers*)- odgovorni su za dovršetak isplate dobitka i unovčavanje žetona igrača.

Marketing / promocija

- direktor marketinga - odgovoran za sve aspekte marketinga kockarnice, uključujući razvoj i održavanje baze podataka igrača. Također odgovoran za osmišljavanje i provedbu programa za privlačenje novih i ponovnih posjeta starih igrača.
- domaćini (eng. *Hosts*) - odgovorni za prepoznavanje i privlačenje novih igrača u kockarnicu te opsluživanje zahtjeva postojećih igrača.

Ostali odjeli kockarnice

- voditelj keno (eng. *Keno Manager*)- odgovoran za rad keno odjela uključujući osoblje, odnose s kupcima, integritet igre, usklađenost s propisima o igrama i financijskim rezultatima.
- voditelj keno smjena (eng. *Keno Shift Manager*) - odgovoran za rad keno igre tijekom određene smjene. Uključen u provjeru isplata dobitaka igrača.
- voditelj pokera (eng. *Poker Manager*) - odgovoran za rad odjela za poker, uključujući osoblje, odnose s kupcima, integritet igre, usklađenost s propisima o igrama i financijskim rezultatima.
- voditelj smjene pokera (eng. *Poker Shift Manager*) - odgovoran za rad pokera tijekom određene smjene.
- djelatnik pokera (eng. *Poker Dealer*) - odgovoran za rad određenog poker stola.

Sigurnost i nadzor

- sigurnosni službenik (eng. *Security Officer*) - odgovoran za zaštitu imovine kockarnice. Sudjeluje u transakcijama na automatima, uključujući isplate dobitaka.
- direktor nadzora (eng. *Director of Surveillance*) - odgovoran za rad nadzornog odjela, uključujući osoblje, igre i zaštitu gostiju; komunikacija s regulatornim tijelima, zaštita

imovine i praćenje usklađenosti s pravilima ponašanja u igri (pravila kockarnice), pravila o igrama i postupcima interne kontrole.

- nadzorni službenik (eng. *Surveillance Officer*) - promatra, bilježi i prijavljuje sumnjive ili neprikladne aktivnosti u radu kockarnice. Fokus je na usklađenosti s propisima o igrama, kućnom redu, postupcima interne kontrole i zaštiti imovine kockarnice.⁵⁶

Prema navedenim klasifikacijama pozicija i radnih mjesta unutar organizacijske strukture kockarnice, može se smatrati kako su zaista kompleksan sustav sa izuzetno kompleksnom organizacijskom strukturom. Ovisno o veličini poslovanja i obujmu ponude koje nude, organizacijski ustroj kockarnice podložan je promjenama i zahtjevima poslovanja. U hijerarhiji poslova sve razine točno znaju koje su im dužnosti i odgovornosti kako bi poslovanje kockarnice bilo uspješno.

⁵⁶Op. Cit. p. 47.-49.

7. GAMBLING TURIZAM / TURIZAM KOCKARNICA

U svrhu boljeg razumijevanja pojma *gambling* turizma kao jednog od specifičnih oblika turizma, u ovom poglavlju će se dati pregled osnovnih pojmova turizma i turističkih kretanja te njihova veza sa motivacijom za aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

7.1. Pojmovno određenje *gambling* turizma

Pored osnovnih pojmova - turizma i turističkih kretanja, važno je za istaknuti specifične oblike turizma, za koje se može smatrati da se javljaju kao odgovor na masovni turizam, njegovu sezonalnost te sve zahtjevnije potrebe današnjih turista. Specifični oblici turizma proizlaze iz motivacije turista za nekom radnjom tj. aktivnošću. Putovanja turista izvan mjesta njihovog stalnog boravka motivirana aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću možemo također smatrati jednim od specifičnih oblika turizma - *gambling* turizmom.

Gambling turizam se razlikuje od ostalih specifičnih oblika turizma ponajprije svojom oprečnošću prema religiji i moralu, gdje stvara dvostruka mišljenja među lokalnim stanovništvom kao i vladom zemlje u kojoj se razvija.⁵⁷ Može se smatrati kako ovaj oblik turizma generira nova radna mjesta, podržava nacionalno gospodarstvo, ali istovremeno ima i svoje negativne učinke, odnosno apsorbira resurse lokalnog stanovništva te stvara ovisnost o kockanju.

Kada se govori o preduvjetima za razvoj kockarskog turizma na nekom području, isti se može svrstati u specifične oblike turizma koji nisu vezani za resurs. Oblik je turizma koji ne zahtijeva postojanje prirodnih resursa (npr. izvor tople vode), ni društvenih resursa (npr. muzej, znamenitost i sl.). Dok je primjerice wellness turizma vezan isključivo za područje u kojem se nalazi prirodni resurs na kojem se temelji turistička aktivnost, kockarski turizam je suprotnost jer nije ovisan o lokaciji resursa, već infrastrukture. Kockarski turizam u većini slučajeva zahtijeva određenu odgovarajuću infrastrukturu koja se može razvijati i dodatno unaprijediti razvojem ponude *gambling* turizma.⁵⁸ Kao dobar primjer razvoja *gambling*

⁵⁷IVANOVA, A., ATANASOVA, S.: **Gambling tourism in Bulgaria**, International Hospitality Student Journal, Vol. 2, 2009. p. 6.

⁵⁸Ibid.

turizma može se smatrati Las Vegas, koji se nalazi u pustinji Mojave, a od kojeg je stvoreno mjesto za kockanje unatoč nedostatku bilo kakvih prirodnih resursa.

Gambling turizam kao specifični oblik turizma može se također okarakterizirati kao primaran, kada su aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću glavni pokretač i primaran razlog putovanja turista. U slučajevima kada je motiv putovanja drugačiji, a turisti se susreću sa kockanjem kao dodatnom aktivnošću, tada se kockarski turizam može okarakterizirati kao komplementaran.⁵⁹ Npr. turisti su se zainteresirali za aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću za vrijeme boravka u destinaciji gdje su odsjeli, a to im nije bio motiv odabira destinacije.

Aktivnosti u *gambling* turizmu zahtijevaju određena predznanja ili vještine, iako nisu presudni da bi se kao takav *gambling* turizam odvijao. Prema autorima Ivanova i Atansova postoje dvije vrste *gambling* putnika, a glavna razlika među njima su vrste igara koje preferiraju. Iskusniji igrači preferiraju tzv. „igre vještine“ (npr. blackjack, poker), a koje zahtijevaju određenu razinu znanja, vještina i iskustva kako bi igrali i pobijedili u igri. Igre na sreću (npr. rulet, automati za igre na sreću) biraju povremeni igrači koji traže zabavu i razonodu niske razine intelektualnog angažmana. Obzirom na razinu prosječne potrošnje, turisti u *gambling* turizmu troše relativno više u usporedbi sa potrošnjom turista u drugim oblicima turizma.⁶⁰ Može se smatrati kako turisti prilikom aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću ulažu i troše relativno više nego drugi tipovi turista zbog financijske prirode igara na sreću – sudjelovanje u igrama proporcionalno je uložnim iznosima.

7.2. Destinacije *gambling* turizma

Poput ostalih vrsta specifičnih oblika turizma, *gambling* turizam razvija se na određenim područjima koja zadovoljavaju sve ili većinu preduvjeta za njegov razvoj. Osim postojanja resursa, za razvoj i širenje *gambling* turizma nužan preduvjet je i zakonski okvir zemlje u kojima se odvija, posebice onaj regulira zakonodavstvo neke zemlje koje regulira aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću. Može se smatrati kako razvoj *gambling* turizma prati povijesni razvoj kockarnica, počevši od Europe, pa do ostalih kontinenata.

⁵⁹Op.cit. p. 7.

⁶⁰Op.cit. p. 8.

Prema godišnjem izvješću turističkog portala Trips to discover, kao najrazvijenije te najpoznatije destinacije gambling turizma za 2022. godinu istaknuli su se:

- **Las Vegas, Nevada, SAD**

Las Vegas se smatra prijestolnicom *gambling* scene u Sjedinjenim Američkim državama. Las Vegas je osnovan 1905. godine kao usputna željeznička stanica na središtu tadašnje nove željezničke pruge koja prometuje između Salt Lake Cityja i Los Angelesa. Prema popisu stanovništva 1910. godine, u Las Vegasu je živjelo 945 stanovnika. Od 495 muškaraca u dobi od 18 ili više godina, njih 200 (40%) radilo je izravno za željeznicu, a podjednak broj radio je u uslužnim djelatnostima čiji su korisnici pripadali željezničkoj populaciji. Do 1920. godine broj stanovnika se povećao na 2304, od kojih su 1298 bili muškarci od 18 godina i više. Od toga je 696 (54%) radilo izravno za željeznicu. Las Vegas nastavio je svoj razvoj sljedeća dva desetljeća, a njegov rast je dodatno potaknut pojavom centra za prekrcaj robe koji je opskrbljivao rudarske kampove u širem području. Las Vegas se razlikovao od ostalih gradova u Sjedinjenim Američkim Državama zbog legaliziranog kockanja. To je industrija nad kojom je Nevada imala sjevernoamerički monopol od 1931.g. do 1978. g., kada su se prve kockarnice otvorile u New Jerseyju.⁶¹ Od Drugog svjetskog rata, Las Vegas najbrže je rastući grad u najbrže rastućoj državi u Sjedinjenim Državama. Grad danas broji više od 70 kockarnica. Neke od najpoznatijih kockarnica u Las Vegasu su: „Caesar's Palace, Mandalay Bay, The Venetian i Treasure Island.“⁶² Može se smatrati kako je Las Vegas među najposjećenijim *gambling* destinacijama u Sjedinjenim Američkim Državama koja broji više od 70 kockarnica.

Kada se govori o turističkim kretanjima i broju posjetitelja, prema provedenom istraživanju istraživački centar Las Vegas Convention and Visitors Authority (LVCVA), Las Vegas broji preko 40 milijuna posjetitelja godišnje.⁶³

⁶¹ DOUGLAS, W., RAENTO, P.: „The tradition of invention: Conceiving Las Vegas“, Annals of Tourism Research, Vol. 31, No. 1, Elsevier Ltd., 2004, p. 8.

⁶² Trips to discover (<https://www.tripstodiscover.com/travel-destinations-with-the-best-casinos/>) (01.12.2022.)

⁶³ Las Vegas Convention and Visitors Authority (LVCVA): Historical Visitation Statistics: 1970-2022(http://res.cloudinary.com/simpleview/image/upload/v1677881218/clients/lasvegas/Las_Vegas_Historical_1970_to_2022_56321dea-a3c6-4fe0-9ec9-27a5bd988cfc.pdf) (13.09.2023.)

Tablica 7. Prikaz turističkih kretanja u Las Vegasu po godinama

Godina	Broj posjetitelja (mil.)	Postotak popunjenosti			Iznos prihoda od naplate poreza na smještaj (mil.)	Broj ukranih i iskranih gostiju korisnika zrakoplovnih kompanija	Prosj. Dnevni automobilski promet granica California/Nevada	Prihod od igara na sreću okruga Clark (mil.)
		Sredina tjedna	Vikend	Ukupno				
2006.	38.914.889	87,4%	94,6%	89,7%	\$207.289.931	46.304.376	40.383	\$10.630.387.000
2007.	39.196.761	88,7%	94,3%	90,4%	\$219.713.911	47.729.527	39.808	\$10.868.464.000
2008.	37.481.552	84,3%	89,8%	86,0%	\$207.117.817	44.074.642	37.686	\$9.796.749.000
2009.	36.351.469	78,2%	88,8%	81,5%	\$153.150.310	40.469.012	39.199	\$8.838.261.000
2010.	37.335.436	76,8%	88,4%	80,4%	\$163.809.985	39.757.359	40.213	\$8.908.574.000
2011.	38.928.708	80,7%	90,9%	83,8%	\$194.329.584	41.481.204	40.344	\$9.222.677.000
2012.	39.727.022	81,6%	90,8%	84,4%	\$200.384.250	41.667.596	41.706	\$9.399.845.000
2013.	39.668.221	81,4%	91,1%	84,3%	\$210.138.974	41.857.059	42.485	\$9.674.404.000
2014.	41.126.512	83,9%	93,3%	86,8%	\$232.443.537	42.885.350	42.318	\$9.553.864.000
2015.	42.312.216	85,2%	93,7%	87,7%	\$254.438.208	45.318.788	44.419	\$9.617.671.000
2016.	42.936.100	86,5%	95,0%	89,1%	\$273.079.478	47.368.219	45.329	\$9.713.930.000
2017.	42.214.200	86,2%	94,3%	88,7%	\$282.497.037	48.430.118	44.913	\$9.978.503.000
2018.	42.116.800	85,5%	94,5%	88,2%	\$282.596.040	49.646.118	45.402	\$10.250.555.000
2019.	42.523.700	86,3%	94,9%	88,9%	\$296.668.894	51.528.524	44,678	\$10.355.663.000
2020.	19.031.100	37,4%	52,8%	42,1%	\$117.480.364	22.200.595	37.460	\$6.540.595.000
2021.	32.230.600	60,5%	81,3%	66,8%	\$224.539.457	39.710.493	48.047	\$11,440,422,000
2022.	38.829.300	74,7%	89,3%	79,2%	\$329.104.367	52.667.741	45,694	\$12.786.627.000

Izvor: obrada autora prema: Las Vegas Convention and Visitors Authority (LVCVA): Historical Visitation Statistics:

1970-2022

(http://res.cloudinary.com/simpleview/image/upload/v1677881218/clients/lasvegas/Las_Vegas_Historical_1970_to_2022_56321dea-a3c6-4fe0-9ec9-27a5bd988cfc.pdf) (13.09.2023.)

Na temelju prikazanih podataka turističkih kretanja može se smatrati kako Las Vegas godinama kontinuirano bilježi porast u broju posjetitelja, osim u godinama globalne financijske krize te 2020. godine koju je znatno obilježila COVID-19 pandemija te se posljednje dvije godine bilježi ponovni porast broja posjetitelja. U 2021. godini najveći je broj automobila koji su prešli granicu između Californije i Nevade. Važno je istaknuti kako je 2022. godina, u kojoj se i ostvario najveći prihod od naplate poreza na smještaj, godina u kojoj je Las Vegas posjetio najveći broj gostiju korisnika zrakoplovnih kompanija.

Slika 8.: Las Vegas, Nevada

Izvor: <https://www.dreamstime.com/photos-images/vegas-panoramic.html> (01.12.2022.)

- **Macao, Kina**

Macao je poznat kao „kineski Las Vegas“, ali je 2006. prestigao Las Vegas kao najveće svjetsko kasino odmaralište u smislu ostvarenih prihoda. Prethodno je Macao godina bio u teškoj krizi nakon azijske financijske krize 1997. godine. Tek je 2003. gospodarstvo revitalizirano jer je kontinentalna Kina dopustila svojim stanovnicima da posjećuju Macao radi kockanja. BDP Macaa brzo je rastao za 13,0% godišnje u prosjeku u razdoblju od 2002. do 2013. godine, što je bilo zbog brzog rasta industrije igara na sreću. Međutim, antikorupcijska kampanja u kontinentalnoj Kini gurnula je gospodarstvo Macaa u duboku recesiju 2013. godine, s padom prihoda kockarnica za 49,4 % i padom BDP-a za 28,9 %.

Iako je ostvareni prihod Las Vegasa samo jedna sedmina u odnosu na Macao, Las Vegas ipak ostaje najpoznatije odredište za putnike i kockare na svijetu. Za razliku od Macaa čija je turistička struktura uvelike usmjerena na kockarnice, Las Vegas pridaje važnost raznovrsnim uslugama zabave. Dok više od 90% prihoda od turizma u Macau dolazi od kockanja u kockarnicama, 63% prihoda u Las Vegasu dolazi od poslovanja koje nije povezano s igrama na sreću. Primijećeno je da je rast prihoda mnogo sporiji u Las Vegasu nego u Macau. Profitabilnost kasina također je puno niža u Las Vegasu nego u Macau. Neto stopa povrata na imovinu igara na sreću nakon oporezivanja bila je oko tri puta veća u kockarnicama u Macau u američkom vlasništvu nego u njihovim kasinima u Las Vegasu 2012. godine.

Macao predstavlja glavno odredište za aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću u cijeloj Aziji, osmišljeno kao regija posvećena kockarnicama sa posebnom zakonskom

regulativom. Na maloj površini nalazi se više od 30 kockarnica koje su otvorene 24 sata dnevno.

Kockarnice su okosnica turističkog gospodarstva Macaa, a među poznatima su: „Macau Palace Casino, Lisboa Casino i Galaxy Waldo Casino.“⁶⁴

Tablica 8. Prikaz turističkih kretanja u Macau po godinama i načinu dolaska u destinaciju

Godina	Morskim putem (mil.)	Tlo (mil.)	Zrak (mil.)	Ukupno (mil.)	% promjene
2017.	11.236.083	18.629.788	2.744.635	32.610.506	/
2018.	10.355.396	22.152.467	3.295.800	35.803.663	9,8%
2019.	6.267.619	29.291.186	3.847.376	39.406.181	10,1%
2020.	426.298	5.033.614	436.936	5.896.848	-85,0%
2021.	200.821	7.003.735	501.387	7.705.943	30,7%
2022.	166.045	5.293.108	241.186	5.700.339	-26,0%

Izvor: obrada autora prema: **Macao Government Office: 2022 Market Performance**

(<https://dataplus.macaotourism.gov.mo/document/CHT/Book/MarketPerformance/2022/Market%20Performance%202022.pdf>) (13.09.2023.)

Na temelju podataka navedene tablice može se zaključiti kako je Macao posljednjih godina bilježio porast u broju dolazaka turista, sve do 2020. godine i COVID-19 pandemije. Cjelokupno gospodarstvo Kine, a samim time i Macaua bilježi neznan porast 2021. godine u broju turističkih dolazaka obzirom na 2020. godinu te pad u dolascima 2022. godine u odnosu na 2021. godinu. Takve oscilacije u broju dolazaka gostiju u posljednje tri godine mogu se pripisati COVID-19 pandemiji te učestalim restrikcijama u kretanjima kako lokalnog stanovništva, tako i u dolascima turista u Macau.

Slika 7.: Macau, Kina

⁶⁴ Trips to discover (<https://www.tripstodiscover.com/travel-destinations-with-the-best-casinos/>) (01.12.2022.)

Izvor:

https://en.wikipedia.org/wiki/Gambling_in_Macau#/media/File:Casino_Lights_In_Macau.jpg

(01.12.2022.)

- **Atlantic City, New Jersey, SAD**

Atlantic City je grad u američkoj saveznoj državi New Jersey, u okrugu Atlantic. Atlantic City obalna je prijestolnica igara na sreću i odmarališta na istočnoj obali, broji više od 27 milijuna posjetitelja godišnje, što ga čini jednim od najpopularnijih turističkih odredišta u Sjedinjenim Američkim Državama. Više od 1,7 milijardi dolara ulaganja posljednjih godina povećalo je magnetsku privlačnost Atlantic Cityja svjetski poznatim odmaralištima i hotelima s kockarnicama, restoranima, jedinstvenim atrakcijama, zabavom, luksuznim toplicama, prvenstvima u golfu i sl.⁶⁵

Atlantic City udaljen je samo sat vremena od Philadelphije i dva i pol sata od New Yorka. Dio je savezne države New Jersey. Jedan od najpopularnijih kasina je Borgata Hotel Casino & Spa.⁶⁶ Jedno je od poznatijih odredišta za kockanje u SAD-u, ali brojem kockarnica ne može parirati Las Vegasu.

⁶⁵ The Official Website of City of Atlantic City, NJ (<https://www.acnj.gov/page/about-atlantic-city>)

(12.09.2023.)

⁶⁶Ibid.

Tablica 9: Prikaz ostvarenih noćenja turista u Atlantic Cityju po godinama

Godina	Broj noćenja turista
2016.	266 290
2017.	313 451
2018.	371 996
2019.	394 029
2020.	98 929
2021.	230 697
2022.	264 551

Izvor: obrada autora prema: **Visit Atlantic City** (<https://www.visitatlanticcity.com/about-us/business-documents/>) (13.09.2023.)

Na temelju podataka iz tablice, može se smatrati kako je Atlantic City destinacija gambling turizma, koju kao i ostale destinacije gambling turizma i turizma općenito, karakterizira pad u broju noćenja 2020. godine uzrokovane COVID-19 pandemijom. Može se smatrati kako je broj noćenja turista 2022. godine veći od krizne, 2020. godine, ali isto tako je 2022. godine bio tek na razini 2016. Godine.

Slika 8.: Atlantic City

Izvor: <https://www.timeout.com/atlantic-city/things-to-do/best-things-to-do-in-atlantic-city> (01.12.2022.)

- **Niagarini slapovi (New York i Ontario)**

Poznati Niagarini slapovi smatraju se glavnom atrakcijom na ovom području jer predstavljaju izniman prirodni fenomen, a istovremeno imaju i bogatu povijesnu priču. Međutim, postali su poznati i kao sjajno odredište za kockanje. Od poznatijih kockarnica ističu se Seneca Niagara Resort & Casino na američkoj strani te Casino Niagara i Fallsview Casino na kanadskoj strani.⁶⁷ Niagarini slapovi jedinstveno su mjesto gdje se može prijeći između američke i kanadske strane vodopada kako bi se mogle iskusiti kockarnice s obje strane (uz putovnicu). Velika privlačna snaga slapova kao prirodnog resursa generira broj dolazaka posjetitelja u destinaciju te se mogu smatrati primarnom turističkom atrakcijom destinacije. Ponuda *gambling* turizma kao dio komplementarne ponude turističke destinacije svakako pridonosi atraktivnosti same destinacije.

Slika 9.: Fallsview Casino, Niagara

Izvor: <https://www.toniagara.com/blog/niagara-falls-casinos-niagara-falls-canada/> (01.12.2022.)

- **Monte Carlo, Monaco**

Glasi za luksuznu europsku turističku destinaciju s kockarskim odmaralištima visokih kategorija; područje koje se gospodarski razvilo zahvaljujući industriji kockarnica i još uvijek ima bogatu tradiciju igara na sreću. Kneževina Monako je zemlja na mediteranskoj obali Francuske. Ovaj patuljasti državni teritorij ima ukupnu površinu od samo 2,0 km² i obalu koja se proteže ukupno 4 km. Monako je stoga druga najmanja zemlja na svijetu, odmah nakon

⁶⁷Ibid.

Vatikana. S gustoćom stanovništva od 18.054 stanovnika po km², također je druga najgušće naseljena zemlja na svijetu, odmah nakon Macaua.⁶⁸

Tablica 10: Prikaz ostvarenih dolazaka turista u Monte Carlo po godinama

Godina	Broj dolazaka turista
2012.	292 000
2013.	328 000
2014.	329 000
2015.	331 000
2016.	336 000
2017.	355 000
2018.	347 000
2019.	363 000
2020.	159 000

Izvor: obrada autora prema: **The world bank: Data**

(<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=MC>) (13.09.2023.)

Prema podacima iz navedene tablice, najveći broj ostvarenih dolazaka turista u Monte Carlo bilježi se 2019. godine te se sve do tada posljednjih desetak godina bilježi kontinuirani porast u broju dolazaka turista. Kao i kod ostalih destinacija i *gambling* destinacija, pandemija COVID-19 i obustava svih turističkih kretanja je uzrok pada u broju dolazaka 2020. godine. Može se istaknuti kako je unatoč restrikcijama i ograničenjima u turističkim kretanjima određeni postotak u dolascima ipak ostvaren te se može smatrati kako je tomu pridonijela blizina ostalih europskih zemalja i gostiju iz Europe.

Slika 10.: Monte Carlo, Monaco

⁶⁸ Ibid.

Izvor: <https://theculturetrip.com/europe/monaco/articles/whats-the-difference-between-monaco-and-monte-carlo/> (01.12.2022.)

Od ostalih destinacije gambling turizma mogu se istaknuti: Salzburg, Austrija, Reno, Nevada. SAD, Nassau, Bahami, Shreveport, Louisiana, SAD, Aruba, Karibi i San Juan, Portoriko⁶⁹

Od navedenih destinacija gambling turizma može se zaključiti kako se većina destinacija nalazi na američkom kontinentu, a najviše u Sjedinjenim Američkim državama (Las Vegas, Reno, Atlantic City, Shreveport). Osim destinacija na tlu, tj. na kontinentu, razvile su se i mnoge otočne gambling destinacije kao sastavni dijelovi hotelskih odmarališta i resorta (Aruba, Portoriko, Bahami) kao odgovor na zahtjeve potreba turista dok borave u destinaciji. Monte Carlo se može smatrati kao najpoznatija europska gambling destinacija, dok je kineski Macau jedino mjesto na tom dijelu Azije u kojem su dozvoljene aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

7.3. Gambling turizam u Republici Hrvatskoj

Zahvaljujući svom geografskom položaju i blizini državama srednje Europe, kockarnice i ostale aktivnosti igranja igara na sreću u Hrvatskoj razvijaju se u korak s europskim. Hrvatska se time ističe od ostalih balkanskih zemalja, u kojima su se igre na sreću pojavile stotinjak godina kasnije.

U Kraljevini Hrvatskoj pod Habsburgovcima 1749. godine donesen je akt o igrama na sreću - Patenta. Aktom su utvrđene mogućnosti priređivanja lutrija zvanih *Gluckshafen* („Luka sreće“) ili *Gluckstopfe* („Lonci sreće“). Izdavanje dozvola za priređivanje ove vrste igara i nadzor nad njihovim priređivanjem bilo je u potpunoj nadležnosti lokalnih organa državne vlasti, a te igre morale su biti priređivane prema naputcima carske dvorske kancelarije.⁷⁰

Na području grada Zagreba prva lutrija je organizirana 1762. godine, a ista se održavala diljem Hrvatske i Ugarske. Marija Terezija je dodijelila dozvolu za njeno priređivanje grofu Oktaviju Cataldiju, koji je bio koncesionar do 1770. godine.⁷¹ Može se smatrati kako je koncesija je bila od iznimne važnosti za Hrvatsku jer je grof Cataldi istovremeno počeo i s

⁶⁹Trips to discover (<https://www.tripstodiscover.com/travel-destinations-with-the-best-casinos/>) 01.12.2022.

⁷⁰<https://www.mirovina.hr/novosti/davne-1762-u-hrvatskoj-su-po-prvi-puta-organizirane-igre-na-srecu/> (02.01.2023.)

⁷¹Ibid.

organizacijom igre Loto na području Hrvatske, a koja se tada zvala Mala lutrija. Prva kockarnica na području Hrvatske otvorena je krajem 19. stoljeća, 1884. godine u Opatiji (vila Amalija).

Nakon završetka Prvog svjetskog rata te raspadom Austro-Ugarske monarhije osnovana je Kraljevina SHS, čije je ministarstvo 1919. godine donijelo uredbu kojom se osnovala Državna klasna lutrija. Sjedište Državne klasne lutrije bilo je u Beogradu, ali tijekom Drugog svjetskog rata priređivanje igara na sreću preuzima Hrvatska državna lutrija, a Državna klasna lutrija nakon završetka rata transformira se u Državnu lutriju FNRJ, a nakon i u Jugoslavensku lutriju.⁷² Državna klasna lutrija FNRJ u Zagrebu 1951. godine osniva Filijalu - podružnicu koja 11 godina kasnije mijenja naziv u Direkcija Jugoslavenske lutrije za Hrvatsku. Ponovno 11 godina kasnije - 1973. godine, u Zagrebu osniva se Lutrija Hrvatske. Stjecanjem državne neovisnosti i suverenosti 1991. godine, samostalnost je stekla i Lutrija Hrvatska koja ubrzo mijenja naziv ostavljajući iste riječi, ali obratno – Hrvatska lutrija.⁷³ Može se smatrati kako razvoj kockarnica i ostalih igara na sreću u Hrvatskoj prati europski razvoj. Veliki doprinos kockanju i igranju igara na sreću ima dinastija Habsburgovaca, pod čijom je vlašću razvoj započeo te napredovao kroz vrijeme, sve do Hrvatske Lutrije koja je stekla samostalnost kada je Republika Hrvatska stekla državnu neovisnost i suverenost.

U posljednjih trideset godina od stjecanja državne neovisnosti aktivnosti kockanja - casino igre, bingo, sportske igre, lutrije i keno igre regulirane su od strane Hrvatske lutrije te Zakonom o igrama na sreću iz 2009. godine. Propisi i uredbе o igrama na sreću nisu u tolikoj mjeri rigorozni kao u drugim državama (npr. UAE, Katar, Sjeverna Koreja) te dopuštaju kockanje na kopnu i online kockanje. Osobe koje imaju 18 ili više godina mogu sudjelovati u različitim kockarskim aktivnostima (casino igre, poker, igre na sreću i sportsko klađenje). Različite vrste stolnih igara, uključujući i poker, dopuštene su samo u kockarnicama. Hrvatska ima više od 150 automat dvorana, poznatih kao „automat klubovi”, koji rade u mnogim gradovima i mjestima diljem zemlje.⁷⁴

Kockarnice u Republici Hrvatskoj su često povezane s hotelima, najčešće u obalnim područjima države. Diljem Hrvatske posluje desetak različitih registriranih i licenciranih

⁷²Ibid.

⁷³Ibid.

⁷⁴<https://www.tzzadar.hr/kockarnice-u-hrvatskoj/> (15.01.2023.)

kockarnica kojesevojim igračima obično nude tradicionalne kasino igre i automate.⁷⁵ Zagreb je grad koji ima najveću koncentraciju kockarskih mjesta, dok se ostale kockarnice uglavnom se nalaze u primorskim odmaralištima koja privlače turiste.

Prema turističkom portalu Top destinacije, među najvećim kockarnicama u Republici Hrvatskoj ističu se:

- **Grand Casino Admiral, Zagreb**

Glasi za trenutno najveću kockarnica u Republici Hrvatskoj površine je preko 3000 m², s više od 200 aparata za igre te 20 stolova za igre.

Slika 11.: Grand Casino Admiral, Zagreb

Izvor: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g294454-d12616224-Reviews-Grand_Casino_Admiral-Zagreb_Central_Croatia.html (15.01.2023.)

- **Diamond Palace Casino, Zagreb**

Trenutno druga po veličini kockarnica u Hrvatskoj, nalazi se u Palace Hotelu u Zagrebu; prostor za igre od 1600 m².

Slika 12.: Diamond Palace Casino, Zagreb

⁷⁵Ibid.

Izvor: <https://travelcroatia.live/listing/diamond-palace-casino/> (15.01.2023.)

- **Luckia Casino Zagreb**

Kockarnica se nalazi u hotelu Antunović, površine oko 1000 m² gdje nudi elektronski rulet i automate.

Slika 13.: Luckia Casino Zagreb

Izvor: <https://www.luckia.hr/automati-za-igre-na-srecu.aspx> (15.01.2023.)

- **Zagreb Casino Cezar**

Kockarnica smještena u Westin Hotelu, površine oko 500 m².

Slika 14.: Zagreb Casino Cezar

Izvor: <https://casino.hr/casino/cezar-casino-zagreb-westin/> (15.01.2023.)

- **Admiral Casino Zadar**⁷⁶

Poput najveće kockarnice u Republici Hrvatskoj - Grand Casino Admiral u Zagrebu, projekt tvrtke Novomatic; površine oko 500 m² sa 8 stolova za „živu“ igru.

Slika 15.: Admiral Casino Zadar

Izvor: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g295374-d14182140-Reviews-Admiral_Casino_Zadar-Zadar_Zadar_County_Dalmatia.html (15.01.2023.)

Unatoč manjem broju kockarnica u Republici Hrvatskoj i većoj količini automata klubova, može se smatrati kako cjelokupna industrija igara na sreću sa svojim razvojem utječe na gospodarstvo cijele države. Po završetku gospodarske krize kroz posljednjih desetak

⁷⁶<https://topdestinacije.hr/ovo-je-5-najvecih-casina-koje-imamo-trenutno-u-hrvatskoj/> (15.01.2023.)

godina rastu porezni prihodi, ali i broj zaposlenih. Prema posljednjim podacima Fina iz obrađenih godišnjih financijskih izvještaja za statističke i druge potrebe, u odjeljku djelatnosti kockanja i klađenja u 2019. godini poslovalo je 70 poduzetnika kod kojih je bilo 6.749 zaposlenih, 4,2%. više u odnosu na prethodnu, 2018. godinu.⁷⁷

Tablica 11. Top 10 poduzetnika u djelatnosti kockanja i klađenja, rangirani prema ukupnim prihodima, u 2019. g.

Rang	OIB	Naziv	Sjedište	Brojzaposlenih	Ukupniprihodi (mil.)	Neto dobit/gubitak (mil.)
1.	48471634697	SUPER SPORT d.o.o.	Zagreb	941	847.412	432.322
2.	27905228158	Hrvatska Lutrija d.o.o.	Zagreb	1.347	636.765	54.519
3.	92265244213	Hattrick-PSK d.o.o.	Dugopolje	790	614.479	156.524
4.	57930981912	INTERIGRE d.o.o.	Zagreb	945	514.117	11.117
5.	76118645526	INTERNATIONAL EVONA d.o.o.	Stobreč	276	232.704	30.994
6.	75632766837	GERMANIA SPORT d.o.o.	Zagreb	492	157.695	314
7.	90416649365	WETTPUNKT d.o.o.	Zagreb	82	118.848	14.211
8.	90180501899	ADRIA CASINO d.o.o.	Zagreb	204	86.420	3.289
9.	91725363853	SUPER IGRA d.o.o.	Zagreb	93	83.365	3.180
10.	27011922678	PUNI BROJ d.o.o.	Zagreb	26	57.573	33.238
Ukupno TOP 10 najvećih prema ukupnom prihodu				5.170	3.349.378	739.708
Ukupno SVI poduzetnici u odjeljku djelatnosti kockanja i klađenja (70)				6.749	4.085.874	727.361

Izvor: obrada autora prema: Fina – Registar godišnjih financijskih izvještaja:

<https://www.fina.hr/documents/52450/558181/Rezultati+poduzetnika+u+djelatnosti+kockanja+i+kla%C4%91enja%2C+2010.-2019.xlsx/6acc918f-042f-7582-7e34-9994b19a0898?t=1617004654222> (01.02.2023.)

Prema ukupnim prihodima u djelatnosti kockanja i klađenja u 2019. godini prvi je SUPER SPORT d.o.o. s 847,4 milijuna kuna, a slijede ga Hrvatska Lutrija i Hattrick-PSK. Najviše

⁷⁷FINA <https://www.fina.hr/-/poduzetnici-u-djelatnosti-kockanja-i-kladjenja-u-10-godina-udvostrucili-ukupne-prihode> (15.01.2023.)

zaposlenih ima Hrvatska Lutrija s 1.347 zaposlenih, što čini gotovo 20% ili petina ukupno zaposlenih kod poduzetnika u djelatnosti kockanja i klađenja u 2019. godini (6.749 zaposlenih), a slijede ju SUPER SPORT i INTERIGRE.

Tablica 12. Broj poduzetnika i zaposlenih, ukupni prihodi, neto dobit/gubitak i prosječna mjesečna plaća u djelatnostima kockanja i klađenja - razdoblje 2010.-2019. g

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj poduzetnika	92	91	76	78	82	73	68	64	70	70
Broj zaposlenih	6.644	6.525	5.598	6.070	5.869	5.254	6.060	6.333	6.430	6.749
Ukupni prihodi (mil.)	1.903.998	2.144.176	1.827.385	2.319.953	2.421.799	2.043.378	2.665.428	3.195.368	3.690.059	4.085.874
Neto dobit/gubitak (mil.)	-21.599	72.928	116.269	292.643	398.570	215.716	302.390	459.990	664.407	727.361
Prosje. mjeseč. neto plaća po zaposlenom	3.963	4.131	4.210	4.382	4.529	4.496	4.640	4.906	5.517	5.872

Izvor: obrada autora prema: Fina – Registar godišnjih financijskih izvještaja:

<https://www.fina.hr/documents/52450/558181/Rezultati+poduzetnika+u+djelatnosti+kockanj+a+i+kla%C4%91enja%2C+2010.-2019.xlsx/6acc918f-042f-7582-7e34-9994b19a0898?t=1617004654222> (01.02.2023.)

Najviše zaposlenih u djelatnostima kockanja i klađenja bilo je u 2019. godine (6.749), dok je najmanji broj zaposlenih bio 2015. godine (5.254). Prosječna mjesečna neto plaća u djelatnosti kockanja i klađenja u 2019. godini iznosila je 5.872 kune i bila je 48,2% viša u odnosu na 2010. godinu (3.963 kune). U 2019. godini ostvareno je 4,1 milijardu kuna ukupnih prihoda, što je najveći ostvareni ukupni prihod u proteklih deset godina (123,6% više u odnosu na 2012., kada su ostvareni najmanji ukupni prihodi u iznosu od 1,8 milijardi kuna). U razdoblju od 2010. do 2019. godine najmanje poduzetnika u djelatnosti kockanja i klađenja bilo je 2017. godine i (64), a najviše 2010. godine (92).⁷⁸

⁷⁸ Ibid.

Grafikon 1.: Neto dobit/gubitak poduzetnika u odjeljku djelatnosti kockanja i klađenja u razdoblju od 2001. do 2019. godine

Izvor: obrada autora prema: Fina – Registar godišnjih financijskih izvještaja:

<https://www.fina.hr/documents/52450/558181/Rezultati+poduzetnika+u+djelatnosti+kockanja+i+kla%C4%91enja%2C+2010.-2019.xlsx/6acc918f-042f-7582-7e34-9994b19a0898?t=1617004654222> (01.02.2023.)

U promatranih 18 godina samo su dvije kriznegodine poduzetnici u djelatnosti kockanja i klađenja poslovali s gubitkom (neto), u iznosu od 77,16 milijuna kuna, a od 2011. do 2019. godine poslovali su pozitivno te ostvarili dobit (neto).

Najveća neto dobit iskazana je u 2019. godini i iznosila je 727,4 milijuna kuna što je gotovo deset puta više u odnosu na najmanje ostvarenu neto dobit iz 2002. godine (72,9 milijuna kuna).

Može se smatrati kako poslovanje u djelatnosti kockanja i klađenja kontinuirano raste kao i prihodi, ali i neto dobit poduzetnika. Pozitivan učinak vidljiv je i u rastućem broju zaposlenog stanovništva.

Kao zaključak može se istaknuti kako aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću u Republici Hrvatskoj bilježe znatan porast u posljednjih 20 godina, a kockaju turisti i lokalni stanovnici. Većom aktivnošću u kockarnicama i automat klubovima generiraju se veći prihodi, porezi na prihode, ali i radna mjesta što su neki od pozitivnih učinaka na gospodarstvo države. Republika Hrvatska ne glasi za destinaciju u koju se primarno odlazi radi kockanja (kao npr. Las Vegas), i takvom se imidžu ne teži u strategijama razvoja turizma - kako lokalnim, tako i u nacionalnoj, no svakako je industrija igara na sreću značajan čimbenik u ukupnom gospodarstvu.

8. TRENDVI U KOCKANJU

U posljednjem poglavlju ovog rada dati će se pregled suvremenih trendova u aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, usporediti će se statistika kockanja kod žena i muškaraca te će se navesti koje su to inovacije povezane s aktivnostima kockanja u 21. Stoljeću.

8.1. Cyber (online) kockanje i klađenje

Razvojem tehnologija i njezinim sve većim utjecajem na svakodnevni život, i aktivnosti kockanja postaju dostupne online i tako privlače veći broj korisnika neovisno o lokaciji na kojoj se korisnik nalazi.

Online aktivnosti kockanja klađenja i igranja igara na sreću igračima pružaju anonimnost, a karakteriziraju ih dostupnost, pristupačnost i vremenska neovisnost. Većom popularnošću kockanja i online zabave tržište privlači razne dionike – kockarnice, operatere, programere, investitore, ali i ostale povezane subjekte.⁷⁹

Reguliranje online kockanja, klađenja i igranja igara na sreću razlikuje se u svijetu. Brojne države tek trebaju donijeti zakone koji se odnose na online kockanje, dok su druge nastojale izričito zabraniti sve oblike internetskog kockanja, a poneke, uglavnom islamske zemlje, proširile zabranu apsolutno svih oblika kockanja. Nasuprot tome, neke zemlje dopuštaju sve oblike online kockanja, kroz upravljanje i regulaciju tržišta ili kroz prepuštanje razvoja slobodnog tržišta online kockanja.

Online kockanje u Europskoj uniji karakterizira raznolika mješavina aktivnosti klađenja, zakona, propisa, ograničenja i kontrola -visoko regulirana tržišta. visoko liberalizirana tržišta (Danska, Malta Španjolska), zatvorena tržišta (Belgija, Bugarska, Rumunjska) monopoli (Austrija, Njemačka, Francuska, Italija). U Europskoj uniji politika kockanja uglavnom je regulirana od strane pojedinačnih država članica koje su usvojile niz regulatornih pristupa koji odražavaju njihove nacionalne potrebe i kulturne preferencije. Neke su države članice zabranile sve oblike online kockanja, neke su implementirale monopolističke sustave koji prate internetsko kockanje koje nudi odabrani broj javnih ili privatnih operatera, dok su druge

⁷⁹BANKS, J.: „Online Gambling and Crime“, Ashgate Publishing Limited, Farnham, Velika Britanija, 2014., p.20

licencirale operatere za pružanje usluga unutar reguliranog, konkurentnog tržišta.⁸⁰ Iz navedenog proizlazi zaključak kako je na jako maloj površini europskog kontinenta online kockanje nejednako regulirano.

U Republici Hrvatskoj su aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću legalizirane 2010. godine, a kako bi se upravljalo online operaterima, donesen je i Pravilnik o interaktivnim online casino igrama iz 2010. godine. Online kockanje legalno je za sve građane starije od 18 godina, a ponuditi ga smiju samo lokalno registrirane tvrtke u Republici Hrvatskoj koje već posjeduju dozvolu za kockanje “na kopnu”.⁸¹ Država je također prisutna u online aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću. Operacije online igara, uključujući operacije klađenja u sportu, utrke konja i pasa, lutriju, bingo i keno, nude i državna Hrvatska Lutrija i lokalna podružnica Hattricka-Prva sportska kladionica. Kako bi također ponudila online aktivnosti kockanja, Hrvatska Lutrija udružila se s tvrtkama Intralot Interactive i Microgaming u pružanju asortimana casino igara Hrvatske lutrije (stolne igre, slot igre, poker i bingo za više igrača).⁸² U posljednje vrijeme Vlada Republike Hrvatske na novoj uredbi kojom bi se stranim internetskim stranicama za klađenje i online kockarnice u Hrvatskoj, legaliziralo njihovo poslovanje u zemlji jer strani operateri trenutno ne plaćaju pristojbe.

Iz navedenog proizlazi zaključak kako online poslovanje subjektima koji pružaju aktivnosti kockanja, klađenja i igranja igara na sreću donosi veću dostupnost korištenja njihovih usluga i veće prihode. Za sami subjekt od iznimne su važnosti uredbi i regulative koje se odnose na online poslovanje, a iste se razlikuju među državama Europe. U Republici Hrvatskoj osim gospodarskih subjekata, u online aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću je prisutna i država (Hrvatska Lutrija i www.lutrija.hr).

8.2. Žene u svijetu kockanja

Kockanje je kompleksna društvena pojava koja uključuje različite aspekte, uključujući navike, motive i obrasce sudjelovanja u kockarskim aktivnostima, kako kod muškaraca, tako i kod žena. U ovom poglavlju pristupit će se ispitivanju popularnosti kockanja među ženskom populacijom u Republici Hrvatskoj na temelju sekundarnih izvora podataka, fokusirajući se

⁸⁰Op.cit. p. 21.

⁸¹<https://www.tzzadar.hr/kockarnice-u-hrvatskoj/> (20.01.2023.)

⁸²Ibid.

na rezultate provedenih istraživanja tijekom posljednjih 15 godina. Analiza podataka iz istraživanja Pejnović Franelića (2013), Dodiga i suradnika (2014), Ricijaša i suradnika (2016) te Šalković (2022) dati će pregled podataka o uključenosti žena u svijet kockanja, koji su to faktori koji utječu na njihovo sudjelovanje u aktivnostima kockanja, klađenja i igranja igara na sreću te kako se njihovo kockarsko ponašanje razlikuje od muškaraca.

U posljednjem desetljeću provedeno je nekoliko važnih istraživanja o kockanju u Hrvatskoj, koja su donijela uvide u kockarske navike žena. Analiza statističkih podataka iz istraživanja Pejnović Franelića (2013), Dodiga i suradnika (2014), Ricijaša i suradnika (2016) te Šalković (2022) pruža važan uvid u kockanje među ženskom populacijom u Hrvatskoj.

Autorica Pejnović Franelić analizirala je sklonosti prema kockanju među studentima prve godine Sveučilišta u Zagrebu. Prema njenim rezultatima, 55,5% studenata se kladi, pri čemu je značajno više muškaraca (70,8%) u usporedbi s ženama (42,2%). Također, istraživanje pokazuje da je 90,5% studenata koji se klade to činilo u posljednjih 12 mjeseci. Sportske kladionice su najpopularnije među studentima (44,4%), a razlika između muškaraca i žena je značajna, pri čemu više muškaraca ide u sportske kladionice (60,4%) u odnosu na žene (21,3%).⁸³

Autor Dodig i suradnici proučavali su sportsko klađenje među studentima u Zagrebu. Prema njihovim rezultatima, 82,3% studenata ima iskustvo s igrama na sreću, s većim udjelom muškaraca (61,2%) u odnosu na žene (38,8%). Zanimljivo je da se 80% studentica nikada nije kladilo na sportske rezultate, dok je takvih muškaraca 30%.⁸⁴

Ricijaš i suradnici istraživali su kockanje među mladima i utvrdili da je 79,4% žena sudjelovalo u kockanju barem jednom u životu, dok je to učinilo 66,2% muškaraca. Kod vrsta kockarskih igara, jednokratne srećke su najčešće (46,8%), a muškarci se češće bave igrama s visokim adiktivnim potencijalom, dok su žene sklone igrama s manjim adiktivnim potencijalom.⁸⁵

Autor Šalković je također istraživao kockanje među mladima, odnosno stavove hrvatskih studenata prema kockanju pružajući dodatne uvide u karakteristike i navike mladih kockara u Zagrebu. Istraživanje je pokazalo da većina hrvatskih studenata sudjeluje u igrama na sreću,

⁸³ PEJNOVIĆ FRANELIĆ, I.: „Skлонost studenata prve godine sveučilišnih studija prema kockanju i klađenju“, Doktorska disertacija, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

⁸⁴ DODIG, D. RICIJAŠ, N. RAJIĆ-STOJANOVIĆ, A.: „Sportsko klađenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću“, Ljetopis socijalnog rada, 21 (2), 2014, p. 215-242.

⁸⁵ RICIJAŠ, N., et. al.: „Kockanje mladih u Hrvatskoj - učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja.“ Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 24(2), 2016, p. 24-47.

pri čemu je sportsko klađenje najčešća aktivnost. Čak 12,9% studenata klađenje na sportske rezultate prakticira barem jednom tjedno, a 26,4% mladića redovito sudjeluje u ovoj aktivnosti. Nakon sportskog klađenja, popularne su loto igre koje redovito igra 3,8% ispitanika, s većom zastupljenošću među muškim studentima (5,6%). Igre kao što su rulet u casinu i igre na automatima često su igrane isključivo od strane muških studenata, a po učestalosti su slične loto igrama, iako imaju visok adiktivni potencijal. Razlike u učestalosti kockanja između muških i ženskih studenata su značajne, pri čemu su muški studenti češće skloni rizičnim igrama s potencijalom za štetne posljedice. Posebno je izražena razlika u učestalosti sportskog klađenja. Potrebne su specifične intervencije usmjerene na muške studente, posebno u kontekstu sportskog klađenja.⁸⁶ Iako se kockanje u Hrvatskoj ne smatra ozbiljnim problemom, rezultati ukazuju na njegovu prisutnost među studentima, naglašavajući važnost prevencije i educiranja mladih o rizicima kockanja, posebno u online i klađenju uživo. Utvrđena je statistički značajna razlika prema dobi u učestalosti sportskog klađenja, s više starijih studenata koji se klade na sportske rezultate. Općenito, dob se ne čini značajnim faktorom u kockanju studenata. Rezultati pokazuju da studenti imaju uglavnom negativne stavove prema kockanju, dok su ženski studenti izrazito negativno nastrojeni.⁸⁷ Može se smatrati kako su ciljane intervencije i istraživanja o kockanju važne za muške studente, kako bi se utjecalo na promjenu stavova i smanjenje kockarskih aktivnosti među mladima.

Navedni podaci dosad provedenih istraživanja ukazuju na značajno prisustvo žena u kockarskim aktivnostima u Hrvatskoj te naglašavaju potrebu za daljnjim istraživanjem i razumijevanjem njihove uloge i motivacije u ovoj specifičnoj društvenoj aktivnosti. Razumijevanje ovih čimbenika je od iznimne važnosti u oblikovanju politika prevencije i intervencija usmjerenih prema smanjenju problema vezanih uz kockanje u društvu. Ovo istraživanje dodatno potiče potrebu za budućim istraživanjima koja će dublje istražiti ulogu žena u kockarskom kontekstu i omogućiti ciljane intervencije za očuvanje mentalnog i financijskog zdravlja cjelokupne populacije.

8.3. Inovacije u kockanju

Tehnologija je kroz godine doživjela značajan razvoj, a njezin utjecaj i dalje raste u mnogim područjima ljudske djelatnosti. Jedno od područja koje je svjedočilo značajnom

⁸⁶ ŠALKOVIĆ, D.: „Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju“, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2022., p. 36-38.

⁸⁷ Ibid.

usvajanju tehnologije posljednjeg desetljeća jest industrija online kockanja, klađenja i igranja igara na sreću.

Prema portalu “Retail Tech Innovation Hub”, ključni tehnološki trendovi koji oblikuju industriju online kockanja su:

- **Virtualna stvarnost**

Jedan od trendova koji je značajno utemeljen u online kasinima je virtualna stvarnost. Takva tehnologija stvorena je kako bi korisnike odvela u potpuno novi svijet u kojem je sve moguće. Kroz takvu tehnologiju, online kockarnice su uspjele revolucionirati iskustvo igranja, čineći ga dublje uključujućim i realnijim.⁸⁸

Ključna komponenta ove revolucije su VR naočale koje omogućuju igračima interakciju s okolinom, stvarajući dojam kao da se nalaze u stvarnom kasinu. Može se smatrati kako će se, obzirom na sve veću popularnost virtualne stvarnosti, sve više kockarnica pridružiti takvom trendu.

- **Proširena stvarnost**

Poput virtualne stvarnosti, proširena stvarnost predstavlja prekretnicu u online prostoru kockarnice. Proširena stvarnost omogućuje igračima interakciju s obiljem informacija tijekom igranja na virtualnim stolovima, dodajući element stvarnosti igri. Funkcionalnosti su prilično slične onima u VR igrama.⁸⁹

- **Umjetna inteligencija**

Tehnologija je stvorena kako bi poboljšala kvalitetu ljudskog iskustva, a umjetna inteligencija to je omogućila u online kockanju. Proces online klađenja znatno je unaprijeđen uvođenjem AI-a. Sada se može svjedočiti izazovnijim igrama koje su razvili programeri, takva tehnologija eliminira ljudske pogreške te pruža efikasniju i sofisticiraniju strukturu igara. Također pomaže u procesu korisničke podrške, poboljšavajući komunikaciju i koristi se, između ostalog, i za oponašanje ponašanja igrača.⁹⁰

⁸⁸ Retail Tech Innovation Hub (<https://retailtechinnovationhub.com/home/2023/5/8/the-use-of-innovative-technology-in-the-online-casino-industry-the-major-tech-trends-shaping-the-industry>) (15.09.2023.)

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

- **Blockchain**

Od trenutka kada je online igranje doživjelo procvat, najveći izazov bio je olakšati transakcije. Godinama su igrači imali problema s plaćanjem i povlačenjem sredstava na račun. Unatoč brojnim inovativnim rješenjima tijekom godina, uvođenje tehnologije lanca blokova odvelo je igru na potpuno novu razinu. Sada igrači mogu brzo i sigurno obavljati transakcije u kockanju. Pomoću tehnologije lanca blokova, igrači mogu biti sigurni da su njihovi financijski podaci sigurni, a njihova sigurnost zajamčena zahvaljujući anonimnosti i decentraliziranim značajkama tehnologije lanca blokova.⁹¹

- **Mobilno igranje**

S porastom popularnosti mobilnih uređaja, nužnost prijenosa online igara na mobilne platforme postala je neizbježna. Dosad su se razvile brojne igre prilagođene mobilnim uređajima, a koje su igrači rado prihvatili.⁹² Porast mobilnog klađenja znači da igrači mogu igrati dok su u pokretu, pružajući im praktičnost i doprinoseći popularnosti online kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, čime se povećavaju prihodi industrije online kockarnica.

Može se smatrati kako inovativna tehnologija ima značajan utjecaj na industriju online kockanja, klađenja i igranja igara na sreću, transformirajući je i oblikujući novi smjer razvoja. Virtualna stvarnost, proširena stvarnost, umjetna inteligencija, blockchain i mobilno igranje predstavljaju ključne tehnološke trendove koji unapređuju iskustvo igrača, čineći ga dubljim, interaktivnijim i sigurnijim. Ovi trendovi omogućuju igračima sudjelovanje u autentičnim iskustvima, olakšavaju transakcije i pridonose rastu industrije online kockanja. Međutim, s tim inovacijama dolaze i izazovi, uključujući potrebu za održavanjem sigurnosti, usklađivanjem s regulatornim zahtjevima te prilagodbom konstantno mijenjajućoj tehnologiji. Industrija online kockanja mora ostati dinamična i spremna za prilagodbe kako bi i dalje bila relevantna i konkurentna u ovom tehnološki naprednom okruženju.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

9. REZULTATI PRIMARNOG ISTRAŽIVANJA

U pretposljednem poglavlju rada govorit će se o teorijskom okviru metodologije istraživanja te o rezultatima provedenog istraživanja.

9.1. Metodologija istraživanja

Prema autoru Zeleniki znanstveno istraživanje definira se kao „specifična intelektualna djelatnost kojoj je temeljna djelatnost otkrivanje i dokazivanje znanstvenih istina pomoću znanstvenih metoda“.⁹³ Autor Zelenika također navodi kako je kvalitativno istraživanje ono proučava, ispituje i determinira određena svojstva, vrednota, osobitosti, obilježja i relevantnih značajki nekih pojava, predmeta i međuodnosa. U odnosu na kvantitativna istraživanja u kojima su rezultati izraženi bročano i odgovaraju na pitanje koliko, u kvalitativnom istraživanju rezultati odgovaraju na pitanja zašto, kuda, gdje, tko, kakav je netko te kakvo je nešto.⁹⁴

U svrhu izrade ovog rada provedeno je kvalitativno istraživanje putem polustrukturiranog intervjua i na taj način su se prikupili primarni podaci. Ispitali su se stavovi i mišljenja dionika komercijalnog dijela turističke ponude (privatnog sektora), ali i stavovi i mišljenja lokalnih turističkih organizacija o motivaciji turista koji posjećuju Zadar i Zadarsku županiju, kockanju kao motivu putovanja te o kockarnicama kao sastavnom dijelu turističke ponude. Intervjui su provedeni uživo, ali i online, a provedba se održala u vremenskom periodu od 1. do 28. veljače 2023. godine.

Ukupno je intervjuirano 5 ispitanika, među kojima su 3 ispitanika predstavnici komercijalnog dijela (privatni sektor) turističke ponude i dva predstavnika javnog sektora turističke ponude. Svi ispitanici su unaprijed dobili potrebne informacije o svrsi istraživanja, tijekom provedbe te im je predstavljen način postupanja s podacima i informacijama koje će se dobiti intervjuom. Za potrebe citata u raspravi se koriste oznake – kamp, hotelska kuća i turističko naselje (*resort*) za pripadnike privatnog sektora te lokalna i regionalna destinacijska menadžment kompanija za predstavnike javnog sektora.

Intervju je izrađen u dvije varijante – za komercijalni dio ispitanika gdje se ispituju stavovi i mišljenja dionika turističke ponude o stavovima na primjeru njihovog turističkog proizvoda (kamp, hotel, resort), dok se kod destinacijskih menadžment kompanija ispituju stavovi i

⁹³ZELENIKA, R.: „Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela“, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, 2000., p. 139.

⁹⁴ZELENIKA, R.: op.cit., p. 151.

mišljenja na primjeru Zadarske županije. Intervju sadrži 5 osnovnih pitanja te 10 dodatnih pitanja otvorenog tipa koja su u skladu s ciljevima istraživanja te odgovaraju na istraživačka pitanja.

9.2. Rezultati istraživanja i rasprava rezultata

U nastavku ovog poglavlja dati će se pregled rezultata provedenog istraživanja, stavovi i mišljenja komercijalnog dijela turističke ponude Zadarske županije, ali i destinacijskih menadžment kompanija.

Metodom obrnute piramide ispitani su stavovi dionika turističke ponude, ponajprije o motivaciji i konkretnim motivima putovanja gostiju za dolazak u Zadarsku županiju i odabir turističkog proizvoda. Sljedeće pitanje odnosilo se također na motive putovanja, ali s naglaskom na želju za kockanjem i posjetom kockarnicama kao jednim od pokretačkih motiva za putovanja gostiju i dolazak u Zadarsku županiju te odabir turističkog proizvoda. Sljedeće pitanje odnosilo se na stav i mišljenje ispitanika o profilu gostiju koji trenutno broji kao najveći i najčešći na području Zadarske županije, ali i stav mišljenje o profilima gostiju za koje želimo da odaberu turistički proizvod i Zadarsku županiju. Pretposljednjim pitanjem ispitao se stav ispitanika o kockarnicama kao dijelu turističke ponude u Zadarskoj županiji koji trenutno nedostaje, postoji li potencijal za razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te kakve bi pozitivne i negativne učinke donio veći broj kockarnica i razvoj *gambling* turizma na destinaciju i turistički proizvod. Posljednjim pitanjem ispitao se stav ispitanika o širenju turističke ponude *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te o pozitivnim i negativnim učincima koje bi razvoj ponude *gambling* turizma donio na području Zadarske županije.

Prvo pitanje u istraživanju odnosi se na stav i mišljenje ispitanika te procjenu trenutne situacije o razlozima i motivima odabira turista turističkog proizvoda (komercijalni dio) ili Zadarske županije te koji po njihovom mišljenju nisu i jesu motivi prilikom odabira turističkog proizvoda u Zadarskoj županiji i Zadarske županije kao destinacije. Ispitanici pripadnici komercijalnog dijela su podijeljeni u stavovima te navode tri različita stajališta: 1. kako smatraju da ponuda njihovog turističkog proizvoda pokriva sve motive putovanja gostiju, 2. kako ponuda njihovog turističkog proizvoda pokriva motive putovanja gostiju prema kojima su usmjereni (ciljana skupina) te 3. kako nije moguće pokriti i zadovoljiti sve motive putovanja gostiju, ali treba imati jasno definiran cilj, misiju i viziju daljnjeg razvoja. Destinacijske menadžment kompanije su također djelomično međusobno različitih stavova te regionalna destinacijska menadžment kompanija navodi kako ponuda Zadarske županije

pokriva većinu motiva putovanja gostiju⁹⁵, dok lokalna ističe kako: „nije moguće pokriti sve motive putovanja gostiju jer su motivi turističkih putovanja raznoliki, ali u smislu odmorišnog turizma smatraju kako Zadarska županija nudi, tj. pokriva većinu uobičajenih motiva dolazaka, iako su mnogi od njih još uvijek nedovoljno razrađeni bilo u operativnom, infrastrukturnom ili promidžbenom smislu (vidljivost i pristupačnost).⁹⁶ Može se smatrati kako se regionalna i lokalna destinacijska menadžment kompanija slažu u stavovima kako Zadarska županija pokriva sve motive putovanja gostiju kada se radi o odmorišnom turizmu. Dodatnim pitanjem na prvo pitanje htio se ispitati stav i mišljenje ispitanika o konkretnim motivima prilikom odabira turističkog proizvoda i Zadarske županije. Ispitanici komercijalnog dijela turističke ponude smatraju kako turisti odabiru njihov turistički proizvod ponajviše radi sljedećih motiva: rekreacija, odmor, destinacija, lokacija, zabava, sunce, more, bogatstvo prirodnih i kulturnih sadržaja. Destinacijske menadžment kompanije su podjednake stava kao i komercijalni dio turističke ponude te ističu kako po njima primarni motivi prilikom odabira turističkog proizvoda Zadarske županije su i najčešći motivi – odmor, rekreacija i razonoda kao bijeg od svakodnevnice. Na prvom je mjestu uživanje u suncu i moru - temeljnom i najvažnijem resursu. Također, lokalna destinacijska menadžment kompanija navodi kako *gambling* aktivnosti nisu motiv gostiju prilikom odabira turističkog proizvoda Zadarske županije ističući kako: „među posljednjim motivima prilikom odabira turističkog proizvoda i Zadarske županije su religijski motivi jer Zadarska županija još nema uobičajenu ponudu za takvu vrstu turizma te se sto se odnosi i na *gambling* turizam.“⁹⁷

Prema navedenim odgovorima može se zaključiti kako su svi ispitanici u velikoj mjeri podjednake stava kada je riječ o primarnim motivima putovanja gostiju za odabir turističkog proizvoda i Zadarske županije te su se najviše istakli sljedeći motivi za odabir Zadarske županije: rekreacija, odmor, destinacija, lokacija, zabava, sunce, more, bogatstvo prirodnih i kulturnih sadržaja. Stavovi ispitanika se uvelike razlikuju kada je riječ o tome pokriva li područje Zadarske županije sve motive putovanja gostiju gdje jedni navode kako ponuda turističkog proizvoda i Zadarske županije pokriva većinu motiva putovanja gostiju, drugi kako pokriva motive putovanja gostiju prema kojima je njihovo poslovanje usmjereno (ciljana skupina), a treći kako nije moguće pokriti i zadovoljiti sve motive putovanja gostiju i kako je pritom potrebno imati jasno definiran cilj, misiju i viziju daljnjeg razvoja turističkog proizvoda ili destinacije.

⁹⁵ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

⁹⁶ Lokalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 17.2.2023.

⁹⁷ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

Drugo pitanje tiče se također motiva putovanja, ali s naglaskom na želju za kockanjem i posjetom kockarnicama kao jednim od pokretačkih motiva za putovanje gostiju i dolazak u Zadarsku županiju te odabir turističkog proizvoda. Kao dodatna pitanja u sklopu navedenog pitanja odnosila su se na stav i mišljenje ispitanika o postojanju potražnje za takvim tipom specifičnog oblika turizma te trenutna ponuda *gambling* turizma (kockarnica) na području Zadarske županije. Gotovo svi ispitanici su suglasni u stavu kako turisti ne putuju u Zadarsku županiju sa željom za kockanjem i posjetom kockarnicama kao jednim od motiva putovanja, dok regionalna destinacijska menadžment kompanija ističe kako „određeni postotak turista zasigurno putuje u Hrvatsku, konkretnije bira Zadarsku županiju sa željom za kockanjem i posjetom kockarnicama kao jednim od motiva putovanja, ali s obzirom kako Zadarska županija nema razvijenu takvu vrstu ponude, riječ je o manjem dijelu gostiju“⁹⁸. Može se smatrati kako su svi ispitanici suglasni oko mišljenja kako turisti ne putuju u Zadarsku županiju sa željom za kockanjem i posjetom kockarnicama kao jednim od motiva putovanja, no ističe se i zaključak kako zbog nepostojanja razvijene *gambling* ponude u Zadarskoj županiji, manji broj gostiju bira zadarsku županiju iz tih motiva. Na pitanje vezano za stavove o postojanju potražnje za takvim tipom specifičnog oblika turizma u Zadarskoj županiji ispitanici su podijeljenih mišljenja – navode kako takva potencijalna potražnja ne postoji na području Zadarske županije zbog nedostatne ponude, drugi navode kako postoji potencijalna potražnja, koja bi u slučaju da postoji razvijena ponuda u Zadarskoj županiji usmjerila svoj interes i dolazak prema Zadarskoj županiji kao destinaciji. Svi ispitanici su jednoglasni oko stava kako ponuda kockarnica u Zadarskoj županiji i ne postoji kao takva, loša i nedovoljno razvijena, već postoji nekolicina automat klubova.

Može se smatrati kako svi ispitanici (komercijalni dio i turističke organizacije) smatraju kako je ponuda *gambling* turizma u Zadarskoj županiji nedostatna i nedovoljno razvijena te kako u slučaju da postoji razvijena i promovirana ponuda u Zadarskoj županiji, potražnja bi usmjerila svoj interes i dolazak prema Zadarskoj županiji kao destinaciji.

U trećem pitanju ispitanici su iznijeli stav o profilu gostiju koji su trenutno najveći segment potražnje na području Zadarske županije, ali i mišljenje o profilima gostiju za koje želimo da odaberu turistički proizvod i Zadarsku županiju te bili, i u kojoj mjeri, razvijena ponuda kockarnica na području Zadarske županije privukla neke druge (i koje) profile turista. Svi ispitanici su pretežno podjednagog stava i navode kako su najbrojniji gosti svakako obitelji djecom, parovi te mladi putnici korisnici niskobudžetnih aviokompanija. Također, pod

⁹⁸ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

najčešćim i najvećim profilima gostiju, regionalna destinacijska menadžment kompanija ističe sljedeće profile gostiju: „obitelji, prirodnjaci, adrenalisti, istraživači i znatiželjnici“⁹⁹. Najbrojniji gosti koji posjećuju Zadarsku županiju su obitelji (35-54 god. s manjom ili većom djecom), prirodnjaci (uglavnom obitelji s djecom, ljubitelji prirode), adrenalisti (ljubitelji sporta i rekreacije), istraživači (mlađi od 40 god. s manjom djecom, širenje horizonata) i znatiželjnici (parovi u ili blizu mirovine iznad 55 godina s dovoljno vremena i novca). Može se smatrati kako svi ispitanici dijele mišljenje o najvećim segmentima potražnje koji trenutno najviše gravitiraju ka Zadarskoj županiji, a to su: ljubitelji prirode, sportski turisti, istraživači i znatiželjnici. Na pitanje kakvim bi profilima gostiju Zadarska županija trebala biti umjerena, ispitanici navode kako su to inozemni turisti visoke platežne moći koji su spremni platiti kvalitetnu uslugu, parovi, hedonisti, aktivni umirovljenici i ležerni gosti.¹⁰⁰ Može se smatrati kako su ispitanici suglasni oko mišljenja kako Zadarska županija treba biti orijentirana turistima visoke platežne moći koji su spremni platiti kvalitetnu uslugu, ali uz preduvjet podizanja kvalitete proizvoda i usluga turističke ponude. Na pitanje kojim se ispitivalo mišljenje ispitanika o tome bili razvijena ponuda kockarnica privukla neke druge profile gostiju ispitanici navode različite stavove, ali su i jednoglasni oko toga da bi se privukli gosti veće platežne moći. Ispitanici također navode kako privlačenje drugih profila gostiju ne ovisi samo o postojanju kockarnica, već i o svim popratnim sadržajima u destinaciji koji su neophodni za razvoj turizma u destinaciji.¹⁰¹ Smatra se važnim istaknuti stav jednog od ispitanika lokalne destinacijske menadžment kompanije koji navodi kako su posljednjih godina „ostvareni mnogi kontakti s eminentnim tvrtkama i osobama koji se bave *gambling* turizmom u Europi i svijetu te nakon obavljenog site inspection-a zaključak je kako Zadar, kao uostalom i cijela Dalmacija i Hrvatska, nemaju osnovne preduvjete, ponudu i infrastrukturu za takav oblik turizma.“¹⁰² Kada bi postojala, ponuda kockarnica, ostale infrastrukture i dodatnih usluga kakvu takvi gosti traže, sigurno bi privukla takve goste u Županiju.

Iz navedenih stavova ispitanika mogu se istaknuti profili gostiju koji trenutno predstavljaju glavni segment potražnje u Zadarskoj županiji. Ispitanici su se složili da su najbrojniji gosti obitelji s djecom, parovi i mladi putnici korisnici niskobudžetnih aviokompanija. Osim toga, regionalna destinacijska menadžment kompanija ističe važnost profila gostiju kao što su

⁹⁹ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Kamp: Intervju, 25.2.2023.

¹⁰² Lokalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 17.2.2023.

obitelji, prirodnjaci, adrenalinski zaljubljenici, istraživači i znatiželjnici. Suglasnost među ispitanicima o potrebi usmjeravanja prema turistima visoke platežne moći, spremnih platiti kvalitetnu uslugu, pokazuje važnost unaprjeđenja kvalitete turističke ponude. Posebno se ističu: inozemni turisti visoke platežne moći, parovi, hedonisti, aktivni umirovljenici i ležerni gosti, kao željeni profili gostiju za destinaciju. Kada je riječ o utjecaju razvijene ponude kockarnica na privlačenje drugih profila gostiju, mišljenja su podijeljena. Ispitanici se slažu kako bi kockarnice privukle goste veće platežne moći, ali naglašavaju kako je ključno osigurati sve potrebne popratne sadržaje u destinaciji. Također, važno je spomenuti mišljenje destinacijske menadžment kompanije kako Zadar, zajedno s Dalmacijom i Hrvatskom, trenutačno ne ispunjava osnovne preduvjete i infrastrukturu za *gambling* turizam. U konačnici, implementacija ponude kockarnica u Zadarskoj županiji zahtijeva dodatnu infrastrukturnu i sadržajnu razradu kako bi se privukli specifični profili gostiju. Unaprjeđenje kvalitete usluga i ponude ključno je za zadovoljavanje očekivanja gostiju i pozicioniranje destinacije kao atraktivnog turističkog odredišta.

Pretposljednje pitanje odnosilo se na stavove i mišljenja ispitanika o kockarnicama kao dijelu turističke ponude koji nedostaje u ukupnoj turističkoj ponudi Zadarske županije te o pozitivnim i negativnim učincima razvijene ponude kockarnica i *gambling* turizma na lokalnu zajednicu. Ispitanici su također trebali iskazati svoj stav o postojanju potencijala za razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji. Na postavljeno pitanje svi ispitanici su jednoglasni kako su kockarnice dio turističke ponude koji nedostaje u Zadarskoj županiji te kako bi se takav oblik turizma dobro uklopio uz druge, već zastupljene oblike turizma na području županije (nautički, sportski, kulturni turizam i dr.) i sa sobom bi donio pozitivne učinke na lokalnu zajednicu, prvenstveno financijske. Važno je za istaknuti i stav regionalne destinacijske menadžment kompanije koja navodi kako „kockarnice svakako nedostaju u turističkoj ponudi Zadarske županije, a za razvoj takvog specifičnog oblika turizma potrebno je i strateški planirati cjelokupan razvoj.“¹⁰³ Razvoj takvog specifičnog oblika turizma bi, ukoliko se govori o pozitivnim učincima na lokalnu zajednicu, pridonio prvenstveno većem zapošljavanju i povećanju prihoda. Isto tako, svi ispitanici smatraju kako bi razvijena ponude *gambling* turizma doprinijela i razvoju turističkog proizvoda, ali i Zadarske županije u cijelosti. Ispitanici koji pripadaju privatnom sektoru smatraju kako bi bilo koristi i pozitivnih učinaka ali ne direktno, već u vidu većeg broja gostiju, veće potrošnje, ali i većim brojem zaposlenih. Što se tiče negativnih učinaka i nedostataka za destinaciju i za turistički proizvod,

¹⁰³ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

ispitanici (komercijalni dio) ističu kako bi potencijalni ishodi bili veća razina ovisnosti o kockanju i veća razina kriminala u destinaciji. Važno je istaknuti mišljenje jednog od ispitanika pripadnika privatnog sektora – kamp - koji navodi kako „koncept rada i radno vrijeme kockarnica se ne bi dobro uklopili u način poslovanja komercijalnog objekta i iz tog razloga bi bolji učinak bio kada bi se kockarnice razvijale u destinaciji, a ne u komercijalnom objektu pri komercijalnom objektu.¹⁰⁴ Regionalna i lokalna destinacijska menadžment kompanija djelomično dijele stav sa komercijalnim dijelom ispitanika i navode kako *gambling* turizam, ukoliko nije pažljivo planiran, nosi probleme poroka, ovisnosti i rasta kriminalnih aktivnosti što općenito nije poželjno niti za turizam, a niti za lokalnu zajednicu te ukoliko bi se osnovna i prateća infrastruktura strateški pametno planirala i postavila, nedostataka bi bilo minimalno. Na pitanje smatraju li da postoji potencijal za razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji gotovi ispitanici su podijeljeni oko stava gdje jedni navode kako potencijal za razvoj postoji, ali ponuda kao takva još uvijek nije razvijena i kako postoje određeni preduvjeti (npr. 3 marine na području grada Zadra), ali je jednako važna i prateća infrastruktura kojom se potražnja pretvara u potrošnju. Destinacijske menadžment kompanije su stava kako Zadarska županija trenutno nema veliki potencijal za razvoj *gambling* turizma te je kao destinacija jako udaljena od takvih mogućnosti.

S obzirom na analizu stavova i mišljenja ispitanika o kockarnicama kao dijelu turističke ponude koji nedostaje u Zadarskoj županiji te njihovim pozitivnim i negativnim učincima na lokalnu zajednicu, može se izvesti nekoliko ključnih zaključaka. Ispitanici su jednoglasni u mišljenju da su kockarnice važan segment turističke ponude koji nedostaje, a njihov razvoj bi se dobro uklopio uz već postojeće oblike turizma poput nautičkog, sportskog i kulturnog. Smatraju da bi kockarnice donijele financijske koristi te potaknule veće zapošljavanje i prihode u lokalnoj zajednici. Međutim, ističu se i zabrinutost zbog mogućih negativnih učinaka, poput povećane ovisnosti o kockanju i kriminalnih aktivnosti. Komercijalni sektor vidi koristi u vidu većeg broja gostiju i potrošnje, dok destinacijske menadžment kompanije ističu potrebu pažljivog planiranja i strateškog pristupa razvoju *gambling* turizma kako bi se minimalizirali nedostaci. S obzirom na podijeljeno mišljenje o potencijalu za razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, važno je istaknuti da postoji neslaganje među ispitanicima. Dok privatni sektor smatra kako postoji potencijal, ali da je nužno razviti ponudu i infrastrukturu, destinacijske menadžment kompanije su skeptične oko takvih mogućnosti i smatraju da je destinacija udaljena od tih perspektiva. U konačnici, ključno je naglasiti da bi razvoj *gambling*

¹⁰⁴ Kamp: Intervju, 25.2.2023.

turizma u Zadarskoj županiji zahtijevao pažljivo planiranje, strateški pristup i uravnoteženje pozitivnih aspekata s potencijalnim negativnim utjecajima na zajednicu i destinaciju.

Posljednje pitanje intervjua odnosilo se na konkretan stav i mišljenje ispitanika o širenju turističke ponude *gambling* turizma u Zadarskoj županiji. Ispitanici pripadnici komercijalnog dijela turističke ponude su podijeljeni u stavovima. Dio ispitanika navodi kako su pozitivnog stava oko širenja ponude *gambling* turizma. Ispitanici ističu sljedeće pozitivne učinke koje bi sa sobom donijela veća ponuda *gambling* turizma u Zadarskoj županiji: „veći broj gostiju kojima bi hotel nudio smještaj i ostale usluge“¹⁰⁵, „veća i raznovrsnija ponuda u destinaciji i zadovoljniji gosti“¹⁰⁶ dok se stav i mišljenje predstavnika *resorta* razlikuje u vidu kako se „*gambling* turizam kao takav se ne može ukomponirati u motive gostiju koji dolaze na rekreaciju i odmor u komercijalni objekt (obitelji s djecom)“¹⁰⁷. Destinacijske menadžment kompanije podržavaju širenje turističke ponude *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, no na promišljen i odgovoran način¹⁰⁸ te kako taj sve popularniji oblik turizma traži pravilno i odgovorno planiran razvoj, a najbolji bi se rezultati *gambling* turizma ostvarili kao dio popratne, a ne centralna ponuda destinacije.¹⁰⁹

Sukladno raznolikim stavovima ispitanika o širenju *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, mogu se izvesti zaključci koji ukazuju na važnost promišljenog i uravnoteženog pristupa ovom obliku turizma. Ispitanici iz komercijalnog sektora ističu pozitivne aspekte veće ponude *gambling* turizma, uključujući povećanje broja gostiju i raznolikost ponude, što bi rezultiralo većim zadovoljstvom gostiju. S druge strane, predstavnici *resorta* izražavaju zabrinutost da *gambling* turizam možda ne bi bio kompatibilan s motivima obitelji koje preferiraju rekreaciju i odmor u komercijalnim objektima. Važno je istaknuti podršku lokalne i županijske turističke organizacije za širenje ponude *gambling* turizma, ali uz naglasak na odgovornom planiranju i razvoju. Jasno je da ovaj sve popularniji oblik turizma zahtijeva pažljiv pristup, posebno u kontekstu integracije u turističku ponudu destinacije. Ključno je prepoznati da bi *gambling* turizam trebao biti dio popratne ponude destinacije, a ne njezin centralni fokus. Može se smatrati kako je za razvoj ponude *gambling* turizma pri turističkoj ponudi Zadarske županije potrebna suradnja svih relevantnih dionika, od komercijalnih subjekata do destinacijskih menadžment kompanija. Bitno je postići ravnotežu između potencijalnih koristi ovog oblika

¹⁰⁵ Hotelska kuća: Intervju, 3.2.2023.

¹⁰⁶ Turističko naselje (*resort*): Intervju, 27.2.2023.

¹⁰⁷ Kamp: Intervju, 25.2.2023.

¹⁰⁸ Lokalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 17.2.2023.

¹⁰⁹ Regionalna destinacijska menadžment kompanija: Intervju, 28.2.2023.

turizma i očuvanja postojećeg turističkog identiteta destinacije, uzimajući u obzir i sigurnost i zadovoljstvo gostiju kao ključne prioritete.

Pozitivni i negativni psihosocijalni i ekonomski učinci razvijanja *gambling* turizma u destinaciji, sve veća dostupnost i povećana promocija kockarnica i igara na sreću, povećan broj kockanja i ovisnika o kockanju u posljednjih nekoliko godina, povećanje iznosa prihoda od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću u državnom proračunu u posljednjih deset godina su velika motivacija, ali i **problemi** istraživanja iz kojeg su proizašli ovaj rad i istraživanje. Za izradu ovog diplomskog rada i istraživanja koristili su se sekundarni izvori podataka – za identificiranje i razumijevanje pozitivnih i negativnih učinaka kockanja s ekonomskog i psihosocijalnog aspekta. Nadalje, prikupili su se sekundarni podaci vezani za učinke kockanja na turizam, cjelokupno gospodarstvo i lokalno stanovništvo te su isti analizirani, interpretirani i ukomponirani u strukturu rada. Za prikupljanje ključnih, primarnih podataka koristila se kvalitativna vrsta istraživanja – strukturirani intervju (Prilog 1.), a isti je sastavljen od standardiziranih pitanja kako bi se na temelju istih mogli ispitati, utvrditi i analizirati stavovi dionika turističke ponude Zadarske županije (privatni sektor i državne organizacije) o pozitivnim i negativnim učincima razvitka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te o njihovoj spremnosti za uključivanje u razvoj istog.

S razvojem tržišnih trendova i razvoj novih tehnologija kockanje je postalo uobičajena i društveno prihvaćenom pojava i više se ne marginalizira, već se smatra aktivnošću provođenja slobodnog vremena. Kockanje kao aktivnost ostavlja pozitivne i negativne učinke na različite sfere ljudskih života. Shodno navedenom, ciljevi ovog rada i istraživanja su bili istražiti i ukazati na pozitivne i negativne učinke turizma kockarnica na stanovništvo i gospodarstvo pojedine zemlje, usporediti učinke turizma kockarnica na destinaciju sa primjerima iz svijeta te ispitati, utvrditi i analizirati stavove dionika turističke ponude Zadarske županije (privatni sektor i državne organizacije) o pozitivnim i negativnim učincima razvitka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji te o spremnosti za uključivanje u razvoj istog.

S obzirom na definirani problem i navedene ciljeve istraživanja, proizašla su određena **istraživačka pitanja** na koja se želio dobiti odgovor prikupljanjem i obradom sekundarnih izvora podataka, ali i prikupljanjem ključnih, primarnih podataka.

U ranijim poglavljima, iz sekundarnih izvora podataka, odgovara se na 1. istraživačko pitanje: „Koje sve pozitivne i negativne učinke ostavlja kockanje na gospodarstvo jedne zemlje, turizam i lokalno stanovništvo?“, a u nastavku se nalazi pregled tih učinaka.

Pozitivni učinci kockanja:

Ekonomska korist: kockanje može dovesti do povećanja dobiti i koristi za pojedince koji kockaju umjereno i iz zabave, stvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje u kockarskoj industriji, poticanje investicija i razvoja turizma, rast gospodarstva te doprinijeti smanjenju siromaštva. Također, predstavlja izvor dodatnih prihoda za javni sektor kroz poreze i druge davanja.

Razvoj turizma: kockanje može privući turiste, povećati broj dolazaka i noćenja turista i te potaknuti razvoj cjelokupne destinacije. Turističke destinacije s kockarnicama mogu imati veći broj posjetitelja i turističkih prihoda.

Porezni prihodi: Kockanje može generirati značajne porezne prihode za državu, što može doprinijeti javnim financijama.

Razvoj infrastrukture: Izgradnja kockarnica može potaknuti razvoj infrastrukture u određenom području.

Konkurentnost tržišta rada: Kockarnice mogu potaknuti konkurenciju među poslodavcima za kvalificirane radnike i dovesti do povećanja plaća.

Negativni učinci kockanja:

Društveni troškovi: Povezanost kockanja s različitim oblicima kriminala (nasilje, prijevare, prostitucija), troškovi poslodavaca i društva zbog gubitka produktivnosti i zapošljavanja, bankrot i dugovi kockara koji postaju društveni teret, te zdravstveni troškovi povezani s bolestima kao što su depresija, tjeskoba i druge. Također, troškovi socijalnih usluga zbog problema uzrokovanih kockanjem.

Ovisnost i obiteljski problemi: Kockanje može dovesti do ovisnosti, samoubojstava i obiteljskih problema kao što su razvod i zlostavljanje.

Ekonomska nestabilnost: Kockanje može uzrokovati ekonomske probleme i nestabilnost za pojedince i obitelji zbog gubitka novca.

Društveno neodobravanje: Kockanje može izazvati moralno neodobravanje u društvu zbog povezanosti s negativnim utjecajima.

U zaključku, kockanje ima kompleksne učinke na gospodarstvo, turizam i lokalnu zajednicu. Pozitivni učinci uključuju ekonomske koristi poput povećanja dobiti, stvaranja radnih mjesta, poticanja investicija i rasta gospodarstva te doprinosa poreznim prihodima. Također, kockanje može privući turiste i potaknuti razvoj infrastrukture. S druge strane, negativni učinci obuhvaćaju društvene troškove poput povezanosti s kriminalom, ovisnosti i obiteljskih

problema te ekonomske nestabilnosti zbog gubitka novca. Društveno neodobravanje i poremećaji javnog reda također su značajni aspekti negativnih učinaka kockanja. Ključno je pažljivo balansirati navedene učinke te uvesti odgovarajuće regulacije koje će potaknuti pozitivne aspekte kockanja dok istovremeno minimiziraju negativne utjecaje na pojedince, društvo i gospodarstvo. Edukacija, prevencija ovisnosti i odgovorno upravljanje kockarskom industrijom ključni su elementi za postizanje održivog i uravnoteženog pristupa kockanju.

Provođenjem kvalitativnog istraživanja – polustrukturiranog intervjua, pokušalo se odgovoriti na preostala istraživačka pitanja ovog rada. Drugo istraživačko pitanje glasi: Koje su potencijalne koristi i nedostaci *gambling* turizma kao specifičnog oblika turizma u turizmu Zadarske županije? Analizom dobivenih rezultata primarnog istraživanja može se zaključiti kako dionici turističke ponude Zadarske županije smatraju kako bi razvoj ponude *gambling* turizma sa sobom donio pozitivne i negativne učinke koji bi se odrazili i na sami turistički proizvod, ali i na Zadarsku županiju kao destinaciju. Kao pozitivni učinci razvoja kockarnica i ponude *gambling* turizma najčešće se ističu: raznovrsnija ponuda za turiste, bolja posjećenost i veći broj gostiju, veća razina potrošnje u destinaciji, ali i nova radna mjesta. Od negativnih učinaka razvoja ponude *gambling* turizma može se istaknuti ponajprije povećani broj kriminalnih aktivnosti, povećani broj ovisnika o kockanju te je važno istaknuti kako *gambling* turizam, ukoliko se ne planira pažljivo, nosi probleme poroka, ovisnosti i rasta kriminalnih aktivnosti što općenito nije poželjno niti za turizam, a niti za lokalnu zajednicu. Ukoliko bi se osnovna i prateća infrastruktura strateški isplanirala i postavila, nedostataka bi bilo minimalno.

Može se smatrati kako bi razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji imao dvojaku narav učinaka. Koristi uključuju obogaćivanje turističke ponude, povećanje posjećenosti i potrošnje u destinaciji, te stvaranje novih radnih mjesta. S druge strane, nedostaci za istaknuti bi bili porasta kriminaliteta i ovisnosti, što potvrđuju i prethodna znanstvena istraživanja koja također navode povećanje ovisnosti o kocki kao negativnu posljedica razvoja tog oblika turizma. Ukoliko se razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji ne planira i ne upravlja pažljivo. Ključno je pažljivo planiranje infrastrukture i efikasno upravljanje kako bi se minimizirali nedostaci te osiguralo održivo upravljanje *gambling* turizmom, u interesu samog turističkog proizvoda i dobrobiti lokalne zajednice.

Treće istraživačko pitanje na koje se želio dobiti odgovor provođenjem primarnog istraživanja glasi: Jesu li kockarnice dio turističke ponude koji nedostaje u ukupnoj turističkoj ponudi

Zadarske županije? Na temelju analize stavova i mišljenja ispitanika o *gambling* turizmu u Zadarskoj županiji, može se zaključiti kako se svi ispitanici slažu se da kockarnice predstavljaju važan nedostatak u turističkoj ponudi županije te smatraju da bi njihov razvoj pozitivno utjecao na lokalnu zajednicu, pridonoseći financijskim dobitcima i zapošljavanju. Komercijalni sektor vidi koristi u većem broju gostiju i povećanoj potrošnji, dok lokalne destinacijske menadžment kompanije ističu potrebu za pažljivim planiranjem i strateškim pristupom kako bi se minimalizirali potencijalni nedostaci. Iako postoje različita mišljenja o potencijalu za razvoj *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, važno je naglasiti da bi takav razvoj zahtijevao temeljito planiranje, uzimajući u obzir sve aspekte kako bi se osiguralo održivo upravljanje i pozitivan doprinos zajednici i turističkom proizvodu.

Posljednje istraživačko pitanje glasi: Postoji li spremnost uključivanja dionika turističke ponude u razvoj *gambling* turizma? Dionici turističke ponude Zadarske županije (privatni sektor) pozitivno su orijentirani prema ideji uključivanja u razvoj ponude *gambling* turizma, bilo to direktno u turističkom proizvodu (npr. otvaranje kockarnice u hotelu), pri turističkom proizvodu (npr. otvaranje kockarnice na rubnom dijelu *resorta*) ili indirektno na način da podržavaju razvoj ponude u destinaciji, ali ne pri njihovom turističkom proizvodu (npr. otvaranje kockarnice u mjestu u kojemu se nalazi kamp). Destinacijske adžment kompanije također podržavaju razvoj i širenje turističke ponude *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, ali na promišljen i odgovoran način. Može se istaknuti kako Zadarska županija, kao i cijela Dalmacija i Republika Hrvatska, još uvijek ne zadovoljavaju sve preduvjete, odgovarajuću ponudu i popratnu infrastrukturu za razvijanje takvog oblika turizma. *Gambling* turizam, kao sve popularniji oblik turizma traži pravilno i odgovorno planiran razvoj, a najbolji bi rezultati *gambling* turizma bili ostvareni kao dio popratne turističke ponude, a ne centralna ponuda destinacije.

Dionici turističke ponude Zadarske županije, s posebnim naglaskom na privatni sektor, pokazuju pozitivan interes za sudjelovanje u razvoju *gambling* turizma. Otvorenost za uključivanje u ovaj oblik turizma vidljiva je kako u direktnom integriranju kockarnica u turističke proizvode, poput hotela ili *resorta*, tako i u podršci razvoju *gambling* turizma u širem kontekstu destinacije, čak i kada nije direktno povezan s njihovim turističkim proizvodom. Također, destinacijske menadžment kompanije podržavaju razvoj *gambling* turizma, naglašavajući važnost promišljenog i odgovornog pristupa.

Važno je uočiti da unatoč pozitivnom stavu dionika, Zadarska županija, zajedno s cijelom Dalmacijom i Republikom Hrvatskom, još uvijek ne ispunjava sve preduvjete i ne posjeduje adekvatnu ponudu i infrastrukturu potrebnu za potpuni razvoj *gambling* turizma. *Gambling* turizam, kao sve traženiji oblik turizma, zahtijeva pažljivo planiranje i odgovorni pristup. Ključno je razumijevanje da bi najbolji rezultati ovog oblika turizma bili postignuti kroz integraciju u popratnu turističku ponudu, a ne kao centralni element destinacije. Ovo implicira potrebu za daljnjim strateškim razvojem infrastrukture i ponude kako bi se uspješno implementirao *gambling* turizam kao sekundarni ili tercijarni segment turističke privlačnosti Zadarske županije.

10. ZAKLJUČAK

Kroz analizu različitih aspekata kockanja i njegovog utjecaja na društvo, možemo zaključiti da je kockanje kompleksan fenomen koji ima duboke korijene u ljudskoj povijesti i kulturi. Kockanje se pojavljuje kao gotovo univerzalni fenomen u ljudskom društvu, a njegove karakteristike, poput slučajnosti i potencijalnog rizika, čine ga izazovnim i privlačnim za mnoge pojedince.

Povijest kockanja seže unatrag tisućama godina, a prvi oblici ove aktivnosti potječu još iz Starog svijeta, iz vremena prije nove ere. Tadašnje društvo je ulagalo svoja dobra na rezultate raznih natjecanja, najčešće životinjskih utrka i borbi poput utrka pasa, borbi pijetlova i konjičkih utrka. Kroz antiku i srednji vijek, kockanje je postajalo sve zastupljenije među društvom, što je rezultiralo potrebom za regulacijom ove aktivnosti. Mnoge zemlje diljem svijeta mijenjale su svoje zakonske regulative o kockanju kroz vrijeme, dopuštajući ili zabranjujući kockanje te mijenjajući vlasništvo nad kockarnicama iz privatnog u državno.

Osim povijesnog razvoja, važno je razumjeti i psihosocijalne motive koji stoje iza aktivnosti kockanja. Motivi za kockanjem mogu biti različiti i ovise o karakteru pojedinca. Poput svih aktivnosti kojima se ljudi bave, kockanje je povezano s unutarnjim motivima koji se razlikuju od osobe do osobe. Prema istraživanju, pet glavnih motiva za kockanje su socijalizacija, zabava, izbjegavanje, uzbuđenje te financijska motivacija.

Međutim, kockanje nije samo pitanje povremene zabave. Problem patološkog kockanja postaje sve učestaliji u društvu, a od 1980. godine je uvršteno u Međunarodnu klasifikaciju bolesti. Patološko kockanje označava situaciju u kojoj osoba više nije sposobna kontrolirati svoj unutarnji poriv za kockanjem, a to može nanijeti štetu kako samoj osobi tako i njenom okruženju, uključujući probleme u obitelji i slabe društvene odnose.

Kockanje također ima značajan utjecaj na društvo u cjelini. Postoje društvene koristi od kockarnica, kao što su zapošljavanje i porezni prihodi, ali isto tako postoje i društveni troškovi, uključujući kriminal, bankrote i druge negativne posljedice. Treba pažljivo balansirati između tih koristi i troškova kako bi se razumjelo ukupno društveno djelovanje kockanja.

Osim toga, kockanje je postalo važan element i pokretačka aktivnost za razvoj gambling turizma kao specifičnog oblicima turizma. Destinacije poput Las Vegasa i Macaua postale su poznate po svojim ponudama kockarnica i zabave, privlačeći turiste iz cijelog svijeta. Razvoj

gambling turizma zahtijeva određenu infrastrukturu i zakonodavstvo koje regulira kockarske aktivnosti.

U Hrvatskoj, kockanje je doživjelo značajan porast u posljednjih 20 godina, s većom aktivnošću kako među turistima tako i među lokalnim stanovništvom. Ova industrija donosi ekonomske prednosti, uključujući veće prihode i zapošljavanje, ali isto tako postavlja izazove u kontekstu regulacije i prevencije problema s kockanjem.

Sveukupno, kockanje je složen fenomen s dubokim utjecajem na pojedince i društvo. Razumijevanje njegovih različitih aspekata i posljedica ključno je za razvoj politika i regulacija koje će osigurati ravnotežu između koristi i troškova povezanih s kockanjem u današnjem društvu.

Rezultati provedenog primarnog istraživanja ukazuju na kompleksnost učinaka razvoja *gambling* turizma na gospodarstvo, turizam i lokalnu zajednicu. Istraživačka pitanja, koja su uključivala istraživanje pozitivnih i negativnih učinaka kockanja, analizu potencijalnih koristi i nedostataka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji, provjeru je li kockarnicama mjesto u turističkoj ponudi tog područja te ispitivanje spremnosti dionika turističke ponude za sudjelovanje u razvoju *gambling* turizma, pružaju važne uvide u ovu temu.

Pozitivni učinci kockanja uključuju ekonomske koristi, stvaranje radnih mjesta, poticanje investicija, rast gospodarstva i generiranje poreznih prihoda. Također, kockanje može privući turiste i potaknuti razvoj infrastrukture. S druge strane, negativni učinci obuhvaćaju društvene troškove, ovisnost, obiteljske probleme, ekonomsku nestabilnost i društveno neodobravanje. Balansiranje tih učinaka ključno je za održivi razvoj *gambling* turizma.

Analiza potencijalnih koristi i nedostataka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji ukazuje na raznolikost mišljenja dionika. Dok privatni sektor vidi koristi u većem broju gostiju i povećanoj potrošnji, lokalne turističke organizacije ističu potrebu za pažljivim planiranjem kako bi se minimalizirali potencijalni nedostaci, posebno vezani uz kriminalne aktivnosti i ovisnost.

Rezultati istraživanja sugeriraju da kockarnice nedostaju u turističkoj ponudi Zadarske županije, a dionici turističke ponude su pozitivno orijentirani prema uključivanju u razvoj *gambling* turizma. Spremnost za sudjelovanje u ovom obliku turizma vidljiva je kako u direktnoj integraciji kockarnica u turističke proizvode, tako i u podršci razvoju *gambling* turizma na razini destinacije.

Naposljetku, važno je naglasiti da je strateško planiranje i odgovorno upravljanje ključno za uspješan razvoj *gambling* turizma. Ovaj oblik turizma treba biti integriran u popratnu turističku ponudu, a ne postati centralni element destinacije. To zahtijeva daljnji razvoj

infrastrukture i ponude kako bi se postigao održivi i uravnotežen pristup gambling turizmu u Zadarskoj županiji.

SAŽETAK

Kockanje je kompleksan fenomen s dubokim korijenima u ljudskoj povijesti i kulturi. On se pojavljuje kao gotovo univerzalni fenomen u ljudskom društvu, privlačeći mnoge pojedince svojim karakteristikama slučajnosti i potencijalnog rizika. Povijest kockanja proteže se tisućama godina, s prvim oblicima ove aktivnosti koji potječu još iz Starog svijeta. Kroz razna razdoblja, kockanje je postajalo sve zastupljenije među društvom, što je rezultiralo potrebom za regulacijom. Psihosocijalni motivi za kockanjem variraju od osobe do osobe, uključujući socijalizaciju, zabavu, izbjegavanje, uzbuđenje i financijsku motivaciju.

Međutim, kockanje također nosi rizik od patološkog kockanja, koje postaje sve učestalije u društvu. Patološko kockanje označava situaciju u kojoj osoba više nije u stanju kontrolirati svoj unutarnji poriv za kockanjem, s potencijalno štetnim posljedicama po sebe i svoje okruženje. Kockanje ima dubok utjecaj na društvo, donoseći društvene koristi poput zapošljavanja i poreznih prihoda, ali i društvene troškove u obliku kriminala i drugih negativnih posljedica. Ravnoteža između tih koristi i troškova ključna je za razumijevanje društvenog utjecaja kockanja.

Kockanje je također postalo važan element *gambling* turizma, s odredištima poput Las Vegasa i Macaua koja privlače turiste svojim kockarskim ponudama. Razvoj *gambling* turizma zahtijeva infrastrukturu i zakonodavstvo koje regulira kockarske aktivnosti. U Hrvatskoj, kockanje je doživjelo značajan porast u posljednjih 20 godina, s ekonomskim prednostima i izazovima u pogledu regulacije i prevencije problema s kockanjem.

Sveukupno, kockanje je složen fenomen s dubokim utjecajem na pojedince i društvo, a razumijevanje njegovih različitih aspekata i posljedica ključno je za razvoj politika i regulacija koje će osigurati ravnotežu između koristi i troškova povezanih s kockanjem u suvremenom društvu.

Provedeno istraživanje o prednostima i nedostacima razvoja *gambling* turizma u Zadarskoj županiji ističe povezanost tog razvoja sa gospodarstvom, turizmom i lokalnu zajednicom općenito.

Pozitivni učinci kockanja obuhvaćaju ekonomske koristi, stvaranje radnih mjesta, poticanje investicija, gospodarski rast i povećanje poreznih prihoda. Kockanje također može privući turiste i potaknuti razvoj infrastrukture. S druge strane, negativni učinci uključuju društvene troškove, ovisnost, obiteljske probleme, ekonomsku nestabilnost i društveno neodobravanje. Ključno je balansirati ove učinke radi održivog razvoja *gambling* turizma.

Analiza potencijalnih koristi i nedostataka *gambling* turizma u Zadarskoj županiji ukazuje na različita mišljenja dionika turističke ponude. Dok privatni sektor vidi koristi u većem broju gostiju i povećanoj potrošnji, lokalne turističke organizacije ističu potrebu za pažljivim planiranjem radi minimiziranja potencijalnih nedostataka, posebice onih vezanih uz kriminal i ovisnost.

Rezultati istraživanja sugeriraju nedostatak kockarnica u turističkoj ponudi Zadarske županije, ali dionici turističke ponude pozitivno su orijentirani prema uključivanju u razvoj *gambling* turizma. Spremnost za sudjelovanje u ovom obliku turizma vidljiva je kako u direktnoj integraciji kockarnica u turističke proizvode, tako i u podršci razvoju *gambling* turizma na razini destinacije.

Konačno, ističe se važnost strateškog planiranja i odgovornog upravljanja za uspješan razvoj *gambling* turizma. Ovaj oblik turizma treba biti integriran u ukupnu turističku ponudu, a ne postati centralni element destinacije. To zahtijeva daljnji razvoj infrastrukture i ponude kako bi se postigao održiv i uravnotežen pristup *gambling* turizmu u Zadarskoj županiji.

Ključne riječi: kockanje, patološko i problematično kockanje, igre na sreću, *gambling* turizam, kockarnice, Zadarska županija

SUMMARY

Advantages and disadvantages of gambling tourism development

Gambling is a complex phenomenon with deep roots in human history and culture. It emerges as an almost universal phenomenon in human society, attracting many individuals with its characteristics of chance and potential risk. The history of gambling stretches back thousands of years, with its earliest forms dating back to ancient times. Over various periods, gambling became increasingly prevalent in society, leading to the need for regulation. Psychosocial motives for gambling vary from person to person, including socialization, entertainment, avoidance, excitement, and financial motivation.

However, gambling also carries the risk of pathological gambling, which is becoming more common in society. Pathological gambling signifies a situation in which a person is no longer able to control their internal urge to gamble, potentially causing harm to themselves and their environment. Gambling has a profound impact on society, bringing social benefits such as employment and tax revenues, but also social costs in the form of crime and other negative consequences. The balance between these benefits and costs is crucial for understanding the social impact of gambling.

Gambling has also become a significant element of gambling tourism, with destinations like Las Vegas and Macau attracting tourists with their gambling offerings. The development of gambling tourism requires infrastructure and legislation regulating gambling activities. In Croatia, gambling has experienced significant growth in the past 20 years, bringing economic advantages and challenges regarding regulation and the prevention of gambling problems.

Overall, gambling is a complex phenomenon with a profound influence on individuals and society. Understanding its various aspects and consequences is crucial for the development of policies and regulations that will ensure a balance between the benefits and costs associated with gambling in contemporary society.

The conducted research on the advantages and disadvantages of developing gambling tourism in Zadar County highlights the association of this development with the economy, tourism, and the local community in general. Positive effects of gambling include economic benefits, job creation, investment stimulation, economic growth, and increased tax revenue. Gambling can also attract tourists and promote infrastructure development. On the other hand, negative effects encompass social costs, addiction, family problems, economic instability, and societal disapproval. Striking a balance between these effects is crucial for the sustainable development of gambling tourism.

The analysis of potential benefits and drawbacks of gambling tourism in Zadar County indicates varying opinions among tourism stakeholders. While the private sector sees benefits in more visitors and increased spending, local tourism organizations emphasize the need for careful planning to minimize potential drawbacks, especially those related to crime and addiction.

The research results suggest a lack of casinos in the tourism offering of Zadar County, but tourism stakeholders are positively inclined towards involvement in the development of gambling tourism. Readiness to participate in this form of tourism is evident both in the direct integration of casinos into tourism products and in supporting the development of gambling tourism at the destination level.

Lastly, the importance of strategic planning and responsible management for the successful development of gambling tourism is emphasized. This form of tourism should be integrated into the overall tourism offering rather than becoming a central element of the destination. This requires further infrastructure and offering development to achieve a sustainable and balanced approach to gambling tourism in Zadar County.

Keywords: gambling, pathological and problematic gambling, gambling tourism, casinos, Zadar County

POPIS LITERATURE

Pisani izvori

Knjige / E-knjige:

BANKS, J.: **Online Gambling and Crime: Causes, Controls and Controversies**, Ashgate Publishing Limited, Surrey, 2014.

BINDE, P.: „**Gambling Motivation and Involvement: A review of Social Science Research**“, Swedish National Institute of Public Health, Oestersund, 2009.

BOSS, D., ZAJIC, A.: „**Casino Security and Gaming Surveillance**“, Auerbach Publications, Boca Raton, 2011.

COLLINS, P.: „**Gambling and the public interest**“, Praeger Publishers. Westport, 2003.

CORYN, T., FIJNAUT C., LITTLER, A.: „**Economic Aspects of Gambling Regulation: EU and US Perspectives**“, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.

DUNCAN, A.M.: „**Gambling with the Myth of the American Dream**“, Routledge, New York, 2015.

FOX, J., KILBY, J., LUCAS, A.F.: „**Casino Operations Management**“, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2005.

GRINOLS, E.: „**Gambling in America: Costs and Benefits**“, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

GU, X., GUOGJANG, L., SUN, P.: „**Casino tourism, social cost and tax**“, Faculty of Business Administration, University of Macau, Taipa, 2013.

KINGMA S. F.: „**Global Gambling Cultural Perspectives on Gambling Organizations**“, Routledge, New York, 2010.

KOIC, E.: „**Problematično i patološko kockanje**“, Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije, Virovitica, 2009.

MORSE, E. A., GOSS, E.P.: „**Governing fortune – casino gambling in America**“, The University of Michigan, Michigan, 2007.

PEJNOVIĆ FRANELIĆ, I.: „**Sklonost studenata prve godine sveučilišnih studija prema kockanju i kladenju**“ Doktorska disertacija, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

THOMPSON W. N.: „**Gambling in America: An Encyclopedia of History, Issues, and Society**“, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, SAD, 2001.

THOMPSON W. N.: „**The international encyclopedia of Gambling**“, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, SAD, 2010.

WALKER D.M.: „**Casinomics: The socioeconomic impacts of the Casino industry**“, Springer, Charleston, 2013.

WALKER D.M.: „**The Economics of Casino Gambling**“, Springer, Charleston, 2007.

ZELENIKA, R.: „**Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela**“, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, 2000.

Znanstveni članci:

DODIG, D., RICIJAŠ, N.: „**Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata**“, Ljetopis socijalnog rada, 18 (1), 2011.

DODIG, D. RICIJAŠ, N. RAJIĆ-STOJANOVIĆ, A.: „**Sportsko kladenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću**“, Ljetopis socijalnog rada, 21 (2), 2014, p. 215-242.

DOUGLAS, W., RAENTO, P.: „**The tradition of invention: Conceiving Las Vegas**“, Annals of Tourism Research, Vol. 31, No. 1, Elsevier Ltd., 2004.

FEFEI X., DIMITRIOUS B., WEBER J.: „**Serious games and the gamification of tourism**“, Tourism Management, Vol. 60, 2017.

IVANOVA, A., ATANASOVA, S.: „**Gambling tourism in Bulgaria**“, International Hospitality Student Journal, Vol. 2, 2009.

MCCARTNEY, G.: „**The CAT (Casino Tourism) and the MICE (Meetings, Incentives, Conventions, Exhibitions): Key Development Considerations for the Convention and Exhibition Industry in Macao**“, Journal of Convention & Event Tourism, University of Macau, Macau, 2008.

RICIJAŠ, N., et. al.: „**Kockanje mladih u Hrvatskoj - učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja.**“ Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 24(2), 2016, p. 24-47.

ŠALKOVIĆ, D.: „**Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju**“, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2022., p. 36-38.

TORRE, R. et.al.: „**Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja**“, Medica Jadertina , Vol. 40, No. 1-2, 2010.

ZORIČIĆ, Z., TORRE, R., OREŠKOVIĆ, A.: „**Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba**“, MEDICUS, Vol. 18, 2009.

XINHUA, G., et.al.: „**Casino tourism, social cost and tax effects**“, International Gambling Studies, Faculty of Business Administration, University of Macau, Taipa, Macau, 2008.

Web izvori

DZS, Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista u 2016 – priopćenje https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/04-03-02_01_2016.htm

DZS, Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista u 2022. – <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29506>

FINA, Financijska agencija <https://www.fina.hr/-/poduzetnici-u-djelatnosti-kockanja-i-kladjenja-u-10-godina-udvostrucili-ukupne-prihode>

MFIN, Ministarstvo financija, **Godišnji izvještaj o izvršenju Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2013. godinu** <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Godišnji izvještaj o izvršenju Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2014. godinu** <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Prijedlog godišnjeg izvještaja o izvršenju Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2015. godinu** <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2015-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Godišnji izvještaj o izvršenju Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2016. godinu** <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2016-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Izmjene i dopune Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2017. godinu** <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2017-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Izmjene i dopune Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2018. Godinu**<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2018-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Izmjene i dopune Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2019. Godinu**<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2019-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Izmjene i dopune Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2020. Godinu**<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2020-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, **Izmjene i dopune Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2021. Godinu**<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2021-godina>

MFIN, Ministarstvo financija, Porezna uprava [https://www.porezna-uprava.hr/Gradani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-\(lutrijske-igre\).aspx](https://www.porezna-uprava.hr/Gradani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-(lutrijske-igre).aspx)

MINT, Ministarstvo turizma, Turizam u 2018. očekuje daljnji rast prometa, investicija i zapošljavanja(<http://www.mint.hr/vijesti/turizam-u-2018-ocekuje-daljnji-rast-prometa-investicija-i-zaposljavanja/11529>)

PORTAL MIROVINA.HR (<https://www.mirovina.hr/novosti/davne-1762-u-hrvatskoj-su-po-prvi-puta-organizirane-igre-na-srecu/>)

PSIHIJATRIJSKA BOLNICA "SVETI IVAN" <http://www.pbsvi.hr/strucni-programi/kocka-terapijsko-rehabilitacijski-program-za-ovisnost-o-kockanju/>

TRIPS TO DISCOVER (<https://www.tripstodiscover.com/travel-destinations-with-the-best-casinos/>)

TZ ZADAR (<https://www.tzzadar.hr/kockarnice-u-hrvatskoj/>)

THE OFFICIAL WEBSITE OF CITY OF ATLANTIC CITY, NJ
(<https://www.acnj.gov/page/about-atlantic-city>)

ZAKON O IGRAMA NA SREĆU (NN 87/2009) „Narodne novine“, 2009, br. 2128, ([Zakon o igrama na sreću \(nn.hr\)](#))

POPIS ILUSTRACIJA

Naziv slike	Stranica
Slika 1.: Ekonomski rast prikazan rastom granice proizvodnih mogućnosti	17
Slika 2.: Ekonomski rast prikazan priljevom proizvodnih resursa	18
Slika 3.: Upravljačka piramida	35
Slika 4.: Organizacijska struktura casino hotela i hotelskih odjela važnih za kockarnicu	37
Slika 5.: Organizacijska struktura kockarnice	38
Slika 6.: Las Vegas, Nevada	44
Slika 7.: Macau, Kina	46
Slika 8.: Atlantic City	47
Slika 9.: Fallsview Casino, Niagara	48
Slika 10.: Monte Carlo, Monaco	49
Slika 11.: Grand Casino Admiral, Zagreb	52
Slika 12.: Diamond Palace Casino, Zagreb	52
Slika 13.: Luckia Casino Zagreb	53

Slika 14.:	53
Admiral Casino Zadar	
Slika 15.:	54
Zagreb Casino Cezar	

POPIS TABLICA

Naziv tablice	Stranica
Tablica 1.: Kronologija igračkih/casino događaja	7
Tablica 2.: Prikaz poreznih davanja na dobitke od lutrijskih igara na sreću Republici Hrvatskoj	21
Tablica 3.: Prikazi poreznih davanja na dobitke od igara klađenja u Republici Hrvatskoj	21
Tablica 4.: Prihodi od poreza na dobitke od igara na sreću i ostalih poreza od igara na sreću u državnom proračunu Republike Hrvatske po godinama	22
Tablica 5.: Prihodi od naknada za priređivanje igara na sreću u državnom proračunu Republike Hrvatske po godinama	23
Tablica 6.: Klasifikacija igara na sreću	29
Tablica 7.: Prikaz turističkih kretanja u Las Vegasu po godinama	43
Tablica 8.: Prikaz turističkih kretanja u Macau po godinama i načinu dolaska u destinaciju	45
Tablica 9.: Prikaz ostvarenih noćenja turista u Atlantic Cityju po godinama	46

Tablica 10.:

Prikaz ostvarenih dolazaka turista u Monte Carlo po godinama 48

Tablica 11.:

Top 10 poduzetnika u djelatnosti kockanja i klađenja, rangirani prema ukupnim prihodima, u 2019. g. 54

Tablica 12.:

Broj poduzetnika i zaposlenih, ukupni prihodi, neto dobit/gubitak i prosječna mjesečna plaća u djelatnostima kockanja i klađenja - razdoblje 2010.-2019. g. 55

POPIS GRAFIKONA

Naziv grafikona

Stranica

Grafikon 1.

Neto dobit/gubitak poduzetnika u odjeljku djelatnosti kockanja i klađenja u razdoblju od 2001. do 2019. godine

57

PRILOZI

Prilog 1.: Strukturirani intervju

OSNOVNO PITANJE	DODATNO PITANJE	PITANJA ZA POJAŠNJENJA
<ul style="list-style-type: none"> • Smatrate li da Vaša turistička ponuda / turistička ponuda Zadarske županije pokriva sve motive putovanja gostiju ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Koje biste motive putovanja gostiju istaknuli kao primarne prilikom odabira Vašeg turističkog proizvoda / turističkog proizvoda Zadarske županije ? • Što po Vašem mišljenju nije motiv odabira gosta Vašeg turističkog proizvoda / turističkog proizvoda Zadarske županije ? 	
<ul style="list-style-type: none"> • Smatrate li da ljudi putuju u Hrvatsku / Zadarsku županiju sa željom za kockanjem / posjetom kockarnica kao jednim od motiva putovanja ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Smatrate li da postoji potencijalna potražnja za ovakvim tipom turizma (gambling turizam) u Zadarskoj županiji ? • Kako opisujete trenutnu ponudu kockarnica u Zadarskoj županiji ? 	
<ul style="list-style-type: none"> • Koje profile gostiju trenutno imamo kao najčeće i najveće (tržišta) ? 	<p>Koje profile gostiju želimo u našem turističkom proizv. / tur.proizvodu Zadarske županije?</p> <p>Mislite li da bi razvijena ponuda kockarnica privukla druge profile turista? Kakve?</p> <p>Prema kakvim bi profilima gostiju trebali biti usmjereni na području Zadarske županije?</p>	

<ul style="list-style-type: none"> Mislite li da bi veća ponuda kockarnica i potencijalni razvoj gambling turizma imao neke učinke na lokalnu zajednicu? Koje? 	<p>Smatrate li da bi razvijena ponuda gambling turizma / kockarnica i potražnja za istima doprinijeli i razvoju Vašeg tur.proizvoda / tur. Proizvoda Zadarske županije?</p> <p>Koje bi po vama bile prednosti za destinaciju i koristi za Vaš turistički proizvod?</p> <p>Koje bi po vama bile nedostaci / neželjeni učinci za destinaciju i koristi za Vaš turistički proizvod?</p>	
<ul style="list-style-type: none"> Jesu li kockarnice dio turističke ponude koji nedostaje u ukupnoj turističkoj ponudi Zadarske županije? 	<ul style="list-style-type: none"> Smatrate li da postoji potencijal za razvoj gambling turizma u Zadarskoj županiji? Smatrate li da bi ponuda kockarnica u blizini Vašeg tur. Proizvoda sa sobom donijela neke učinke? <p>Pozitivno negativno</p>	<ul style="list-style-type: none">
<ul style="list-style-type: none"> Kakav je Vaš stav o širenju turističke ponude gambling turizma u Zadarskoj županiji / Vašem turističkom proizvodu? 	<ul style="list-style-type: none"> 	<ul style="list-style-type: none">

Prilog 2.: Životopis

LUKA GILJAN

Datum rođenja: 27/09/1994

Državljanstvo: hrvatsko

Telefonski broj: (+385) 953926960 (Mobilni telefon)

E-adresa: giljan.luka@gmail.com

Adresa: Ulica Junija Palmotića 11B, 23000, Zadar, Hrvatska

RADNO ISKUSTVO

02/2022 – TRENUTAČNO Petrčane, Hrvatska

SALES & MARKETING SPECIALIST

INTERMOD D.O.O. - HOTEL PINIJA

PRODAJNE AKTIVNOSTI

-upravljanje prihodima (yield management) u svakodnevnoj praksi

upravljanje i optimizacija različitih online kanala, cijena, raspoloživosti hotelskih kapaciteta na dnevnoj bazi- koordinacija različitih segmenata prodaje (Leisure grupe, MICE, FIT, individualni bookeri i online kanali)

-analiziranje i unapređenje procesa rezervacija u cilju postizanja krajnjih ciljeva tvrtke: prodaja i zadovoljan gost

-koordinacija u optimizaciji troškova i stvaranju prihoda, uključivanje u procese planiranja i proračuna

MARKETINŠKE AKTIVNOSTI

-planiranje i izrada raznih offline i online materijala i kampanja (newsletteri, ponude, oglasi, banneri)

-upravljanje društvenim mrežama (Social media management)

-upravljanje brendom prema standardima tvrtke (Brand management)

05/2021 – 02/2022 Zadar, Hrvatska

ALLOTMENT SALES & RESERVATION COORDINATOR

FALKENSTEINER HOTELMANAGEMENT D.O.O.

Izravna komunikacija s poslovnim subjektima (B2B) - suradnja s turističkim agencijama, osiguravajućim društvima, bankama, tvrtkama raznih profila.

Dogovaranje rezervacija, ažuriranje svih online rezervacijskih kanala i platformi.

Kontrola i korištenje svih ugovora prodajnog odjela - ugovori o kontingentu, ugovori o fiksnom zakupu kapaciteta, ugovori o alotmanu i ostali ugovori grupacije.

Svakodnevno dopisivanje te izrada i obrada poslovne dokumentacije (ponude, predračuni, ugovori). Ažuriranje i aktivno korištenje svih online rezervacijskih sustava i platformi (Protel, Laserlight, CallCentar, razni ektraneti)

06/2020 – 05/2021 Zadar, Hrvatska

RESERVATION AGENT FALKENSTEINER HOTELMANAGEMENT D.O.O.

Falkensteiner Premium Camping Zadar*****

Komunikacija s individualnim gostima (B2C) i s poslovnim subjektima (B2B). Vođenje rezervacija, ažuriranje svih online kanala i platformi.

Kontrola svih ugovora koji su sastavni dio agencijske prodaje.

Odrađivanje dnevne korespodencije i poslovnih dokumenata (ponude, predračuni, ugovori).

Komunikacija unutar grupacije.

Kontrola i praćenje rezultata prodaje, izvještavanje o istima.

01/2019 – 06/2020 Zadar

GROUP RESERVATION & SALES COORDINATOR

FALKENSTEINER HOTELMANAGEMENT D.O.O.

Vođenje grupnih rezervacija za hotele Srednje i Južne Europe (Austrija, Italija, Hrvatska, Crna Gora); B2B komunikacija.

Kontakt s poslovnim partnerima, pravovremeno odgovaranje na sve upite - odrađivanje e-mail korespodencije na dnevnoj bazi.

Kontrola svih ugovora - ugovori o kontingentima, ugovori o fiksnim zakupima, alotmanski ugovori.

Ažuriranje svih online rezervacijskih sustava i platformi (Protel, Laserlight, CallCentar)

Suradnja s putničkim agencijama, osiguravajućim kućama, bankama, tvrtkama različitih profila.

04/2018 – 11/2018 Zadar, Hrvatska

RESERVATION SALES AGENT

TERRA TRAVEL D.O.O.

Direktna i online prodaja turističkih aranžmana/izleta/radionica. Vođenje rezervacija za smještajne kapacitete raznih poslovnih partnera.

Administrativni poslovi, odrađivanje dnevne korespodencije i izrada dnevnih izvještaja.

Odgovaranje na pismene upite - izdavanje ponuda, računa te naplata.

Vođenje evidencija, izvještavanje o rezultatima prodaje.

06/2017 – 10/2017 Crikvenica, Hrvatska

MARKETING & SALES ASSISTANT

PHILIP MORRIS ZAGREB D.O.O.

Obilazak prodajnih mjesta, pozicioniranje proizvoda, praćenje zaliha.

Vođenje poslovne dokumentacije, tjedno izvještavanje o prodaji te implementacija marketing aktivnosti na terenu.

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

2023 Zadar, Hrvatska

MAGISTAR EKONOMIJE / MAG.OEC

Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Ulica Mihovila Pavlinovića 1, Zadar, Hrvatska

2013 – 2016 Zadar, Hrvatska

PRVOSTUPNIK KULTURE I TURIZMA / UNIV. BACC. TURISM. CULT. Sveučište u

Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Ulica Mihovila Pavlinovića 1, Zadar, Hrvatska

2009 – 2013 Crikvenica, Hrvatska

HOTELIJERSKO-TURISTIČKI TEHNIČAR Srednja škola dr. Antuna Barca

JEZIČNE VJEŠTINE

Materinski jezik/jezici: **HRVATSKI JEZIK**

Drugi jezici: **ENGLESKI C2, NJEMAČKI B1, RUSKI A2**

DIGITALNE VJEŠTINE

Property management sustav KOR, Receive IT Protel, PHOBSchannel manager MS Office (MS Excel, MS Word, MS PowerPoint, MS Outlook), Rad u Laserline sustavu, aplikacije MAT i PLA, Komunikacijski programi (Skype, Zoom, Google Call, TeamViewer) Iskustvo rada sa Booking.com, Expedia, Airbnb i ostalim turističkim portalima, Google Tools (Disk, Obrasci)